

Išrašas

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS
PASITARIMO
PROTOKOLAS**

2009 m. liepos 22 d. Nr. 60

---

1. Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo

---

1. Atsižvelgti į pateiktą Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitą.
2. Paveisti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai organizuoti šios ataskaitos vertimą į anglų kalbą, o Užsienio reikalų ministerijai – nustatyta tvarka pateikti ataskaitą Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui.

Ministras Pirmininkas

Andrius Kubilius

JUNGTINIŲ TAUTŲ VAIKO TEISIŲ KONVENCIJOS ĮGYVENDINIMO ATASKAITA

I. ĮVADAS

Vadovaudamasi Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos, prie kurios Lietuvos Respublika prisijungė Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. sausio 8 d. potvarkiu Nr. 11p ir kuri buvo ratifikuota Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. liepos 3 d. įstatymu Nr. I-983, 44 straipsniu ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 1540 „Dėl pranešimų pagal Jungtinių Tautų žmogaus teisių apsaugos konvencijas, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, rengimo ir pateikimo tvarkos patvirtinimo ir komisijų sudarymo“, Lietuvos Respublika teikia Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitą (toliau vadinama – Ataskaita).

Ataskaitoje pateikiama informacija apie 2004–2008 metais valstybės vykdytas priemones siekiant įgyvendinti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas, stengiamasi objektyviai ir visapusiškai apžvelgti vaikų gyvenimo pokyčius Lietuvoje.

Ataskaita parengta pagal Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto priimtus bendruosius pasiūlymus dėl valstybių narių rengiamų periodinių ataskaitų. Taip pat atsižvelgta į Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto pateiktas išvadas dėl II-III periodinės Lietuvos ataskaitos apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą. Prie Ataskaitos rengimo prisidėjo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Kultūros ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Teisingumo ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“, NVO vaikams konfederacija, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

DEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS

Vaikų skaičius.

2004 metų pradžioje Lietuvoje buvo 775,2 tūkst. vaikų, jie sudarė 22,5 procento visų gyventojų. Tuo tarpu 2008 metų pradžioje Lietuvoje vaikų sumažėjo iki 673,8 tūkstančio, t.y., sudaro 20 procentų visų gyventojų.

Gimstamumas.

Vaikų skaičiaus ir jų dalies, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, kitimą lemia gimstamumo lygis ir jo pokyčiai. Nuo 2004 metų gimstamumas nuolat didėjo - nuo 30,4 tūkst. (2004 m.) iki 32,3 tūkst. (2007 m.). Suminis gimstamumo rodiklis padidėjo nuo 1,26 iki 1,35.

Beveik trečdalis vaikų gimsta nesusituokusiems tėvams. 2007 metais, palyginti su 2004 metais, vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, dalis padidėjo nuo 28,7 iki 29,2 procento. Daugelis vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, registruojami pagal abiejų tėvų pareiškimą. Taigi turimi statistikos duomenys rodo, kad tradicinė šeima išgyvena krizę. Mažėja santuokų, gana dažnos skyrybos, gausėja kartu gyvenančių nesusituokusių porų. *Daugiau informacijos pateikiama Ataskaitos priedo 1-9 lentelėse..*

II. BENDROSIOS ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

2004 metais pateiktoje Lietuvos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9 d. nutarimu Nr. 142, buvo aptarti pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą. Vienas iš jų yra 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, priimtas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864. Šeimos teisei šiame teisės akte yra skirta Civilinio kodekso trečioji knyga.

Ataskaitiniu laikotarpiu Lietuvoje priimti, pakeisti ar papildyti teisės aktai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą socialinės apsaugos, švietimo ir sveikatos srityse.

Socialinės apsaugos srityje pagrindinis dėmesys buvo skiriamas vaikų skurdo ir socialinei atskirčiai mažinti, didinant piniginę paramą ypač mažas pajamas gaunančioms šeimoms, taip pat plečiant ir gerinat socialinių paslaugų vaikams prieinamumą.

Siekiant sukurti vieningą pajamų ir turto įvertinimo principu teikiamos piniginės socialinės paramos sistemą nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims bei spręsti šeimų skurdo problemą, 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas (2003 m. liepos 1 d. įstatymas Nr. IX-1675), užtikrinantis, kad šeimos, auginančios vaikus, ar vieni gyvenantys asmenys, dėl objektyvių priežasčių neturintys pakankamai lėšų pragyventi ar pagrindinėms komunalinėms paslaugoms apmokėti, gautų piniginę socialinę paramą, t. y. socialinę pašalpą, būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui kompensacijas.

2004 m. gegužės 18 d. buvo priimtas naujos redakcijos Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas Nr. IX-2237, kuriuo patobulinta paramos šeimoms, auginančioms vaikus, sistema. Šio įstatymo normos reguliuoja visuomeninius santykius, susijusius su valstybės parama šeimoms, auginančioms vaikus, ir be tėvų globos likusiems vaikams, nustato išmokų vaikams rūšis, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę į išmokas, kategorijas, taip pat reglamentuoja šios paramos skyrimo ir mokėjimo sąlygas, tvarką ir finansavimą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 28 d. nutarimu Nr. 1350 buvo patvirtinta Nacionalinė demografinė (gyventojų) politikos strategija, kurioje išanalizuotos demografinės problemos, suformuluoti svarbiausių demografinės (gyventojų) politikos sudėtinių dalių (šeimos gerovės, visuomenės sveikatos ir gyventojų migracijos) tikslai, vizija, valstybės misija ir veiksmų kryptys laikotarpiui iki 2015 metų, reglamentuotas strategijos įgyvendinimas.

2006 m. liepos 1 d. įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2006 m. sausio 19 d. įstatymas Nr. X-493). Siekiant, kad socialinės paslaugos būtų prieinamos pačioms pažeidžiamiausioms socialinėms grupėms, tarp jų ir vaikams, Mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos

aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. birželio 14 d. nutarimu Nr. 583, 45 punktas nustato, kad ilgalaikė socialinė globa likusiam be tėvų globos vaikui ir socialinės rizikos vaikui teikiama nemokamai.

Mažinant šeimų, auginančių vaikus, socialinę atskirtį, siekiant suteikti mokiniams pilnavertį maitinimą mokyklose, garantuoti vienodą socialinę paramą mokiniams visų steigėjų mokyklose, užtikrinti efektyvų socialinės paramos mokiniams organizavimą bei tinkamą valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų panaudojimą, 2006 m. birželio 13 d. priimtas Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas Nr.X-686.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 17 d. įsakymu Nr. A1-195 pakeistas Įgaliojimų veikti vykdant tarptautinį įvaikinimą Lietuvos Respublikoje suteikimo užsienio valstybių institucijoms tvarkos aprašas, įtvirtinant, kad nuo 2006 m. rugpjūčio 1 d. užsienio valstybių institucijų prašymai dėl įgaliojimų veikti vykdant tarptautinį įvaikinimą Lietuvos Respublikoje suteikimo nėra priimami. Taip pat nustatyta, kad per vienerius kalendorinius metus įgaliojimą veikti tarptautinio įvaikinimo srityje gavusi užsienio valstybės institucija ar priimančios šalies centrinė įvaikinimo institucija gali pateikti ne daugiau kaip dviejų šeimų (asmenų) prašymus įvaikinti vaiką (vaikus) iki šešerių metų, išskyrus atvejus, kai šeima pageidauja įvaikinti vaiką (vaikus) su specialiaisiais poreikiais.

2007 m. birželio 28 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas Nr. X-1238, kurio paskirtis – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gegužės 28 d. įsakymu Nr. A1-145 buvo patvirtinti naujos redakcijos Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai. Šiuo teisės aktu buvo išspręstas vaiko įstatyminio atstovo paskyrimo klausimas tėvams laikinai išvykus dirbti į užsienio valstybę. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatose įtvirtinta, jog tėvai, planuodami laikinai išvykti dirbti į užsienio valstybę, privalo kreiptis į savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybą ir nurodyti asmenį, kuris galėtų globoti vaiką tėvams nesant Lietuvoje.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. balandžio 22 d. įsakymu Nr. A1-121 buvo patvirtintos Globojamo (rūpinamo) vaiko turto globos (rūpybos), administravimo ir palikimo priėmimo rekomendacijos.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 16 d. nutarimu Nr. 724 buvo pakeistas Vaiko laikinojo išvykimo į užsienio valstybes tvarkos aprašas, numatant, kad vieno iš tėvų sutikimas yra būtinas tik tuo atveju, kai vaikas vyksta į užsienio valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei.

2009 metais planuojama ratifikuoti Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją ir jos fakultatyvinį protokolą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 24 d. nutarimu Nr. 392 patvirtinta Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa, kurios paskirtis – numatyti kompleksines priemones smurtui prieš vaikus su visomis jo apraiškomis šalinti.

Sveikatos apsaugos srityje 2005 m. liepos 1 d. įsigaliojo naujos redakcijos Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (2004 m. gegužės 11 d. įstatymas Nr. IX-2228). Vaikų neįgalumo lygį nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, o ne sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinė komisija, kaip buvo iki šiol.

Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. balandžio 8 d. nutarimu Nr. IX-2110, viena iš prioritetinių narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės krypčių – pirminė narkomanijos tarp vaikų ir jaunimo prevencija. Pirminė narkomanijos tarp vaikų ir jaunimo prevencija derinama su alkoholio ir tabako vartojimo prevencija, grindžiama darniu ugdymu šeimoje, mokykloje, bendruomenėje skatinant ir remiant bendruomenės vykdomus prevencijos projektus.

2008 metais parengtas Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2009–2016 metų programos patvirtinimo“ projektas, kurį numatoma priimti 2009 metais. Jame numatytos priemonės narkomanijos prevencijai įgyvendinti, vaikų, sergančių priklausomybės ligomis, reabilitacijos paslaugoms vystyti.

Pradėta vykdyti Valstybinė šeimos sveikatos 2008–2010 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 m. gegužės 29 d. įsakymu Nr. V-513. Numatoma skatinti naujagimiams palankių ligoninių tinklą, tobulinti nėščiųjų, gimdyvių sveikatos priežiūrą ir stiprinti vaikų ir paauglių psichikos sveikatą šeimoje ir bendruomenėje.

Per 2004–2008 metus vaikų sveikatos srityje buvo priimti šie teisės aktai:

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 8 d. nutarimas Nr. 695 „Dėl statistinės informacijos apie vaikus rodiklių sąrašo patvirtinimo“. Statistinė informacija apie vaikus pagal sąrašė nurodytus rodiklius pradedama rinkti nuo 2005 metų. Vienas iš šių rodiklių – vaikų, įrašytų į narkologinę įskaitą dėl alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos skaičius;

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 27 d. nutarimas Nr. 651 „Dėl Vaikų sveikatos metų programos patvirtinimo“. Vienas iš programos uždavinių – propaguoti vaikų sveiką gyvenimą žiniasklaidos priemonėmis, vykdyti kitą šviečiamąją veiklą;

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 17 d. nutarimas Nr. 537 „Dėl Vaikų, vartojančių psichiką veikiančias medžiagas, medicininės, psichologinės, socialinės reabilitacijos paslaugų teikimo koncepcijos patvirtinimo“. Koncepcijos tikslas – užtikrinti teikiamų medicininių, psichologinių ir

socialinių rehabilitacijos paslaugų prieinamumą ir kokybę, siekiant stiprinti vaikų sveikatą, padėti jiems įveikti psichologinę, fizinę priklausomybę nuo psichiką veikiančių medžiagų ir integruotis į visuomenę;

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Vaikų, vartojančių psichiką veikiančias medžiagas, medicininės, psichologinės, socialinės rehabilitacijos paslaugų teikimo koncepcijos įgyvendinimo 2006–2008 metų priemonių patvirtinimo“;

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 2 d. nutarimas Nr. 1071 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 2 d. nutarimo Nr.437 „Dėl Ankstyvo vaikų (moksleivių) psichiką veikiančių medžiagų vartojimo nustatymo tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“. Ši tvarka reglamentuoja vaikų, vartojančių narkotines, psichotropines, kitas psichiką veikiančias medžiagas, nustatymo organizavimą pradinėse pagrindinėse, vidurinėse, profesinėse mokyklose, vaikų globos įstaigose ir viešosiose vietose.

Švietimo srityje, siekiant padėti skirtingus ugdymosi poreikius turintiems vaikams veiksmingai ugdytis, buvo steigiami švietimo pagalbos specialistų etatai pedagoginėse psichologinėse tarnybose ir ikimokyklinio ugdymo įstaigose pagal Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007–2012 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057. 2008 metais įsteigta beveik 60 švietimo pagalbos specialistų etatų už daugiau kaip 600 tūkst. litų.

III. VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO APŽVALGA PAGAL KONVENCIJOS STRAIPSNIS

1. VAIKO SĄVOKA

1 STRAIPSNIS. VAIKO SĄVOKA

Pagal Lietuvos teisę asmuo tampa pilnametis, sulaukęs 18 metų. Tam tikrais įstatymų nustatytais atvejais ir 18 metų sulaukusiam asmeniui taikomos papildomos garantijos arba jaunesniems nei 18 metų asmenims suteikiamos tokios pat teisės ir pareigos kaip pilnamečiams asmenims. Šios teisės ir pareigos plačiai buvo aptartos 2004 metais pateiktoje Lietuvos periodinėje ataskaitoje.

2. BENDRIEJI PRINCIPAI

2 STRAIPSNIS. NEDISKRIMINAVIMO PRINCIPAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnis nustato, jog įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms, jas atstovaujantiems pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Daugelyje kitų Lietuvos Respublikos įstatymų, reglamentuojančių įvairius visuomeninius santykius, yra įtvirtintas šis konstitucinis visų asmenų lygybės ir nediskriminavimo principas.

Nediskriminavimo principas įtvirtintas 1996 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 4 straipsnio 3 punkte. Nustatyta, kad kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių.

2008 m. birželio 17 d. priimtas naujos redakcijos Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas Nr. X-1602 draudžia bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų ir numato lygių galimybių įgyvendinimo būdus.

Siekiant informuoti visuomenę apie diskriminacijos apraiškas Lietuvoje ir jos neigiamą įtaką atskirų visuomenės grupių galimybėms lygiomis sąlygomis aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje bei lygių teisių gynimo priemonės, ugdyti visuomenės toleranciją buvo įgyvendinama Nacionalinė antidiskriminacinė 2006–2008 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 907. Šios programos tikslas – sumažinti diskriminacijos dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų apraiškas visose visuomenės gyvenimo srityse ir didinti visuomenės toleranciją. Tikslas siekiamas tobulinant teisinę bazę, inicijuojant tyrimus, apžvalgas ir studijas, organizuojant visuomenės informavimo kampanijas, seminarus, mokymus, kitas švietėjiškas priemones.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, rengdamas integracijos programas ir dalyvaudamas formuojant valstybės politiką tautinių mažumų atžvilgiu, siekia įgyvendinti nediskriminacijos principą, užtikrinti, kad visi tautinių mažumų vaikai turėtų galimybę naudotis savo teisėmis ir tiek jie, tiek jų tėvai nepatirtų diskriminacijos.

Įgyvendinant Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 17 d. nutarimu Nr. 1132, ir Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008–2010 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. kovo 26 d. nutarimu Nr. 309, priemones, siekiama užtikrinti pagarbą teisėms, ginti jas nuo pažeidimo ir užtikrinti jų įgyvendinimą.

Įgyvendinant tautinių mažumų švietimo nuostatas, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. rugpjūčio 1 d. įsakymu Nr. ISAK-1630 patvirtintas Tautinės mažumos kalbos mokymosi organizavimo bendrojo lavinimo mokykloje rekomendacijų aprašas, parengta metodinė medžiaga lenkų, rusų, baltarusių gimtajai kalbai mokyti, parengta programa ir metodinė medžiaga „Daugiakultūrinis ugdymas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose“.

Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008–2010 metų programos įgyvendinimo priemonių plane yra numatyta: organizuoti seminarus, konferencijas, diskusijas kovos su ksenofobija, rasizmu, diskriminacija, tolerancijos ugdymo klausimais; parengti ir įtraukti į bendrojo lavinimo mokyklos

programas ir vadovėlius medžiagą apie Lietuvos romų istoriją, etnokultūrą; parengti spaudai straipsnių apie romų kultūrą, papročius ir teisių užtikrinimą ciklą; rengti radijo laidas apie kovą su ksenofobija, diskriminacija, tolerancijos ugdymą; organizuoti socialiniams darbuotojams, policijos pareigūnams, mokytojams, žurnalistams mokymus tautinės įvairovės klausimais; rengti ir leisti informacinį leidinį apie romus; atlikti sociologinį tyrimą „Lietuvos tolerancijos profiliai“.

Nuosekliai siekiama užtikrinti visų vaikų lygias teises į švietimą.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. birželio 22 d. įsakymu Nr. ISAK-1180 patvirtintas Priešmokyklinio ugdymo organizavimo tvarkos aprašas. Priešmokyklinio ugdymo tikslas – laiduojant vaiko asmenybės skleidimąsi, ugdyti aktyvų, savimi ir savo gebėjimais pasitikintį, stiprią pažinimo motyvaciją turintį vaiką, sudaryti prielaidas tolesniam sėkmingam ugdymuisi mokykloje.

Ugdant asmenį, motyvuotą sveikai gyventi mokyklose ar ikimokyklinio ugdymo įstaigose, vykdomos įvairios prevencijos programos, ieškoma veiksmingų būdų patyčių ir smurto mokykloje problemoms spręsti, saugiai mokyklai kurti (metodinės priemonės mokyklos administracijai, pedagogams, socialiniams pedagogams, psichologams; informacinė medžiaga vaikams ir tėvams apie smurto apraiškas ir prevenciją, pagalbos teikimo būdus, ją teikiančias institucijas; mokymai mokyklų komandoms bendradarbiaujant su nevyriausybinėmis organizacijomis).

Specialiųjų ugdymo poreikių turinčių asmenų lygių galimybių švietimo sistemoje principas įtvirtintas 2003 m. birželio 17 d. naujos redakcijos Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme Nr. IX-1630. Specialusis ugdymas apibrėžiamas Švietimo įstatymo 15 straipsnyje, o šio įstatymo 22 straipsnis nustato, kad specialiųjų poreikių asmenys turi būti aprūpinami specialiosiomis ugdymo, mokymo priemonėmis bei gauti jiems būtiną specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą.

Švietimo įstatymo 34 straipsnis nustato, kad specialiųjų poreikių vaikai turi teisę ugdytis arčiau gyvenamosios vietos esančioje ikimokyklinio ugdymo ir bendrojo lavinimo mokykloje visiškos, dalinės integracijos forma arba specialiojo ugdymo programą vykdančioje mokykloje. Vaikai ugdomi, mokomi, atsižvelgiant į jų sugebėjimus, polinkius, fizinę ir psichinę būklę bendrojo ugdymo mokymo įstaigose, namuose arba specialiosiose įstaigose. Nuo 2005 metų buvo padidintas mokinio krepšelis specialiųjų poreikių mokiniams, ugdomiems bendrojo lavinimo mokyklose nuo 10 iki 35 procentų, siekiant užtikrinti specialiųjų poreikių vaikų ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. sausio 30 d. įsakymu Nr. ISAK-122 patvirtintos Metodinės rekomendacijos „Mokinio krepšelio apskaičiavimo metodika specialiųjų poreikių mokiniams, ugdomiems bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiose klasėse“.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. gruodžio 7 d. įsakymu Nr. ISAK-1953 patvirtinta Specialiųjų poreikių mokinių vežiojimo 2005–2008 metų programa „Geltonasis autobusas“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugpjūčio 17 d. nutarimu Nr. 896 patvirtinta Lietuvių gestų kalbos vartojimo ir vertėjų paslaugų teikimo 2005–2008 metų programa. 10 mokyklų įsteigti gestų kalbos

kabinetai. Parengta girdintiems vartotojams lietuvių gestų kalbos pagrindų vizualinė mokymo programa, kompiuterinė mokymo programos laikmenomis aprūpinta 60 savivaldybių, 10 apskričių, socialinių paslaugų ir kitų įstaigų.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-65 patvirtinta Dvikalbio kurčiųjų ugdymo samprata ir Lietuvoje pradėtas formalusis kurčnebylių ugdymas.

2003–2005 metais 62 švietimo įstaigose buvo įrengti pandusai, pritaikyta po 1 sanitarinį mazgą neįgaliesiems, o 6 švietimo įstaigose įrengti liftai arba keltuvai. Visose naujai statomose mokyklose įrengiami liftai, privažiavimai neįgaliųjų vežimėliams, pritaikomi neįgaliesiems sanitariniai mazgai. 10 specialiųjų mokyklų bus steigiami specialiojo ugdymo metodiniai centrai, renovuotos 46 pedagoginių psichologinių tarnybų patalpos, 46 tarnybos aprūpintos vertinimo metodikomis, kompiuterių įranga. 2007 metais skirta 160 tūkst., o 2008 metais – 280 tūkst. litų švietimo centrų parengtoms mokytojų ir mokyklų vadovų kvalifikacijos tobulinimo programoms specialiųjų poreikių asmenų ugdymo organizavimo, kompensacinės technikos ir specialiųjų mokymo priemonių naudojimo klausimais. Atlikti specialiųjų poreikių asmenų ugdymo organizavimo, kompensacinės technikos ir specialiųjų mokymo priemonių naudojimo moksliniai tyrimai.

Nuo 2008 m. sausio 1 d. įsigaliojusių naujos redakcijos Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymu (2007 m. balandžio 3 d. įstatymas Nr. X-1065) pradėti pokyčiai profesinio mokymo sistemoje. Įteisinta vieninga profesinio mokymo infrastruktūra – Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 608 patvirtintas Pagrindinio profesinio mokymo ir darbo rinkos profesinio mokymo sujungimo priemonių planas, kuriame numatytais priemonėmis siekiama rezultatyviau panaudoti esamą infrastruktūrą bendram pirminiam ir tęstiniam jaunimo ir suaugusiųjų mokymui, didinti profesinio mokymo lankstumą ir prieinamumą. Tikimasi, kad, esant naujai infrastruktūrai, veiksmingiau bus naudojamos lėšos, ji labiau skatins darbdavius ir darbuotojus investuoti į profesinį mokymą, mokymąsi visą gyvenimą. Įteisinamas kompetencijomis grindžiamas modulinis mokymas bei pameistrystės mokymo forma, kvalifikacijų sistema, užtikrinanti perimamumą tarp kvalifikacijos lygių, kvalifikacijos kelių įgijimo įvairovės. Buvo tęsiami darbai, gerinant profesinio mokymo ir šalies ūkio poreikių atitiktį, stiprinant partnerystę: sertifikuojamos įmonės priimančios profesinio mokymo įstaigų mokinius praktikai, parengtas egzaminų centro modelis, mokomi darbdavių atstovai, dalyvaujantys baigiamuosiuose kvalifikaciniuose egzaminuose. Parengta 11 minėtą įstatymą įgyvendinančių teisės aktų. Per paskutiniuosius trejus metus stabilizavosi profesinių mokyklų mokinių dalis, lyginant su visais vidurinio mokymo lygmens mokiniais.

Kuriama ir diegiama profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistema. Europos Sąjungos struktūrinė parama padėjo sukurti profesinį informavimą ir profesinį konsultavimą reglamentuojančius teisės aktus, mokymo programas ir metodikas, parengti mokytojus ir profesinio informavimo konsultantus teikti profesinio orientavimo paslaugas.

3 STRAIPSNIS. SVARBIAUSIA – VAIKO INTERESAI

Civilinis kodeksas įtvirtina nuostatą, kad šeimos teisinių santykių reglamentavimas Lietuvos Respublikoje grindžiamas prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, taip pat kitais principais. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas reiškia, kad tiek priimant teisės aktus, tiek juos taikant, tiek sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglementuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar kokį nors kitą veiksmą vaiko interesų požiūriu ir užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti.

Pagrindinė pareiga ir atsakomybė už vaiko teisių įgyvendinimą ir interesų gynimą tenka vaiko tėvams ir globėjams (rūpintojams). Tačiau už vaikų interesų apsaugą taip pat yra atsakingos ir valstybės bei savivaldybių institucijos. Savivaldybių teritorijose pagrindines Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas įgyvendina vaiko teisių apsaugos tarnybos. Vadovaujantis jų veiklą reglamentuojančiais nuostatais, svarbiausi šių tarnybų uždaviniai yra užtikrinti vaiko teisių apsaugą ir ją reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų įgyvendinimą bei priežiūrą, rengti ir įgyvendinti priemones vaiko teisių apsaugai ir jo teisių pažeidimų prevencijai gerinti, atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams teismuose, ginti vaikų teises jų biologinėse ir globėjų šeimose bei vaikų globos įstaigose, kartu su vaiko įstatymiais atstovais šalinti aplinkybes, dėl kurių pažeidžiamos vaiko teisės, organizuoti teisės aktų nustatyta tvarka likusių be tėvų globos vaikų globą ir įvaikinimą.

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbo krūvį ginant vaikų teises iliustruoja šie duomenys:

Metai	Civilinės bylos			Baudžiamosios bylos			Administracinės bylos		
	Ieškiniai (Pareiškimai, prašymai)	Išvados, pažymos	posėdžiai	pareiški mai	Išvados, pažymos	apklausos	admin. pažeidimų protokolai	pažymos, išvados	apklausos
2006	1792	21468	17549	151	485	3839	390	217	79
2007	1720	26665	18118	60	367	3585	408	202	149
2008	1473	20457	18083	45	348	4124	562	147	220

Geriausių vaiko interesų principas, įtvirtintas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnyje, reikalauja, kad vaiko teisių apsaugos srityje dirbtų aukštos kvalifikacijos specialistai. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų darbo krūvis kiekvienais metais didėja, jiems kaskart tenka spręsti vis sudėtingesnes problemas, todėl būtinas nuolatinis jų kvalifikacijos tobulinimas.

2007–2008 metais savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistams ir jų socialiniams partneriams buvo organizuojami seminarai šeimos ir vaiko psichologijos, teisinio atstovavimo, tarptautinės vaiko teisių apsaugos, smurto prieš vaikus prevencijos, globos priežiūros gerinimo klausimais. Kasmet specialistai tobulina kvalifikaciją ir įgyja patirties įvairiais klausimais.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. liepos 12 d. įsakymu Nr. ISAK-1374 patvirtintas Krizių valdymo mokyklose tvarkos aprašas, kurio tikslas - krizių valdymas mokyklose (išskyrus aukštąsias mokyklas), krizių valdymo mokyklose komandų sudarymas, jų funkcijų apibrėžimas, darbo organizavimas, finansavimas bei institucijų bendradarbiavimas krizių valdymo mokyklose metu. Vykdomi mokymai skirti Krizių valdymo tvarkos aprašui įgyvendinti.

6 STRAIPSNIS. TEISĖ GYVENTI, SVEIKAI VYSTYTIS

Vaiko teisė ir galimybė sveikai gyventi ir vystytis aptarta Ataskaitos dalyje „Sveikatos apsauga ir gerovė“.

Socialinės globos normų aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20 d. įsakymu Nr. A1-46, prieduose yra nustatyta, kad vaiko fizinės ir psichikos sveikatos vystymąsi užtikrina tinkamai ir laiku organizuojamos sveikatos priežiūros paslaugos, vaikui sukuriama palanki ugdymosi aplinka, vaikui padedama įgyti socialinių ir savarankiško gyvenimo įgūdžių, vaikas gauna jo fiziologinius poreikius ir sveikatos būklę atitinkantį maitinimą, įvertinus jo individualius poreikius, būtinumą gauti dietinį maitinimą ir, esant galimybėms, atsižvelgiant į vaiko pageidavimus.

Mokyklose įgyvendinama Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, kuri suteikia galimybių vaikams priimti konstruktyvius ir saugius sprendimus ugdant jų asmeninius ir socialinius įgūdžius.

2006 metais kartu su Lietuvos socialinių pedagogų asociacija, Lietuvos pedagogų profesinės raidos centru, Sveikatos apsaugos ministerijos Visuomenės sveikatos ugdymo centru įgyvendintas projektas „Sveikuolių sveikuoliai“. Konkurso tikslas – skatinti sveikos gyvensenos idėjų plėtrą tarp vaikų ir pedagogų, žadinti vaikų ir pedagogų savimone, saugoti, stiprinti ir ugdyti atsakomybę už savo ir kitų sveikatą.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 17 įsakymu Nr. ISAK-494 patvirtinta Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa, kurios įgyvendinimas ikimokykliniame, priešmokykliniame ugdyme ir bendrajame lavinime išplečia ir pagilina pateiktą informaciją, padeda ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programoms įgyvendinantiems mokytojams, kitiems prevencinę veiklą mokykloje vykdančiams pedagoginiams darbuotojams rasti atsakymus, kaip siekti numatyto tikslo. Atsižvelgiant į amžiaus tarpsnių ypatumus ir su tuo susijusį prevencinės veiklos aktualumą bei ugdymo turinio programų specifiką, mokymų metu pateikiamos rekomendacijos pagal atskiras ugdymo pakopas: ikimokyklinis ir priešmokyklinis, pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas.

Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, įgyvendindamas Nacionalinę narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programą, nuo 2006 metų remia tiek valstybės, savivaldybės institucijų, tiek nevyriausybinę organizacijų projektus, skirtus psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijai vykdyti.

Socialinės paramos mokiniams įstatymas užtikrina maitinimo organizavimą mokyklose ir galimybę vaikui sveikai vystytis bei ugdyti sveikos mitybos įpročius.

Daug dėmesio pastaraisiais metais buvo skiriama vaikų apsaugai nuo nusikalstamų veikų ir nelaimingų atsitikimų (eismo įvykių, gaisrų). Vaikai įvairiomis formomis (leidžiant specialius informacinius leidinius, skelbiant informaciją interneto svetainėse, organizuojant akcijas, pareigūnų susitikimus su vaikais, vaikų konkursus, stovyklas ir kt.) buvo informuojami, kaip apsisaugoti nuo nusikaltimų ir nelaimingų atsitikimų. Paminėtina, kad 2008 metais, palyginti su 2004 metais, gaisruose žuvusių vaikų ir eismo įvykiuose dėl savo neatsargumo žuvusių ir sužeistų vaikų skaičius sumažėjo perpus (*Ataskaitos priedo 77 lentelė*). Nuo 2005 metų stebima ir vaikų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, skaičiaus mažėjimo tendencija (*Ataskaitos priedo 76 lentelė*).

Vykdamas Valstybinės saugaus eismo automobilių keliais 2005–2010 programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. liepos 8 d. nutarimu Nr. 759, priemones, Saugaus eismo mokymo programa mokyklose vykdoma pagal ugdymo planus: pradinėse klasėse saugus eismas yra integruotas į mokomuosius dalykus, 5–8 klasėse saugus eismas yra dalyko „Žmogaus sauga“ dalis. Taip pat mokytojai gali naudotis parengta metodine medžiaga pirmai saugaus eismo pamokai 1–12 klasėms, kuri patalpinta internetiniame puslapyje www.atsvaitas.lt

Siekiant ugdyti kultūringą, drausmingą, atsakomybę už savo elgesį kelyje atsakingą jaunąjį eismo dalyvį kiekvienais metais (nuo 1995 metų) organizuojamas Lietuvos mokinių konkursas „Saugokime jaunas gyvybes keliuose“. Šį konkursą skelbia Švietimo ir mokslo ministerija, jį organizuoja suinteresuotos institucijos: Lietuvos automobilių kelių direkcija prie Susisiekimo ministerijos, Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centras, Lietuvos policijos eismo priežiūros tarnyba, teritorinės policijos įstaigos. Konkurso sudėtinė dalis yra ir jaunųjų eismo patrulių veikla (Jaunųjų eismo patrulių veiklos nuostatai patvirtinti Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro direktoriaus 2008 m. vasario 26 d. įsakymu Nr. R1-69). Jaunųjų eismo patrulių veiklos tikslai – padėti švietimo įstaigoms mokyti ikimokyklinio amžiaus vaikus ir mokinius Kelių eismo taisyklių ir skatinti vykdyti jų reikalavimus; ugdyti mokinių pareigos ir atsakomybės jausmą, mokyti juos saugiai elgtis kelyje. Jaunieji eismo patruliai kartu su policijos pareigūnais dalyvauja mokiniams skirtose saugaus eismo priemonėse (pavyzdžiui, dalina atšvaitus, rengia viktorinas), su būrelių vadovais budi prie mokyklų esančiose pėsčiųjų perėjose, sankryžose ir t. t. Jaunųjų eismo patrulių veikla vykdoma nuo 1998 metų.

2007 metais kiekviename policijos komisariate buvo paskirtas viešosios policijos eismo priežiūros padalinio pareigūnas, atsakingas už saugaus eismo pamokas bendrojo lavinimo mokyklų vyresniųjų klasių mokiniams. Šiems pareigūnams buvo organizuoti seminarai įvairiomis susijusiomis temomis. Apmokyti pareigūnai visoje šalyje organizavo 520 saugaus eismo pamokų bendrojo lavinimo mokyklų X–XII klasių mokiniams. Šis projektas buvo tęsiamas ir 2008 metais.

Plėtojant prevencinį projektą „Saugūs ir sveiki mokykloje“ 2007 metais Vilniaus apskrities vyriausiajame policijos komisarijate įkurta saugaus eismo (saugaus elgesio) klasė. Tokias klases numatoma įkurti Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio ir Utenos apskričių vyriausiuose policijos komisariatuose. Klasės įrengiamos, siekiant sudaryti ikimokyklinio ugdymo įstaigų vaikams, bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams, kitiems visuomenės nariams sąlygas ugdyti ir plėtoti savo, kaip eismo dalyvio (pėsčiojo, keleivio, vairuotojo), saugaus eismo kompetenciją, mokytis ir gilinti teorines ir praktines saugaus elgesio kelyje žinias, ugdyti pagarbą žmogaus gyvybei ir jos išsaugojimui, pagarbą eismo dalyviams, atsakomybę už savo elgesį kelyje, suvokti eismo sistemą „Eismo dalyvis–transporto priemonė–kelias–eismo aplinka“.

Policija kartu su kitomis suinteresuotomis institucijomis, organizacijomis, verslininkais nuolat organizuoja prevencines saugaus eismo priemones, kurių metu eismo dalyviams dalinami atšvaitai, lankstinukai, kita prevencinė medžiaga.

12 STRAIPSNIS. PAGARBA VAIKO NORŲ IR PAŽIŪRŲ REIŠKIMO LAISVEI

Lietuvoje nuo 2000 metų veikia Lietuvos mokinių parlamentas, kurio pagrindinės funkcijos – atstovauti mokinių interesams; atspindėti mokinių požiūrį į švietimo reformos žingsnius; analizuoti mokinių ir jaunimui aktualius įstatymus; rengti ir teikti Seimui įstatymų projektus ar galiojančių įstatymų pataisas, bendradarbiauti su panašiomis kitų šalių mokinių institucijomis. Lietuvos mokinių parlamentas aktyviai dalyvauja įvairiose darbo grupėse. Lietuvos mokinių parlamento nariai daug dirba savivaldybėse tarp sesijų, o susirinkę kartu į sesiją priima svarbius mokiniams sprendimus. Lietuvos mokinių parlamento veikla parodė, jog Lietuvos mokykloms demokratiniai rinkimai bei mokinių parlamento yra labai reikalingi ir jie atstovauja visos Lietuvos mokinių interesams, padeda formuoti mokinių dalyvavimo viešajame gyvenime įgūdžius, stiprina mokinių savivaldą, tarnauja pilietiniam bei patriotiniam jaunimo ugdymui.

Civilinio kodekso 3.164 straipsnis numato nepilnamečio vaiko dalyvavimą, užtikrinant jo teises. Šiai teisei įgyvendinti šio straipsnio 1 dalyje numatytos tokios sąlygos:

- sprendžiant kiekvieną su vaiku susijusį klausimą, galintis suformuluoti savo pažiūras vaikas turi būti išklaustyas tiesiogiai, o jeigu tai neįmanoma, – per atstovą;
- priimant sprendimą, į vaiko norus turi būti atsižvelgta, jeigu tai neprieštarauja paties vaiko interesams;
- išskirtinai atsižvelgiama į vaiko norus, sprendžiant klausimą dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar įvaikinimo.

Vaikas gali būti išklaustyas tik tada, kai jis gali suformuluoti savo pažiūras. Kiekvienu konkrečiu atveju, kai vaikas gali išreikšti savo nuomonę, bet nėra sulaukęs dešimties metų, išvadą dėl to, ar jis gali būti išklaustyas, turėtų pateikti specialistas (paprastai psichologas). Lietuvos Respublikos įstatymai dažniausiai nurodo, kokiais atvejais ir koku būdu turi būti atsižvelgiama į vaiko. Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 3.249 straipsnyje yra reglamentuoti vaiko globos (rūpybos) nustatymo principai. Šio straipsnio 2

dalyje nustatyta, kad nustatant ir naikinant vaiko globą (rūpybą), skiriant globėją (rūpintoją), vaikui, galinčiam išreikšti savo nuomonę, suteikiama galimybė būti išklaustytam ir jo nuomonė yra svarbi priimant sprendimus. Pažymėtina, kad minėta nuostata yra taikoma tiek nustatant vaiko laikinąją globą (rūpybą), kuri yra nustatoma savivaldybės administracijos direktoriaus sprendimu (potvarkiu), tiek nustatant vaiko nuolatinę globą (rūpybą), kuri yra nustatoma teismo nutartimi.

Vadovaujantis Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo nuostatomis, vaiko minimali ir vidutinė priežiūra grindžiama šiais principais:

- vaiko interesų ir gerovės pirmumo. Imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, svarbiausia – vaiko interesai. Vaikui turi būti teikiama tokia apsauga, kokios reikia jo gerovei, ir tam tikslui turi būti imamasi visų reikiamų teisinių ir administracinių priemonių;
- vaiko dalyvavimo priimant su juo susijusius sprendimus. Vaikui turi būti suteikiama galimybė būti išklaustytam bet kokio su juo susijusio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą įstatymų nustatyta tvarka. Į vaiko nuomonę, jeigu ji neprieštarauja jo interesams, privalu atsižvelgti;
- individualizavimo. Priimant su vaiku susijusius sprendimus, turi būti atsižvelgiama į vaiko amžių ir brandą, jo psichines ir fizines savybes, poreikius, socialinės aplinkos ir kitas svarbias ypatybes ir kt.

Pagal Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 10 straipsnio 4 dalį, posėdyje, kuriame svarstomas minimalios ar vidutinės priežiūros vaikui skyrimo klausimas, turi būti išklausoma vaiko nuomonė. Siekiant apsaugoti vaiką nuo galimo neigiamo poveikio, svarstant priežiūros jam skyrimo klausimą, vaikas gali nedalyvauti šiame posėdyje, tačiau jo nuomonė turi būti iš anksto išklausoma vaiko teisių apsaugos tarnybos ir įvertinama posėdyje. Vaiko teisių apsaugos tarnyba taip pat išklauso vaiko nuomonę, jeigu jis vengia dalyvauti savivaldybės administracijos direktoriaus ar jo įgalioto asmens rengiamame posėdyje dėl priežiūros priemonės skyrimo, ir informuoja apie ją posėdžio dalyvius.

Socialinių paslaugų teikimas yra pagrįstas dalyvavimo principu, todėl vaikams, kuriems yra teikiama socialinė globa, vadovaujantis Socialinės globos normų aprašu, yra užtikrinta teisė visapusiškai dalyvauti planuojant socialines paslaugas, jas valdant ir teikiant. Šios normos užtikrina, kad vaikui būtų sudaromos galimybės laisvai reikšti savo nuomonę, pažiūras, pageidavimus, sprendžiant klausimus, susijusius su jo, kaip visavertės asmenybės, vystymusi.

3. PILIETINĖS TEISĖS IR LAISVĖS

Pagrindinės vaiko teisės, aiškiai įtvirtintos Civiliniame kodekse ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, jau buvo aptartos 2004 metais pateiktoje Lietuvos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje.

7 STRAIPSNIS. TEISĖ Į VARDĄ, PILIETYBĘ IR TĖVŲ GLOBĄ

Vaiko teisė nuo gimimo momento turėti vardą ir pavardę įtvirtinta Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsnyje ir Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 1 dalyje.

Vaiko vardo ir pavardės suteikimo tvarka nustatyta Civilinio kodekso 3.166 ir 3.167 straipsniuose. Kiekvienam vaikui vardas arba pavardė (tuo atveju, kai tėvų pavardės skirtingos) suteikiami tėvų susitarimu. Tėvui ir motinai nesusitarus dėl vaiko vardo ir pavardės, vardas ir pavardė vaikui suteikiami teismo nutartimi. Taip pat numatyta, kad, registruojant vaiko, kurio tėvai nežinomi, gimimą vaikui vardą ir pavardę suteikia valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija.

Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 3 dalyje tiesiogiai įtvirtinta vaiko teisė žinoti savo tėvus, jeigu tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita. Ši teisė taip pat nustatyta Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje: vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą. Civilinio kodekso trečiosios knygos IV dalies X skyriuje sureguliuoti bendrieji vaiko kilmės, kuria grindžiamos vaiko ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos, nustatymo pagrindai.

2008 m. liepos 15 d. priimtas naujos redakcijos Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas Nr. X-1709. Vienas iš šio įstatymo priėmimo tikslų buvo iš naujo apibrėžti Lietuvos Respublikos pilietybės įgijimo gimimu sąlygas ir vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 12 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu Lietuvos Respublikos pilietybės įgijimo gimimu principu nustatyti, kad vaikas, gimimu įgijęs ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir kitos valstybės pilietybę, yra Lietuvos Respublikos pilietis, t. y. gali turėti daugiau nei vieną pilietybę. Pažymėtina, kad nuostatos dėl vaikų, gimusių Lietuvos Respublikos teritorijoje asmenims be pilietybės, nuolat gyvenantiems Lietuvoje, taip pat dėl vaikų, kurių tėvai nežinomi, Lietuvos Respublikos pilietybės nepasikeitė. Šiuo įstatymu įtvirtinta nuostata, kad ne tik vaikas, kurio abu tėvai yra Lietuvos Respublikos piliečiai, bet ir vaikas, kurio tėvai turi skirtingą pilietybę ir vienas iš jų yra Lietuvos Respublikos pilietis, yra Lietuvos Respublikos pilietis, nesvarbu, ar jis gimė Lietuvos Respublikos teritorijoje, ar už jos ribų (9 straipsnio 1 dalis).

8 STRAIPSNIS. IDENTIŠKUMO IŠSAUGOJIMAS

Nuostatos dėl Civilinio kodekso 3.228 straipsnyje numatytų vaiko vardo ir pavardės klausimų įvaikinimo atveju nepasikeitė.

Atsižvelgiant į tai, kad Civilinio kodekso 3.227 straipsnyje numatyta, jog įvaikintojai laikomi vaiko tėvais nuo teismo sprendimo įvaikinti įsiteisėjimo, įvaikio pavardės ir vardo klausimai sprendžiami taip pat kaip ir vaiko. Civilinio kodekso 3.228 straipsnis numato, kad teismo sprendimu įvaikintam vaikui suteikiama tėvių pavardė ir gali būti pakeičiamas vaiko vardas, jeigu vardą pakeisti sutinka vaikas, galintis išreikšti savo nuomonę. Tačiau šio straipsnio antrojoje dalyje numatoma galimybė tėvių ir

įvaikio prašymu palikti buvusią įvaikio pavardę pagal kilmę. Vis dėlto kai dėl įvaikio pavardės ar vardo nesutaria tėviai tarp savęs ar su vaiku, pavardės ar vardo keitimo klausimą išsprendžia teismas, atsižvelgdamas į vaiko interesus.

Pilietybės įstatymo 11 straipsnio 2 dalis nustato, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje rastas ar gyvenantis vaikas, kurio abu tėvai nežinomi, abu tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra miręs ar pripažinti nežinia kur esančiais, abu tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nustatyta tvarka pripažinti neveiksniais, tėvams arba turimam vieninteliam iš tėvų neterminuotai apribota tėvų (tėvo ar motinos) valdžia ir vaikui nustatyta nuolatinė globa (rūpyba), yra Lietuvos Respublikos pilietis, jeigu nepaaiškėja aplinkybės, dėl kurių vaikas įgytų kitokį statusą. Minėto įstatymo 8 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jeigu abu tėvai netenka Lietuvos Respublikos pilietybės, atitinkamai pasikeičia jų vaikų, nesukakusių 18 metų (senoje įstatymo redakcijoje - 14 metų), pilietybė. Tačiau kartu nurodoma, kad ši įstatymo nuostata netaikoma, jeigu dėl tėvų pilietybės pasikeitimo vaikas liktų be pilietybės.

13 STRAIPSNIS. TEISĖ LAISVAI REIKŠTI SAVO NUOMONĘ

Baudžiamojo kodekso 167 ir 168 straipsniuose numatyta atsakomybė už neteisėtą informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimą, atskleidimą bei panaudojimą.

Socialinių paslaugų įstatymo 4 straipsnio 2 punktas nustato, kad socialinės paslaugos yra valdomos, skiriamos ir teikiamos vadovaujantis dalyvavimo principu t.y. visi klausimai yra sprendžiami kartu su socialinių paslaugų gavėju ir (ar) jų atstovais. Kad vaikai turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę, įrodo ir Socialinės globos normų aprašo prieduose įtvirtintas vaiko visavertės asmenybės vystymąsi motyvuojančios ir stimuliuojančios aplinkos užtikrinimas: vaikui sudaromos galimybės laisvai reikšti savo nuomonę, pažiūras, pageidavimus, sprendžiant klausimus, susijusius su jo, kaip visavertės asmenybės, vystymusi. *Taip pat žr. Konvencijos 12 ir 29 straipsnio komentarus.*

14 STRAIPSNIS. MINTIES, SAŽINĖS IR RELIGIJOS LAISVĖ

Vaikas laisvu pasirinkimu gali reikšti savo pažiūras tikėjimo klausimais. Šias teises vaikui garantuoja Švietimo įstatymo 31 straipsnis „Teisė mokytis tikybos“. Mokykla užtikrina mokinių ar jų tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidaujamos tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybos mokymą, o jei neturi galimybių - įskaito mokiniui tikybos mokymą sekmadieninėje mokykloje ar kitoje tikybos mokymo grupėje pagal šio straipsnio 4 ir 5 dalyse nustatytus reikalavimus.

Parengta ir įgyvendinta Krikščioniškų ir žmogaus mokslo ir kultūros vertybių ugdymo bei puoselėjimo programa, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. liepos 13 d. įsakymu Nr. ISAK-1484 patvirtinta atnaujinta Tikybos (katalikų) bendroji programa.

15 STRAIPSNIS. ASOCIACIJŲ IR TAIKIŲ SUSIRINKIMŲ LAISVĖ

Vaikų teisę į organizacijų laisvę reglamentuoja ir Švietimo įstatymas, kurio 43 straipsnio 10 dalyje nustatyta, kad mokykloje gali veikti mokinių ir jaunimo organizacijos, kurios skatina mokinių, studentų dorinį, tautinį, pilietinį sąmoningumą, patriotizmą, puoselėja kultūrinę ir socialinę brandą, padeda tenkinti jų saviugdos ir saviraiškos poreikius. Šio įstatymo 43 straipsnio 11 dalyje nustatyta, kad mokykloje veikiančioms mokinių ir jaunimo organizacijoms sudaromos palankios veiklos sąlygos. *Taip pat žr. Konvencijos 12 straipsnio komentarą.*

16 STRAIPSNIS. PRIVATAUS GYVENIMO APSAUGA

Civilinio kodekso 1.114 straipsnis numato, kad civilinė teisė saugo asmenines neturtines teises ir vertybes, iš jų garbę ir orumą. Išsamiau asmens garbės ir orumo gynimas reglamentuojamas Civilinio kodekso 2.24 straipsnyje.

Baudžiamojo kodekso 154 ir 155 straipsniai numato baudžiamąją atsakomybę už šmeižimą ir įžeidimą, o Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, priimto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr.IX-785, 9 straipsnis numato, kad leidžiama neviešai nagrinėti teisme bylas dėl nusikalstamų veikų, kuriomis kaltinami jaunesni kaip 18 metų asmenys.

Užtikrinant vaiko teisę į privataus gyvenimo apsaugą, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 5 punkte įtvirtinta, kad nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų ir globos ar rūpybos.

Socialinės globos normų aprašo prieduose nustatytos socialinės globos normos garantuoja vaiko naudojimąsi privatumą užtikrinančiomis patalpomis, privačios erdvės sudarymą gyvenamajame kambaryje ir pan. *Taip pat žr. Konvencijos 5, 20 ir 26 straipsnių komentarus.*

17 STRAIPSNIS. TEISĖ NAUDOTIS ATITINKAMA INFORMACIJA

2002 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas Nr.IX-1067 nustato viešosios informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, kriterijus, jos skelbimo ir platinimo tvarką, taip pat šios informacijos rengėjų, platintojų ir jų savininkų, žurnalistų bei jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę.

Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos kategorijai, kuri ribojama skelbti ir platinti, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašas ir Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašas, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 2 d. nutarimu Nr. 681, nustato kriterijus, pagal kuriuos vertinama, ar informacija yra ribojama skelbti ir platinti; informaciją, kuri yra ribojama skelbti ir platinti, skelbimo ir platinimo tvarka; reikalavimus, kaip minėta

informacija turi būti pažymėta, kad būtų apsaugoti nepilnamečiai; administracinės nuobaudos už numatytų reikalavimų nesilaikymą (konkrečiais atvejais bauda gali būti nuo 500 iki 10000 litų).

Už nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimus Lietuvos radijo ir televizijos komisija bei Žurnalistų etikos inspektorius 2005 metais skyrė 4 baudas transliuotojams ir 3 leidėjams, 2006 metais – 3 baudas transliuotojams ir 11 leidėjams, 2007 metais – 6 baudas transliuotojams ir 15 leidėjams.

Socialinės globos normų aprašo prieduose yra įtvirtinta vaiko teisė saugiai naudotis informacinėmis technologijomis ir kitomis priemonėmis.

Atsižvelgiant į tai, kad visame pasaulyje, taip pat ir Lietuvoje, informacinių technologijų vartotojai vis jaunėja, tampa ypač aktualu užtikrinti vaikų apsaugą nuo žalingos ir neigiamą poveikį turinčios informacijos internete. Siekiant įgyvendinti šiuos tikslus, 24-iose Europos Sąjungos šalyse narėse vykdoma Europos Komisijos koordinuojama programa „Safer Internet plus“. Švietimo ir mokslo ministerija kartu su Ryšių reguliavimo tarnyba tęsia projekto „Saugesnis internetas LT“ įgyvendinimą Lietuvoje. Šis projektas – tai 2005–2006 metais vykdyto projekto nuosekli tęsia. Projekto tikslas – atkreipti visuomenės dėmesį į neteisėtą informaciją internete, užkirsti kelią žalingam šios informacijos turiniui, skatinti saugesnį naudojimąsi internetu ir naujomis interneto technologijomis, gerinti visuomenės informuotumą, ypač akcentuojant vaikų apsaugą. Įgyvendindama šį projektą, Švietimo ir mokslo ministerija vykdo pedagogų, mokinių ir tėvų švietimą, rengia pedagogus lektorius, organizuojančius projekto sklaidą regionuose. Informacija apie šį projektą bei kita aktuali informacija yra talpinama internetinėje svetainėje adresu www.draugiskasinternetas.lt Šioje svetainėje taip pat pateikti patarimai tėvams, mokytojams, mokiniams, kaip saugiai naudotis internetu. Interneto svetainėje www.draugiskasinternetas.lt veikia anoniminė interneto „karštoji linija“, kuria galima pranešti apie aptiktą neteisėtą turinį internete.

2008 m. gegužės mėn. Lietuva buvo priimta į tarptautinę interneto „karštųjų linijų“ asociaciją „INHOPE“. Ši asociacija įkurta 1999 m. pagal Europos Komisijos Saugaus interneto veiksmų planą. Asociacijos misija – remti ir stiprinti interneto „karštųjų linijų“ veiklą visame pasaulyje, užtikrinant greitą atsaką į pranešimus apie neteisėtą informaciją internete ir tokiu būdu – saugų internetą. Šiais veiksmais siekiama tarptautiniu lygiu kovoti su vaikų pornografijos medžiagos platinimu, neteisėta veikla pokalbių svetainėse bei rasizmo ar ksenofobijos skatinimu internete. Dalyvavimas šios asociacijos veikloje leidžia gautus pranešimus perduoti kitų šalių „karštosioms linijoms“, kai neteisėtas turinys susijęs su ne Lietuvoje saugoma informacija.

Plėtojant vaikų informacinį švietimą, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. ISAK-424 patvirtinta Mokymo apie visuomenės informavimo procesus ir žmogaus teises bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams programa. Šia programa siekiama ugdyti mokinių informacinį raštingumą, skatinant jų kritinį mąstymą, gebėjimą vertinti ir naudotis informacija, mokyti

kritiškai suvokti ir analizuoti žiniasklaidos reiškinius, naudotis internetu ir kitais informacijos, reklamos ir pramogų šaltiniais puoselėjant mokinių sąmoningumą, pilietinę ir kultūrinę brandą, socialinius įgūdžius. Įgyvendinant šią programą, mokiniai mokomi veiksmingai ieškoti ir rasti, kritiškai vertinti ir atsakingai naudoti spaudoje, radijo ir televizijos laidose, kino filmuose, internete ir kitokiais būdais pateikiamą informaciją, reklamą, pramogas. Be kita ko, mokiniai supažindinami su internete skelbiama informacija, susipažįsta ir mokosi įvertinti interneto keliamas grėsmes bei žalą. Mokykla gali integruoti minėtą programą į atskirus dalykus arba mokyti kaip atskirą dalyką. Mokymai vyksta per pamokas, grupinius ir individualius projektus, organizuojant užklasinę veiklą. Tėvai skatinami padėti mokiniams atlikti namų darbus ir kartu su mokykla ugdyti vaikų informacinį raštingumą, kritinį mąstymą.

37 (A) STRAIPSNIS. KANKINIMO AR KITOKIO ŽIAURAUŠ, NEŽMONIŠKO ELGESIO AR BAUSMIŲ DRAUDIMAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis nustato draudimą žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes.

Baudžiamasis kodeksas numato baudžiamąją atsakomybę asmeniui, kuris neteisėtais tyčiais ar neatsargiais veiksmais (pvz., mušdamas ar kitaip smurtaudamas) sužaloja ar susargdina žmogų. Pabrėžtina, kad Baudžiamasis kodeksas numato ir kitus su asmenų kankinimu susijusius nusikaltimus: nužudymą (129 straipsnio 2 dalies 6, 12 punktai), sukurstymą nusižudyti ar privedimas prie savižudybės (133 straipsnis), sunkų (135 straipsnis) ir nesunkų (138 straipsnis) sveikatos sutrikdymą, išnaudojimą priverstiniam darbui (147¹ straipsnis). Kaip atsakomybę sunkinančią aplinkybę Baudžiamasis kodeksas reglamentuoja veikos padarymą, kankinant nukentėjusįjį asmenį ar tyčiojantis iš jo (60 straipsnio 1 dalies 4 punktas). Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 ir 56 straipsniai taip pat numato analogiškus draudimus. Pažymėtina, kad žiaurauš elgesio ar kankinimo draudimas įtvirtintas ir Baudžiamojo proceso kodekso 11 straipsnio 2 dalyje. Procesinis įstatymas imperatyviai nurodo, kad taikant procesines prievartos priemones ir atliekant tyrimo veiksmus, draudžiama naudoti smurtą, grasinti, atlikti žmogaus orumą žeminančius ir sveikatai kenkiančius veiksmus. Šio imperatyvo nesilaikymas suponuoja baudžiamojo proceso principų pažeidimus.

4. ŠEIMOS APLINKA IR ALTERNATYVI GLOBA

5 STRAIPSNIS. TĖVŲ VALDŽIA

Ši Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos straipsnį atitinkanti Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostata aptartos 2004 metais pateiktoje Lietuvos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje.

Vadovaujantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatomis pagrindine ir natūralia visos visuomenės narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinka yra šeima, nes tik joje vaikas gali visapusiškai ir harmoningai vystytis ir augti, jausdamas supratimą, meilę ir laimę. Dėl to siektina, kad Lietuvoje šeima būtų pagrindinė visuomenės institucija, kurioje vaikas gyventų visavertį gyvenimą ir kuri užtikrintų vaiko apsaugą ir vystymąsi. Siekiama skatinti išgalėjimą demokratiškos ir savarankiškos šeimos, pagrįstos narių tarpusavio globa ir atsakomybe, užtikrinančios kartų kaitą ir perimamumą ir norima sustiprinti šeimas bei užtikrinti jų visavertį funkcionavimą, skatinanti šeimas atlikti savo funkcijas, privalomas šeimos nariams ir visuomenei.

Taip pat yra siekiama stiprinti ir fizinių bei juridinių vaiko globėjų (rūpintojų) ir vaiko atstovų atsakomybę auklėti jiems patikėtus globojamus (rūpinamus) ir atstovaujamus vaikus pagal jų didėjančius sugebėjimus.

Siekiant užtikrinti efektyvų juridinių asmenų veiklą – valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų institucinės globos (rūpybos) vykdymą, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. kovo 3 d. įsakymu Nr. A1-68 patvirtinti Bendrieji valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatai. Šiuose nuostatuose apibrėžtas vaikų globos namų tikslas – užtikrinti globojamam (rūpinamam) vaikui globos (rūpybos), ugdymo (mokymo, lavinimo ir auklėjimo), socialines paslaugas, sudaryti kitas jam tinkamas sąlygas ir palaikyti aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei pasiruoštų savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Vaiko auklėjimas ir rengimas savarankiškam gyvenimui bei integracijai visuomenėje turi būti toks, kad jis jaustųsi visaverte ir atsakinga už savo poelgius asmenybe bei orus ir saugus dėl savo rasinės, kultūrinės, tautinės ar religinės tapatybės, gebėtų kompetentingai rūpintis savimi ir artimaisiais kasdieniniame gyvenime bei plėtoti savo socialinius tarpasmeninius santykius ir pasitikėjimą, gerbtų kitų asmenų teises, laisves, darbą ir turtą, įsigytų bendrąjį išsilavinimą ir profesinį pasirengimą, įgytų savitarnos, asmeninės higienos, pasirengimo šeimai įgūdžius.

Gindama globojamo (rūpinamo) vaiko teises ir teisėtus interesus, valstybė tuo pačiu siekia užtikrinti ir jo nuosavybės teise turimo ar vaikų globos namuose gyvenant įsigyjamo turto apsaugą. Tuo tikslu Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. balandžio 22 d. įsakymu Nr. A1-121 patvirtintos Globojamo (rūpinamo) vaiko turto globos (rūpybos), administravimo ir palikimo priėmimo rekomendacijos. Šiomis rekomendacijomis siekiama padėti vaiko globėjams (rūpintojams) tinkamai vykdyti vaiko turto globą (rūpybą), administravimą ir palikimo priėmimą. Vaiko turtas suprantamas kaip vaikui nuosavybės teise priklausantys nekilnojamieji ir kilnojamieji daiktai, pinigai, vaikui išlaikyti skirtos lėšos, pajamos ir kitas turtas. Tuo pačiu pabrėžiama, kad vaiko globėjas (rūpintojas) privalo globojamų (rūpinamų) vaikų turtą prižiūrėti apdairiai, sąžiningai ir išimtinai vaiko interesais, o šių vaikų visas turto duodamas pajamas pervesti į jų asmenines sąskaitas bei atskirai sutvarkyti turto vaisių, viršijančių išlaidas vaikų ugdymui, apskaitą bei teikti savivaldybių vaiko teisių apsaugos institucijoms informaciją apie šio turto duodamas pajamas, išlaidas ir vaiko turto esamą padėtį.

18 STRAIPSNIS. TĖVŲ ATSAKOMYBĖ IR VAIKŲ PRIEŽIŪRA

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 18 straipsnio nuostatas atitinka Civilinio kodekso 3.159 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas bendras principas, kad už vaiko auklėjimą ir priežiūrą tėvai atsako bendrai ir vienodai. Civilinio kodekso 3.156 straipsnio 1 dalyje taip pat nustatyta, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios. Būtent šiomis nuostatomis Lietuvos Respublikos teisėje yra grindžiamas tėvų valdžios teisinis reguliavimas bei jomis vadovaujantis įgyvendinamos tėvų ir vaikų tarpusavio teisės ir pareigos.

Civilinio kodekso 3.165 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad visus klausimus, susijusius su vaikų auklėjimu, sprendžia abu tėvai tarpusavio susitarimu. Jeigu tėvai nesutaria, ginčijamą klausimą sprendžia teismas.

Tėvų valdžios klausimų reglamentavimas pagal Lietuvos Respublikos teisę iš esmės nėra sąlygojamos to, ar vaiko tėvai yra susituokę, ar ne. Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios, o to paties straipsnio 6 dalyje įtvirtinta nuostata, kad tėvams nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, vaikų teisės neliečiamos. Civilinio kodekso 3.156 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tėvai turi lygias teises ir lygias pareigas savo vaikams, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium. Pažymėtina, kad šios Civilinio kodekso nuostatos atitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą visų asmenų lygybės principą, taip pat Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnio bei Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso 6 straipsnio 1 dalies nuostatas. Tuo pačiu pažymėtina, kad minėtos nuostatos nereiškia, jog, pavyzdžiui, tėvų santuokos nutraukimo atveju teismas neturi teisės savo sprendimu nustatyti tam tikrų tėvų teisių ir pareigų įgyvendinimo vaikų atžvilgiu ypatumų. Minėtos Civilinio kodekso nuostatos būtent užtikrina įstatyminių tėvų lygiateisiškumą, įgyvendinant tėvų valdžią konkrečiau vaiko atžvilgiu.

Socialinių paslaugų katalogas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1-93, įvardina socialinių paslaugų rūšis, kurios užtikrina tėvams paramą, reikalingą tinkamai auklėti vaikus. Pavyzdžiui, socialinės rizikos šeimoms yra teikiamos bendrosios socialinės paslaugos: informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, maitinimo organizavimas, aprūpinimas būtiniaisiais drabužiais, asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas ir pan. bei specialiosios socialinės paslaugos. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su socialinės rizikos šeimomis, teikia jiems socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugas. *Platesnė informacija apie paramą šeimoms, auginančioms vaikus, pateikiama Konvencijos 26 straipsnio komentare.*

2004 metais pateiktoje Lietuvos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje pažymima, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatydamas nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą tėvams gyvenant skyrium, atkreipė dėmesį į tai, kad geriausios vaiko interesų apsaugos ir gynimo principas neužtikrinamas ir tada, kai vaiko tėvai išvyksta gyventi (dažniausiai ilgalaikio darbo tikslais) į užsienį, palikdami nepilnamečius vaikus vienus arba kitų asmenų priežiūrai: pažeidžiama vaiko teisė gyventi kartu su savo tėvais (turimu tėvu), atsiranda socialinių problemų, nes rūpinimąsi tėvų paliktu vaiku privalo perimti ir jų išlaikymą užtikrinti valstybė.

Didinant tėvų atsakomybę už vaiko teisių įgyvendinimą, 2006 m. birželio 1 d. priimtas Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą Nr.X-641, kuriame nustatyta, kad vaiko globos (rūpybos) išmoka yra neskiriama, jeigu vaiko laikinoji globa (rūpyba) nustatyta tėvų prašymu dėl jų laikino išvykimo iš Lietuvos Respublikos. Atitinkamai Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gegužės 28 d. įsakymu Nr. A1-145 patvirtinti naujos redakcijos Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai, papildant juos vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymą tėvų prašymu tėvams laikinai išvykstant iš Lietuvos dirbti ar gyventi, įpareigojančią tėvus iki išvykimo kreiptis į savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrių, kad vaikui būtų paskirtas laikinas globėjas (rūpintojas). Priešingu atveju, minėtai vaiko teisių apsaugos institucijai suteikta teisė kreiptis į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo teismine tvarka.

Nuo 2007 metų pradėta rengti ir vertinti būsimas įtėvių ir globėjų šeimas, taip pat teikiant kvalifikuotą pagalbą įvaikinusioms ir globojančioms šeimoms. Pagrindinis šios programos mokymų tikslas – supažindinti šeimas su vaikų poreikiais, padėti pačioms šeimoms nuspręsti, ar jos iš tiesų galės tenkinti be tėvų globos likusių vaikų poreikius, bei objektyviai įvertinti savo galimybes, pasirengimą atsakingam gyvenimo žingsniui – tapti svarbiu žmogumi dėmesio, rūpesčio ir meilės stokojančiam vaikui. Įgyvendinant Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1193, išleisti bendros globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo programos metodiniai vadovai ir vaizdinė mokymo medžiaga.

Mokytojų rengėjo kvalifikaciją turintys specialistai 2008 metais pradėjo vykdyti mokymus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems teikimo paslaugų organizuoto konkurso laimėjusių projektų 46 darbuotojams.

10 STRAIPSNIS. ŠEIMOS SUSIJUNGIMAS

2004 m. balandžio 29 d. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 24 straipsnyje nustatyta, kad leidimas gyventi Lietuvoje suteikia užsieniečiui teisę gyventi Lietuvoje, pasirinkti gyvenamąją vietą, ją keisti, išvykti iš Lietuvos Respublikos ir grįžti į ją leidimo gyventi galiojimo laikotarpiu. Vadovaujantis minėto įstatymo 43 straipsnio 1 dalies 2

punktu teisę gauti leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje turi nepilnametis vaikas, jei Lietuvos Respublikoje gyvena nepilnamečio užsieniečio tėvai ar vienas iš jų arba vieno iš jų, globojančio nepilnametį užsienietį, sutuoktinis, kuris yra Lietuvos Respublikos pilietis arba turi leidimą gyventi.

Pagal minėto įstatymo 31 straipsnio nuostatas turintis leidimą gyventi užsienietis, kurio gyvenimo Lietuvos Respublikoje laikotarpiu gimė vaikas, per 3 mėnesius nuo vaiko gimimo dienos turi kreiptis į vidaus reikalų ministro įgaliotą instituciją dėl leidimo gyventi vaikui išdavimo. Vaikui, gimusiam užsieniečio gyvenimo Lietuvos Respublikoje laikotarpiu, išduodamas tokios pat rūšies kaip abiejų tėvų arba vieno iš jų turimas leidimas gyventi. Šis leidimas galioja tiek, kiek galioja vieno iš tėvų leidimas gyventi.

Vadovaujantis Leidimų laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje užsieniečiams išdavimo bei fiktyvios santuokos sudarymo, fiktyvios registruotos partnerystės ir fiktyvaus įvaikinimo įvertinimo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2005 m. spalio 12 d. įsakymu Nr. 1V-329, nuostatomis, dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje išdavimo užsieniečiui iki 16 metų gali kreiptis šio nepilnamečio tėvai ar kiti teisėti atstovai. Prašymą pildo ir konsulinei įstaigai ar migracijos tarnybai pateikia vienas iš tėvų ar teisėtų atstovų, kartu pateikia teisėtą atstovavimą patvirtinantį dokumentą ir savo asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą. Vyresni nei 16 metų nepilnamečiai vaikai prašymą pildo patys ir juose pasirašo patys. Vaikui iki 16 metų išduotą leidimą laikinai gyventi paima vienas iš tėvų ar kitas teisėtas atstovas, tai patvirtindamas savo parašu.

Prašymas išduoti nepilnamečiam užsieniečiui leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo jo pateikimo atitinkamoje institucijoje dienos, o prašymas pakeisti leidimą laikinai gyventi – ne vėliau kaip per 2 mėnesius nuo jo pateikimo atitinkamoje institucijoje dienos. Europos Sąjungos valstybės narės piliečio ir jo šeimos narių prašymas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per mėnesį nuo jo pateikimo dienos. Šie prašymai svarstomi, atsižvelgiant į nediskriminavimo, vaiko interesų, pagarbos vaiko nuomonei, teisės į gyvenimą ir vystymąsi principus.

Prašymai nepilnamečiui užsieniečiui išduoti / pakeisti leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje

Atvykimo pagrindas	Gauti prašymai išduoti (pakeisti) leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje		Priimti sprendimai išduoti (pakeisti) leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje	
	2007 m.	2008 m.	2007 m.	2008 m.
Lietuvos Respublikoje gyvena nepilnamečio užsieniečio tėvai (įtėviai) ar vienas iš jų arba vieno iš jų, globojančio nepilnametį užsienietį, sutuoktinis, kuris yra Lietuvos Respublikos pilietis arba turi leidimą gyventi Lietuvos	395	426	353	408

Respublikoje				
--------------	--	--	--	--

Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys

9 STRAIPSNIS. ATSKYRIMAS NUO TĖVŲ

Pagrindinė pareiga ir atsakomybė už vaiko teisių įgyvendinimą ir jo interesų apsaugą tenka vaiko tėvams ar globėjams, tačiau už vaikų interesų apsaugą taip pat yra atsakingos ir valstybės bei savivaldybių institucijos.

Vadovaujantis Socialinių paslaugų įstatymo nuostatomis vaikui, kuriam nėra būtinybės nustatyti civilinę globą (rūpybą), tačiau dėl objektyvių ne nuo vaiką priklausančių aplinkybių jį tenka laikinai atskirti nuo biologinių tėvų, nepilnamečiui ne tik sudaromos sąlygos iki 8 savaičių gyventi socialinės globos įstaigoje, bet ir suteikiamos jam būtinos socialinės paslaugos.

Socialinės globos normų aprašo prieduose yra nustatyta, kad vaikui užtikrinamas jo socialinių ryšių su tėvais (globėju, rūpintoju), esant poreikiui, šeimos nariais ar artimaisiais giminaičiais, bendruomenės nariais ar institucijomis palaikymas ir stiprinimas.

Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos, patvirtintos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. A1-179, 21 punktą nustato, kad sprendimas dėl trumpalaikės socialinės globos socialinės rizikos vaikui skyrimo gali būti priimamas tik gavus savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybos išvadas bei sprendimą dėl juridinio asmens ar vaikus globojančios šeimos paskyrimo vaiko globėju. Šios metodikos 29 punktą nustato, kad ilgalaikė socialinė globa vaikui, likusiam be tėvų globos yra skiriama taip pat gavus vaiko teisių apsaugos tarnybos išvadą. Tokiu būdu yra siekiama maksimaliai sukoordinuoti institucijų veiklą, kad vaikas būtų atskirtas nuo tėvų tik išimtiniais atvejais. Pažymėtina, kad, siekiant atstatyti šeimos socialinius įgūdžius, šios metodikos 34 punktą įtvirtina, kad tais atvejais, kai likusiam be tėvų globos vaikui, kuriam nustatyta laikinoji globa, skiriama trumpalaikė socialinė globa, socialinės rizikos šeimai skiriama ir teikiama socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslauga.

Socialinės rizikos vaikams yra teikiamos specialiosios socialinės paslaugos, socialinė priežiūra ir socialinė globa. Teikiant socialinės priežiūros paslaugas šiems vaikams tiek socialinių paslaugų įstaigose tiek jų namuose, yra ugdomi ir palaikomi jų socialiniai įgūdžiai, jiems yra teikiama intensyvi krizių įveikimo pagalba įvykio vietoje (veikia mobilios krizių įveikimo komandos) arba socialinių paslaugų įstaigose. Jei socialinės priežiūros paslaugų vaikui nepakanka, jam teikiama socialinė globa. Trumpalaikė socialinė globa socialinės rizikos vaikams, iki jie bus grąžinti į šeimą, yra teikiama krizių centruose, grupiniuose gyvenimo namuose vaikams, likusiems be tėvų globos ar socialinės rizikos

vaikams, psichologinės ir socialinės rehabilitacijos įstaigose nepilnamečiams, vartojantiems psichoaktyvias medžiagas ir kitose socialinių paslaugų įstaigose.

Tik kraštutiniais atvejais, kai per visą intervencijos laikotarpį nepasiekiami matomų pozityvių rezultatų, šeima nėra motyvuota keistis ir vaiko saugumo užtikrinimas ir pastovumas nėra garantuotas, komanda gali nuspręsti paimiti vaiką iš šeimos ir, perdavus jį į laikiną globą (rūpybą), toliau tęsti darbą su šeimos nariais siekdama gražinti vaiką.

Vaiko paėmimas iš šeimos – tai vaiko atskyrimas iš socialinės rizikos, žalojančios aplinkos. Vaikas turi būti paimitas, kai smurtas ar pastovi nepriežiūra namuose tęsiasi ir nesmurtaujantis tėvas/motina, negali (pvz., mama nežino, kaip galėtų pasipriešinti smurtaujančiam vyrui arba planas yra visiškai nerealistiškas) ar nenori apsaugoti vaiką nuo jį žalojančio elgesio.

11 STRAIPSNIS. NETEISĖTAS PERKĖLIMAS IR NEGRAŽINIMAS IŠ UŽSIENIO

Civilinio kodekso 3.168 straipsnis nustato, kad vaikas negali būti išskirtas su tėvais prieš jo norą, išskyrus Civiliniam kodekse numatytus atvejus, o tėvai turi teisę reikalauti gražinti jiems nepilnamečius vaikus iš kiekvieno asmens, kai jie laikomi ne pagal įstatymą ar teismo sprendimą.

Kai tėvas ir motina gyvena skyrium, vaiko gyvenamoji vieta nustatoma tėvų sutarimu. Jeigu kyla ginčas tarp tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, vaiko gyvenamoji vieta teismo sprendimu nustatoma su vienu iš tėvų. Pasikeitus aplinkybėms ar vienam iš tėvų, su kuriuo buvo nustatyta gyvenamoji vieta, atidavus vaiką auginti ir gyventi kartu su kitais asmenimis, antrasis iš tėvų gali pareikšti pakartotinį ieškinį dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo.

Baudžiamojo kodekso 156 straipsnis, reglamentuojantis vaiko pagrobimą ar vaiko sukeitimą, nustato baudžiamąją atsakomybę asmeniui, pagrobusiam svetimą mažametį vaiką ar sukeitusiam naujagimius, taip pat tėvui, motinai ar artimajam giminaičiui, pagrobusiam savo ar savo artimųjų mažametį vaiką iš vaikų įstaigos arba asmens, pas kurį vaikas teisėtai gyveno.

Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. įstatymu Nr. IX-793, Lietuvos Respublikoje įsigaliojo 2002 m. rugsėjo 1 d.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. kovo 24 d. įsakymu Nr. A1-87 Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba yra įgaliota vykdyti centrinei įstaigai priskirtas funkcijas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje pagal Konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų.

2005 m. balandžio 21 d. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo Nr. X-169 nustato su Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 įgyvendinimu susijusius bylų dėl neteisėtai išvežto ar kitoje, negu jis nuolat gyveno, valstybėje narėje laikomo vaiko gražinimo, prašymų dėl

naudojimosi globos teisėmis nagrinėjimo ypatumus. Centrinėmis institucijomis Tarybos reglamente (EB) Nr. 2201/2003 numatytoms funkcijoms atlikti buvo paskirtos Teisingumo ministerija ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

2005 metais Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba gavo 6, o 2006 metais – 7 pranešimus dėl vaikų, išvežtų į užsienio valstybes ar laikomų jose, pažeidžiant globos teises; bei 4 pranešimus dėl vaikų, išvežtų iš užsienio valstybių į Lietuvą, pažeidžiant globos teises. 2007 metais, palyginus su 2006 metais, prašymų dėl neteisėtai į užsienio valstybes išvežtų (laikomų) vaikų gražinimo į Lietuvą skaičius išaugo daugiau nei dvigubai – tokių prašymų buvo gauta 15. Tuo tarpu pranešimų dėl vaikų, išvežtų (laikomų) iš užsienio valstybių į Lietuvą, pažeidžiant globos teises, 2007 metais buvo gauta mažiau – 3. 2008 metų pirmąjį pusmetį Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba gavo 11 pranešimų dėl vaikų, išvežtų į užsienio valstybes ar laikomų jose, pažeidžiant globos teises, ir 4 pranešimus dėl vaikų, išvežtų (laikomų) iš užsienio valstybių į Lietuvą, pažeidžiant globos teises. Ataskaitiniu laikotarpiu daugiausia prašymų buvo gauta dėl neteisėtai į Didžiąją Britaniją ir į Airiją išvežtų vaikų.

Konvencijoje dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 2201/2003 numatytos apsaugos priemonės buvo taikytos ir sprendžiant tarptautines bendravimo su vaiku teisių pažeidimo bylas. Visi 2007 metais spęsti atvejai buvo susiję su tokiomis aplinkybėmis, kai Lietuvoje gyvenantys vaiko tėvai siekia atstatyti pažeistas bendravimo teises su į užsienio valstybes išvykusiais vaikais. 2006 metais buvo nagrinėjami 6 prašymai dėl pažeistų bendravimo teisių atstatymo, 2007 metais – 3, per 2008 metų pirmąjį pusmetį gautas 1 prašymas.

Daugiau informacijos pateikiama Ataskaitos priedo 38-41 lentelėse.

Sprendžiant vaiko neteisėto išvežimo ar laikymo atvejus bei bendravimo su vaiku teisių pažeidimus, bendradarbiaujama su užsienio valstybių centrinėmis institucijomis, Tarptautine socialine tarnyba. Lietuvoje su ginčo šalimis bendraujama tiesiogiai arba per savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybas. Yra siekiama, kad ginčas būtų išspręstas taikiai – tėvai tarpusavyje susitartų ir vaikai grįžtų į jų gyvenamosios vietos valstybę be teisminių procedūrų. Geranorišką tarpusavyje besiginčijančių tėvų susitarimą galėtų palengvinti mediacijos (tarpininkavimo) paslauga. Mediacijos procedūrą šeimos ginčiuose turėtų vykdyti kompetentingas, specialių žinių bei patirties turintis mediatorius. Pažymėtina, kad nuo 2008 m. sausio 1 d. Lietuvos apeliaciniame, Kauno apygardos, Šiaulių apygardos, Vilniaus miesto 2 apylinkės, Vilniaus miesto 3 apylinkės, Druskininkų miesto apylinkės, Šalčininkų rajono apylinkės, Molėtų rajono apylinkės, Vilkaviškio rajono apylinkės ir Pasvalio rajono apylinkės teismuose pradėjo veikti bandomasis teisminės mediacijos projektas. Šio projekto tikslas – padėti šalims išspręsti ginčą taikiai tarpininkaujant vienam ar dviem mediatoriams (tarpininkams). Teisminę mediaciją vykdo teismo mediatoriai – specialiai apmokyti teisėjai, teisėjų padėjėjai arba kiti atitinkamą kvalifikaciją turintys asmenys, kurie yra įtraukti į teismo mediatorių sąrašą.

Lietuvai prisijungus prie Šengeno erdvės ir panaikinus vidaus sienas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 16 d. nutarimu Nr. 724 buvo pakeista Vaiko laikinojo išvykimo į užsienio valstybes tvarka. Ji nustato, kad su tėvais ar vieniems keliaujantiems vaikams nebereikia raštiško vieno iš tėvų sutikimo, kai vykstama į Šengeno erdvei priklausančias šalis. Tačiau vieno iš tėvų raštišką sutikimą reikia turėti, jei kelionės metu vykstama į Šengeno erdvei nepriklausančias valstybes. Jei Šengeno erdvės išorinė siena yra kertama kitoje valstybėje (ne Lietuvoje), vieno iš tėvų arba globėjo raštiškas sutikimas pateikiamas tik tos valstybės sienos apsaugos pareigūnui pareikalavus.

27 STRAIPSNIS (4 DALIS). VAIKO IŠLAIKYMO UŽTIKRINIMAS

Civilinio kodekso 3.192 straipsnis įtvirtina tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus ir užtikrinti sąlygas, būtinas vaikui vystytis. Išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams. Materialinį išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams privalo teikti abu tėvai proporcingai savo turtinei padėčiai.

Remiantis Europos Tarybos 1971 m. birželio 14 d. reglamentu Nr. 1408/71/EEB „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems Bendrijoje“, bei Europos Tarybos 1972 m. kovo 21 d. Reglamentu Nr. 574/72/EEB „Dėl Reglamento Nr. 1408/71/EEB „Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimų nariams, persikeliantiems Bendrijoje“ įgyvendinimo tvarkos nustatymo“, išmokos šeimai, t. y. visos išmokos pinigais, skirtos padengti šeimos išlaidoms, yra skiriamos ir tais atvejais, kai vienas iš vaiko tėvų dirba kitoje valstybėje, o kitas iš tėvų nedirba. Tokiu atveju skiriant išmokas šeimai kompetentinga valstybė yra darbo vietos valstybė, neatsižvelgiant į tai, jog kiti šeimos nariai gyvena kitoje valstybėje.

Tėvai, nutraukdami santuoką arba pradėdami gyventi skyrium, susitaria dėl savo vaikų materialinio išlaikymo. Jeigu nepilnamečio vaiko tėvai nesusitaria dėl savo vaikų išlaikymo arba tėvai (ar vienas iš jų) nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus, teismas priteisia išlaikymą.

Tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus išlieka net ir atskyrus vaikus nuo tėvų arba apribojus tėvų valdžią, išskyrus atvejus, kai vaikas įvaikinamas.

Vaikui skirtas išlaikymas privalo būti naudojamas tik jo interesams.

Civilinio kodekso 3.204 straipsnis numato, kad valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar iš kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti. Įgyvendinant šią Civilinio kodekso nuostatą ir siekiant sukurti naują vaiko teisės gauti išlaikymą iš savo tėvų įgyvendinimo mechanizmą, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 8 d. nutarimu Nr. 814 „Dėl Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo įgyvendinimo“ nuo 2008 m. sausio 1 d. buvo įsteigtas Vaikų išlaikymo fondas. Taip pat šiuo nutarimu nuo 2007 m. spalio 1 d. Garantinio fondo administracijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

pavadinimas buvo pakeistas į „Garantinio ir vaikų išlaikymo fondų administraciją prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos“ ir Garantinio ir vaikų išlaikymo fondų administracija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos buvo įgaliota atlikti Vaikų išlaikymo fondo administratoriaus funkcijas.

2006 m. gruodžio 19 d. Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymu Nr. X-987, įsigaliojusiu 2008 m. sausio 1 d., buvo siekiama užtikrinti vaiko teisę į socialinę apsaugą ir garantuoti valstybės išpareigojimą esant šiame įstatyme nustatytiems pagrindams suteikti vaikui nustatyto dydžio išlaikymą. Kartu valstybė įgyja teisę reikalauti, kad asmenys, privalantys išlaikyti vaiką, sugrąžintų valstybei jos išmokėtas vaiko išlaikymo lėšas.

Nuo Vaikų išlaikymo fondo veiklos pradžios (t. y. 2008 m. sausio 1 d.) iki 2008 m. birželio 30 d. Garantinio ir vaikų išlaikymo fondų administracijoje buvo gauti 14002 prašymai išmokai iš Vaikų išlaikymo fondo gauti (palyginimui - 2007 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 3,38 mln. gyventojų, iš jų - apie 21 procentą vaikų; apie 30 procentų (arba apie 200 tūkst.) vaikų gyvena nepilnose šeimose - tik su vienu iš tėvų; preliminariai skaičiuojama, kad apie 50 tūkst. vaikų po tėvų skyrybų ar partnerystės nutraukimo negauna išlaikymo iš savo tėvų). Per mėnesį gaunama apie 400–500 naujų kreipimūsi dėl išmokų skyrimo. Aktyvų asmenų kreipimūsi (2008 m. sausio–vasario mėnesiais buvo gauta apie 10000 prašymų išmokai skirti) sąlygojo įstatymo nuostata, jog išmokos skiriamos nuo kreipimosi į Garantinio ir vaikų išlaikymo fondų administraciją dienos. Todėl dėl itin didelės darbų apimties (be jau minėto aktyvaus pareiškėjų kreipimosi, buvo vykdomi organizaciniai darbai tinkamai vaikų išlaikymo fondo veiklai užtikrinti, be to, kaip parodė praktika, dažnai išmokos gavėjo byloje priimamas ne vienas sprendimas, pavyzdžiui, jei išlaikymo dydis teismo sprendimu yra pakeičiamas arba skolininkas kiekvieną mėnesį moka skirtingas sumas, tenka keisti jau priimtus sprendimus, nustatant naujus mokėtinų išmokų dydžius) ir ribotų žmogiškųjų išteklių (nenumačius ir neįvertinus gausaus pareiškėjų (iš visos Lietuvos) skaičiaus, įstaigai naujai pavestoms funkcijoms vykdyti buvo įsteigta 19 papildomų pareigybių ir šiuo metu Garantinio ir vaikų išlaikymo fondų administracijoje, administruojančioje du skirtingus fondus, iš viso patvirtinta 30 pareigybių) užtrunka sprendimų dėl išmokos mokėjimo priėmimas. Iki 2008 m. birželio 30 d. buvo priimta 7615 sprendimų, iš jų: 6518 - mokėti išmoką; 226 – nemokėti (atsisakyti mokėti) išmoką; 372 – pakeisti anksčiau priimtą sprendimą; 55 – sustabdyti išmokos mokėjimą; 442 – nutraukti išmokos mokėjimą; 1 – atnaujinti išmokos mokėjimą; 1 – panaikinti anksčiau priimtą sprendimą. Per mėnesį vidutiniškai priimama daugiau nei 1000 sprendimų (713 sprendimų buvo priimta 2008 m. sausio mėnesį; 1868 – vasario mėnesį; 763 – kovo mėnesį; 1394 – balandžio mėnesį; 1395 – gegužės mėnesį; 1482 – birželio mėnesį).

2008 metais Vaikų išlaikymo fondui iš valstybės biudžeto buvo skirta 93,7 mln. litų (0,35 procento visų patvirtintų 2008 metais valstybės biudžeto asignavimų).

Kaip jau minėta, per 2008 metų pirmą pusmetį išmokų gavėjų buvo 14002, tačiau dėl itin didelio darbo krūvio, ribotų žmogiškųjų išteklių, organizacinės technikos bei Vaikų išlaikymo fondo veiklos

specifiką atitinkančios programinės įrangos nebuvimo išmokos buvo paskirtos tik 6154 vaikams, t. y. 44 procentams vaikų, dėl kurių buvo kreiptasi.

2008 metais, atsižvelgiant į besiklostančią praktinę vaikų išlaikymo fondo veiklą, pradėtas svarstyti klausimas dėl antstolių pažymų išdavimo pareiškėjams ir šių pažymų pripažinimo, kai vykdomieji dokumentai yra vykdomi užsienio valstybėse. Priverstinai sprendimą vykdanči užsienio valstybės institucija galėtų patvirtinti, jog pareiškėjas negauna priteisto išlaikymo vaikui, tačiau pagal galiojantį įstatymą toks patvirtinimas nėra tinkamas pagrindas išmokai iš Vaikų išlaikymo fondo gauti. Be to, įtvirtinus teisės aktuose galimybę pareiškėjui pateikti užsienio valstybės institucijos, priverstinai vykdančios sprendimą, pažymą, turėtų būti išspręstas jos pripažinimo klausimas ir reglamentuotas skolininkų mokamų išlaikymo sumų konvertavimo į Lietuvos Respublikos nacionalinę valiutą klausimas. Taip pat ateityje turės būti sprendžiami klausimai dėl Vaikų išlaikymo fondo išmokėtų išmokų išieškojimo iš skolininkų, kurie gyvena ir dirba užsienyje (tokiais atvejais sprendimas dėl išmokėtų išmokų išieškojimo iš skolininko turės būti vykdomas užsienio valstybėje), taip pat dėl informacijos apie šių skolininkų gyvenamąją ir (ar) darbo vietą užsienio valstybėje gavimo galimybės ir kiti klausimai, susiję su tarptautiniu bendradarbiavimu vaiko teisės į išlaikymą įgyvendinimo ir valstybės įgytos teisės susigrąžinti išmokėtas lėšas iš skolininko (t. y. išieškojimo) realizavimo srityse.

20 STRAIPSNIS. NETEKĘ SAVO ŠEIMOS APLINKOS VAIKAI

Siekiant vaikams garantuoti apsaugą ir paramą, Socialinių paslaugų įstatyme yra įtvirtintas socialinių paslaugų teikimas likusiam be tėvų globos vaikui ir socialinės rizikos vaikui.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2005 metais tėvų globos netekę vaikai sudarė 1,6 procento, 2006 ir 2007 metais – 1,72 procento, o 2008 metais – 1,69 procento visų Lietuvos vaikų.

Tėvų globos netekę vaikai 2006-2008 m.

Metai	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Lietuvoje gyvenančių vaikų skaičius (metų pradžioje)	774 442	748 311	725 806
Tėvų globos netekusių vaikų skaičius (metų pabaigoje)	13 337	12 910	12 306
Tėvų globos netekusių vaikų skaičius (per metus)	3 006	2 824	2 691

(Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys)

Dėl įvairių objektyvių ir subjektyvių priežasčių per 2008 metus tėvų globos neteko 2691 vaikas. Analizuojant tėvų globos netekusių vaikų skaičiaus tendencijas per paskutiniuosius trejus metus pažymėtina, jog šis skaičius nuo 2006 metų mažėja. Per 2006 metus tėvų globos neteko 3006, 2007

metais – 2824, o 2008 metais – 2691 vaikas. 2008 metais bendras tėvų globos netekusių vaikų skaičius sumažėjo daugiau nei 600.

Vaikų, netekusių tėvų globos skaičių šalyje lemia įvairios priežastys. Jau keletą metų viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl buvo būtina nustatyti vaikams globą (rūpybą) – tėvai nesidomėjo vaiku, jo neprižiūrėjo, netinkamai auklėjo, naudojo smurtą. Dėl to kilo pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui, todėl vaikas įstatymų nustatyta tvarka buvo paimtas iš šeimos. Dėl šios priežasties tėvų globos 2005 metais neteko 1902 vaikai, 2006 metais – tokių atvejų buvo 559, 2007 metais – 354, o 2008 metais – 1605. Pastebima, jog tėvų valdžios ribojimo atvejų sumažėjo. Darytina išvada, jog vaiko teises ir interesus ginančios institucijos tėvų valdžios ribojimą linkusios taikyti tik tada, kai visi taikytini būdai, galintys užtikrinti vaiko teises savo tėvų šeimoje, atstatyti šeimos gebėjimą rūpintis vaiku, nepasiteisina.

**Vaikai, kuriems nustatyta globa (rūpyba) pagal globos (rūpybos) nustatymo priežastis
2005 – 2007 m. (per metus)**

Metai	2005 m.	2006 m.	2007 m.
Vaikai, per metus netekę tėvų globos (iš viso)	3 209	3 006	2 824
Iš jų pagal priežastis:			
Tėvai nesirūpino, nesidomėjo vaiku, jo neprižiūrėjo, netinkamai auklėjo ar naudojo smurtą	1 902	1 733	1 846
Tėvų valdžios apribojimas	429	559	354
Vaikai tapo našlaičiais	259	288	234
Vaikai įstatymų nustatyta tvarka atskirti nuo tėvų	–	52	31
Tėvai dingę ir jų ieškoma	53	37	38
Tėvai naudojo smurtą	90	–	–
Tėvai pripažinti neveiksniais	23	9	8
Tėvystės ar artimos giminystės ryšiai nuo vaiko radimo dienos nenustatyti per tris mėnesius	27	1	1
Tėvai teismo paskelbti mirusiais arba pripažinti nežinai kur esančiais	15	1	1
Tėvai laikinai negalėjo rūpintis vaiku	411	327	311

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) duomenys

Vaikams, kurie negali gyventi savo šeimose, nustatoma globa ir paskiriamas globėjas. Lietuvoje vaikai gali būti globojami šeimose, šeimynose ir institucijose. Tėvų globos netekusių vaikų globos (rūpybos) nustatymas institucijose turėtų būti taikomas kraštutiniu atveju.

148. Lyginant pastarųjų metų duomenis, pastebima, kad mažėja vaikų skaičius, kuriems globa (rūpyba) nustatyta institucijose. 2006 metais institucijose globojami (rūpinami) 5400 vaikų, 2007 metais – 5088 vaikų, o 2008 metais – 4802 vaikų. Tikėtina, kad šiuos statistinius rodiklius įtakojo besiplečianti socialinių paslaugų sfera, intensyvesnis socialinis darbas bei teikiama pagalba socialinės rizikos šeimoms.

Tačiau tenka pastebėti, kad vis dar didelis skaičius vaikų gyvena globos institucijose. Šis faktas rodo, kad Lietuvoje trūksta globėjų (rūpintojų) šeimų. Svarbu pažymėti tai, kad iki 2007 metų mūsų

šalyje nebuvo bendros globėjų (rūpintojų) ir tėvių rengimo praktikos. 2007 m. pradėti vykdyti mokymai, siekiant tinkamai šeimai parengti globoti ar įvaikinti. 2008 metais ši programa įgyvendinta 9 apskrityse, 36 savivaldybėse. Vienas iš programos tikslų – vykdyti informacinę sklaidą, siekiant populiarinti globą ir įvaikinimą. Kadangi ši programa tik pradėta įgyvendinti, tikėtina, kad ateityje globėjų (rūpintojų) ir tėvių šeimų daugės ir tėvų globos netekusiems vaikams globa (rūpyba) institucijose bus nustatoma vis rečiau.

**Likusių be tėvų globos vaikų nukreipimas pagal globos vietą 2005 – 2008 m.
(per metus)**

Metai	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Per metus likusių be tėvų globos vaikų skaičius (iš viso) pagal vaiko globos vietą:	3 209	3 006	2 824	2 691
Šeimose	1 383	1 309	1 216	1 216
Šeimynose	31	27	25	40
Kūdikių namuose	245	229	245	205
Apskrities vaikų globos namuose	678	587	393	406
Globos įstaigose neįgaliems ir jaunimui	19	18	15	19
Bendrojo lavinimo ir specialiosiose mokyklose, specialiojo ugdymo centruose *	56	19	6	0
Savivaldybės vaikų globos namuose	345	421	543	437
Savivaldybės vaikų globos grupėse	292	235	215	232
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namuose	160	161	166	136

* Mokyklos ir centrai, kurie vykdė vaiko globą (rūpybą) ir teikė socialines paslaugas su apgyvendinimu. *Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) duomenys*

2005 metais iš 13313 tėvų globos netekusių vaikų 5819 vaikų, 2006 metais iš 13337 – 5994 vaikai, 2007 metais iš 12910 – 5088 vaikai, o 2008 metais iš 12306 – 4802 vaikai buvo glojami institucijose.

Institucijų skaičius lyginant 2005 ir 2008 metų duomenis, išlieka panašus. 2008 metais Lietuvoje buvo 105 vaikų globos institucijos. Iš jų – 5 kūdikių namai, 33 apskričių vaikų globos namai, 3 apskričių vaikų globos namai vaikams su negalia, 1 savivaldybių vaikų globos namai vaikams su negalia, 30 savivaldybių vaikų globos namų, 11 savivaldybių vaikų globos grupių ir 22 nevyriausybiniai vaikų globos namai.

2007 metų pabaigoje pradėtas vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimas remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. spalio 11 d. įsakymu Nr. A1-282 patvirtintu Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planu. Vadovaujantis šiuo teisės aktu iki 2010 metų vyks valstybinių vaikų globos įstaigų perdavimas savivaldybėms. 2011–2015 metais bus mažinamas globos įstaigų vietų skaičius, vaikų globos įstaigų darbas su vaiku bus organizuojamas tik šeimyniniu principu.

Vaikų globos institucijose globojamų (rūpinamų) vaikų skaičius 2005 – 2007 m.

Metai	Iš viso	Vaikai, kuriems nustatyta globa (rūpyba):								
		Kūdikių namuose	Spec. m-klos	VGN su negalia	Apskričių VGN	Savivaldybių VGN	Nevyriausybinės organizacijos	Laikinieji VGN	Šeimyniniai VGN	Spec. auklėjimo ir VGN
2005	5 819	412	771	108	2 674	878	390	269	276	41
2006	5 994	415	775	148	2 754	899	400	265	270	68
2007	5 692	390	442	161	2 609	1 013	439	308	257	73

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys

Vaikai, kuriems nustatyta globa (rūpyba) šeimoje, pagal globėją (rūpintoją) 2005 – 2008m. (per metus)

Metai	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Iš viso:	1 383	1 309	1 216	1 216
Seneliai	628	651	560	640
Dėdė, teta	278	269	230	240
Brolis, sesuo	124	158	158	132
Kitas asmuo	353	231	268	204

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) duomenys

Tėvų globos netekusiam vaikui prioritetas yra jo globa (rūpyba) šeimoje. Ši globos (rūpybos) forma leidžia palaikyti ryšius su biologine vaiko šeima. Lengviau palaikyti ryšius su vaiko praeitimi gali netekusio tėvų globos vaiko giminaičiai. Šių žmonių grupė pastaraisiais metais sudaro didžiąją tėvų globos netekusių vaikų globėjų (rūpintojų) dalį. Asmenų, nesusijusių giminystės ryšiais su globojamu vaiku, skaičius nėra didelis, o palyginus 2005 ir 2008 metų duomenis, pastebima, kad jis sumažėjo.

Pagal Išmokų vaikams įstatymą fiziniams ar juridiniams asmenims įstatymų nustatyta tvarka paskirtiems be tėvų globos likusio vaikų globėjais (rūpintojais), jų globojamiems vaikams išlaikyti globos (rūpybos) laikotarpiu mokama 4 BSI (1 bazinė socialinė išmoka = 135 litai) dydžio išmoka per mėnesį.

Informacija apie paramą be tėvų globos likusiam vaikui pateikta Konvencijos 26 straipsnio komentare.

Pastaraisiais metais labai auga emigruojančių asmenų iš Lietuvos skaičius. Dažnai šeimos, išvykdamos dirbti į užsienio valstybes, vaikus palieka savo artimųjų ar pažįstamų priežiūrai, tačiau šie asmenys nelaikomi vaiko įstatyminiais atstovais, todėl neturi teisės atstovauti vaikų interesams. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose reglamentuota vaiko laikinosios globos tėvų prašymu nustatymo tvarka. Vadovaujantis šiuo teisės aktu vaiko tėvai, planuodami laikinai išvykti dirbti į užsienio valstybę, o vaiką palikti Lietuvoje, privalo kreiptis į savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybą ir nurodyti asmenį, kuris galėtų globoti vaiką, tėvams nesant Lietuvoje. Įsigaliojus minėtiems nuostatams, 2006 metais

laikinoji globa tėvų prašymu buvo nustatyta 343 vaikams, 2007 metais – 916 vaikų, 2008 metais 1952 vaikams.

Vaikų globos nustatymas tėvų prašymu

Vaikai, kuriems nustatyta laikinoji globa (rūpyba) šeimoje dėl tėvų išvykimo iš Lietuvos Respublikos	2006 m. gruodžio 31 d.	2007 m. gruodžio 31 d.	2008 m. gruodžio 31 d.
	343	916	1952
Pagal lytį: berniukai	180	481	971
mergaitės	163	435	981
Pagal amžių: 0-3 m.	37	99	131
4-6 m.	50	171	275
7-9 m.	82	164	354
10-14 m.	122	295	674
15-17 m.	52	187	518

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) duomenys

Daugiau statistinių duomenų pateikiama šios Ataskaitos priedo 23-32 lentelėse.

21 STRAIPSNIS. ĮVAIKINIMAS

2005 metais buvo įvaikinti 144 vaikai. Iš jų Lietuvos Respublikos piliečiai įvaikino 88 be tėvų globos likusius vaikus.; 56 vaikus įvaikino vaiko biologinio tėvo ar motinos sutuoktinis. 2006 metais buvo įvaikinti 175 vaikai. Iš jų Lietuvos Respublikos piliečiai įvaikino 106 be tėvų globos likusius vaikus; 69 vaikus įvaikino vaiko biologinio tėvo ar motinos sutuoktinis. 2007 metais buvo įvaikinti 137 vaikai. Iš jų Lietuvos Respublikos piliečiai įvaikino 81 be tėvų globos likusį vaiką; 56 vaikus įvaikino vaiko biologinės mamos (tėvo) sutuoktiniai. 2008 metais buvo įvaikinti 156 vaikai. Iš jų Lietuvos Respublikos piliečiai įvaikino 101 be tėvų globos likusį vaiką; 55 vaikus įvaikino vaiko biologinės mamos (tėvo) sutuoktiniai bei vaiko giminaičiai.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba įgaliota vykdyti centrinei valdžios institucijai priskirtas funkcijas pagal 1993 metų Hagos konvenciją dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje, ratifikuotą 1997 m. spalio 16 d. įstatymu Nr. VIII-457, ir organizuoti ikiteisminę tarptautinio įvaikinimo procedūrą pagal šios Konvencijos reikalavimus.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ikiteisminę įvaikinimo procedūrą organizuoja per užsienio šalių centrinės valdžios arba akredituotas institucijas. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. birželio 3 d. įsakymu Nr. A1-162 buvo patvirtintas Įgaliojimų veikti vykdant tarptautinį įvaikinimą Lietuvos Respublikoje suteikimo užsienio valstybių institucijoms tvarkos aprašas, pagal kurį Lietuvos Respublikoje gali veikti nepelno siekiančios užsienio valstybių institucijos, kurioms vadovaujantis nustatyta tvarka Valstybės vaiko teisių apsaugos ir

įvaikinimo tarnyba suteikia įgaliojimus veikti. Ši nuostata atitinka Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 21 straipsnio d) papunkčio ir 1993 metų Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje 8 straipsnio reikalavimus, kad įvaikinant vaiką užsieniečiams, būtina imtis visų reikiamų priemonių, kad vaiko įkurdinimas kitoje valstybėje neleistų su tuo susijusiems asmenims gauti nepateisinamos naudos. Minėtas tvarkos aprašas nustato įgaliotų užsienio valstybių institucijų teises, pareigas, atsakomybę bei jų veiklos kontrolę. Šiuo tvarkos aprašu buvo siekiama tinkamai įgyvendinti 1993 m. Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje nuostatas.

Užsienio valstybių institucijų įgaliotų veikti Lietuvoje tarptautinio įvaikinimo srityje didėjantis skaičius galėjo turėti neigiamos įtakos įvaikinimo proceso kokybei bei susilpninti įgaliotų užsienio valstybių institucijų kontrolės mechanizmą. Atsižvelgiant į tai, buvo priimtas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 17 d. įsakymas Nr. A1-195, kuriuo pakeistas Įgaliojimų veikti vykdant tarptautinį įvaikinimą Lietuvos Respublikoje suteikimo užsienio valstybių institucijoms tvarkos aprašas nustatant, kad nuo 2006 m. rugpjūčio 1 d. užsienio valstybių institucijų prašymai dėl įgaliojimų veikti, vykdant tarptautinį įvaikinimą Lietuvos Respublikoje, suteikimo nėra priimami. Iki 2008 m. birželio 30 d. tarptautinio įvaikinimo srityje Lietuvoje veikė 15 įgaliotų užsienio valstybių institucijų, kurios kreipėsi dėl įgaliojimų suteikimo iki 2006 m. rugpjūčio 1 d.

Augant nacionalinio įvaikinimo ir globojamų vaikų skaičiui, mažėja užsienio piliečiams galimų įvaikinti sveikų iki 6 metų vaikų skaičius, todėl ilgėja ikiteisminės tarptautinės įvaikinimo procedūros laikas ir užsienio piliečiams tokio amžiaus vaikų tenka laukti 3 metus ir daugiau. Siekiant operatyvesnio ir efektyvesnio tarptautinio įvaikinimo procedūros vykdymo, nustatyta, kad per vienerius kalendorinius metus įgaliota užsienio valstybės institucija ar priimančios šalies centrinė įvaikinimo institucija gali pateikti ne daugiau kaip dviejų šeimų prašymus įvaikinti vaiką (vaikus) iki 6 metų amžiaus, išskyrus atvejus, kai šeima pageidauja įvaikinti vaiką (vaikus) su specialiaisiais poreikiais.

Vadovaujantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 23 straipsniu, valstybės dalyvės pripažįsta, kad psichiškai ar fiziškai nevisavertis vaikas turi gyventi visavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. 1993 metų Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje 9 straipsnis taip pat nustato, kad centrinės valdžios institucijos tiesiogiai arba per vyriausybines ar kitas institucijas, nustatyta tvarka akredituotas jų valstybėje, turi imtis reikiamų priemonių, užtikrindamos sklandžią ir efektyvią įvaikinimo procedūrą. Atsižvelgiant į tai ir siekiant tinkamai įgyvendinti vaikų su specialiaisiais poreikiais teises, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 1 d. įsakymu Nr. A1-32 buvo patvirtintas Galimų įvaikinti vaikų su specialiaisiais poreikiais įvaikinimo ikiteisminės procedūros aprašas. Šio Procedūros aprašo nuostatos atitinka įvaikinimą reglamentuojančius tarptautinius ir nacionalinės teisės aktus ir sudaro galimybes greičiau tokiems

vaikams rasti geriausiai jų poreikius atitinkančias šeimas. Įgaliotos užsienio valstybių institucijos ypatingai yra skatinamos vykdyti galimų įvaikinti vaikų su specialiaisiais poreikiais programą. Tai yra vienas pagrindinių įgaliotos užsienio valstybės institucijos veiklos Lietuvoje efektyvumo vertinimo kriterijų. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba nuolat informuoja įgaliotas užsienio valstybių institucijas bei Centrinės įvaikinimo institucijas apie įvesta vaikų iki 6 metų įvaikinimo kvotą bei apie tai, kad Lietuvoje didžioji dauguma vaikų, siūlomų įvaikinti užsienio piliečiams, yra vaikai su specialiaisiais poreikiais. Todėl dauguma užsienio piliečių šeimų pateikia prašymus įtraukti juos į Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių užsienyje, ir užsieniečių sąrašą, yra apsisprendę įvaikinti specialiųjų poreikių turinčius vaikus.

2005 metais užsienio piliečiai įvaikino 108 be tėvų globos likusius vaikus, 2006 metais – 125, 2007 metais – 148, 2008 metais – 108 vaikus.

Daugiau informacijos pateikiama šios Ataskaitos priedo 33-37 lentelėse.

25 STRAIPSNIS. PERIODINIS APLINKOS VERTINIMAS

Sveikos aplinkos vaikams sukūrimas lieka svarbiausiu Nacionalinės aplinkos sveikatinimo veiksmų 2003–2006 metų programos įgyvendinimo 2004 metų priemonių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 metų kovo 24 d. nutarimu Nr. 321, prioritetu artimiausiais metais. Įgyvendinamas Europos vaikų aplinkos ir sveikatos veiksmų planas, priimtas Pasaulio sveikatos organizacijos Europos regiono sveikatos apsaugos ir aplinkos ministrų 2004 m. birželio 23–25 d. konferencijoje, siekiant užkirsti kelią ir iš esmės sumažinti vaikų sergamumą ir mirtingumą dėl virškinimo sutrikimų, nesaugaus vandens, nelaimingų atsitikimų ir traumų, fizinio aktyvumo stokos ar nepalankios gyvenamosios ir darbo aplinkos, dėl lauko ir patalpų oro taršos, pavojingų cheminių medžiagų.

2007 metais parengta plano įgyvendinimo tarpinė ataskaita. Nustatyta, kad 2007 metais gyventojų, kuriems nepertraukiamai tiekiamas saugus geriamasis vanduo, dalis Lietuvos Respublikoje sudarė 75,5 procento. Mokyklose sudaromos sąlygos moksleiviams gauti karšto maisto. Mažmeninės prekybos parduotuvių maisto skyriuose parduodama, o viešojo maitinimo bei duonos gamybos įmonėse vartojama tik joduota valgomoji druska, turinti 20-40 mg/kg jodo.

Užtikrinant švaraus ir nekenksmingo geriamojo vandens ir sanitarinių sąlygų prieinamumą visose šalies vietovėse, iki 2015 metų Lietuvoje numatyta pasiekti, kad centralizuotai tiekiamo vandens ir nuotekų tvarkymo paslaugų vartotojų skaičius miestuose padidėtų 3 procentais, o kaimo vietovėse – 20 procentų.

Lietuvoje pastaraisiais metais parengti ir patvirtinti teisės aktai, reglamentuojantys sveiką ir saugią vaikų ugdymo įstaigų aplinką, saugius gaminius vaikams: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymu Nr. V-476 patvirtinta Lietuvos higienos norma HN 21:2005 „Bendrojo lavinimo mokykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“; 2006 m. sausio 5 d. įsakymu Nr. V-13 patvirtinta Lietuvos higienos normos HN 20:2006 „Neformaliojo vaikų švietimo mokykla: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“, 2008 m. balandžio 30 d. įsakymu Nr. V-366 patvirtinta Lietuvos higienos norma HN 75:2008 „Ikimokyklinio ugdymo mokykla: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“. Teisės aktuose, reglamentuojančiuose ugdymo įstaigų aplinką, įteisinta nuostata, kad ugdymo aplinka turi būti pritaikyta ir vaikams su specialiaisiais poreikiais.

Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atlikto tyrimo dėl nepilnamečių lankymosi viešojo naudojimo kompiuterinių tinklų prieigos taškuose išvadas, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. rugpjūčio 31 d. įsakymu Nr. V-713 patvirtinta Lietuvos higienos norma HN 18:2007 „Viešojo naudojimo kompiuterinių tinklų prieigos taškai: sveikatos saugos reikalavimai“, kurioje numatyti specialieji nepilnamečių lankymosi viešojo naudojimo kompiuterinių tinklų prieigos taškuose reikalavimai, ribojant lankymosi laiką, siekiant apsaugoti vaikus nuo veiksnų, darančių žalingą poveikį vaiko fiziniam ir psichosocialiniam vystymuisi. Duomenis apie nepilnamečių lankymąsi viešojo naudojimo kompiuterinių tinklų prieigos taškuose šalies mastu nuo 2008 metų pradėjo rinkti Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos.

Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų plane, patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 184, numatyta priemonė „plėtoti sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą“. Sveikatos stiprinimo veikla integruojama į institucinį lygmenį, suvoktas būtinumas ir poreikis skleisti sveikatą stiprinančių mokyklų idėjas, dalytis gerąja patirtimi, plėsti sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą. Tuo tikslu bendru Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrų 2007 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. V-684/ISAK-1637 patvirtintas Mokyklų pripažinimo sveikatą stiprinančiomis mokyklomis tvarkos aprašas, nustatantis ikimokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo, profesinių mokyklų pripažinimo sveikatą stiprinančiomis mokyklomis kriterijus bei tvarką. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. spalio 16 d. įsakymu Nr. V-832 patvirtinta Mokyklų pripažinimo sveikatą stiprinančiomis mokyklomis komisija. Iki 2007 metų Lietuvoje buvo 383 vaikų ugdymo įstaigos, vykdančios sveikatą stiprinančių mokyklų veiklą. 2007–2008 metais į sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą įsijungus dar 41 vaikų ugdymo įstaigai, Lietuvoje yra 424 vaikų ugdymo įstaigos, vykdančios sveikatą stiprinančių mokyklų veiklą. Įgyvendinant Švietimo įstatymo 23 straipsnio nuostatą, kad „mokyklose vykdoma pirminė visuomenės sveikatos priežiūra“, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. V-1035/ISAK-2680 patvirtintas Sveikatos priežiūros mokyklose tvarkos aprašas, Lietuvos

Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. rugpjūčio 1 d. įsakymu Nr. V-630 patvirtintas Visuomenės sveikatos priežiūros specialisto, vykdančio sveikatos priežiūrą mokykloje, kvalifikacinių reikalavimų aprašas. Buvo apsispręsta, kad mokyklose dirbtų ne asmens sveikatos, o visuomenės sveikatos specialistai. 2006 metais jų dirbo 69, 2007 metais – 75. Nors išlieka vyraujanti – 596 slaugytojų dalis, palaiptai vykdomas perkvalifikavimas. Mokyklose padaugėjo specialistų, baigusiu visuomenės sveikatos studijas. Šiuo metu jų dirba 175. Apskritai mokyklose dirba 882 specialistai. Iš jų 2006–2007 metais 308 mokyklose visuomenės sveikatos priežiūrą vykdančios specialistai iš visų savivaldybių įgijo žinių apie sveikatos priežiūrą mokyklose, naujų technologijų ir telekomunikacijų taikymą visuomenės sveikatos informavimo srityje, vaikų, paauglių ir jaunimo sveikatą, ligų prevenciją, gyvenimo įgūdžių ugdymą, sveikatinimo veiklą, darbą su bendruomene ir kitomis temomis.

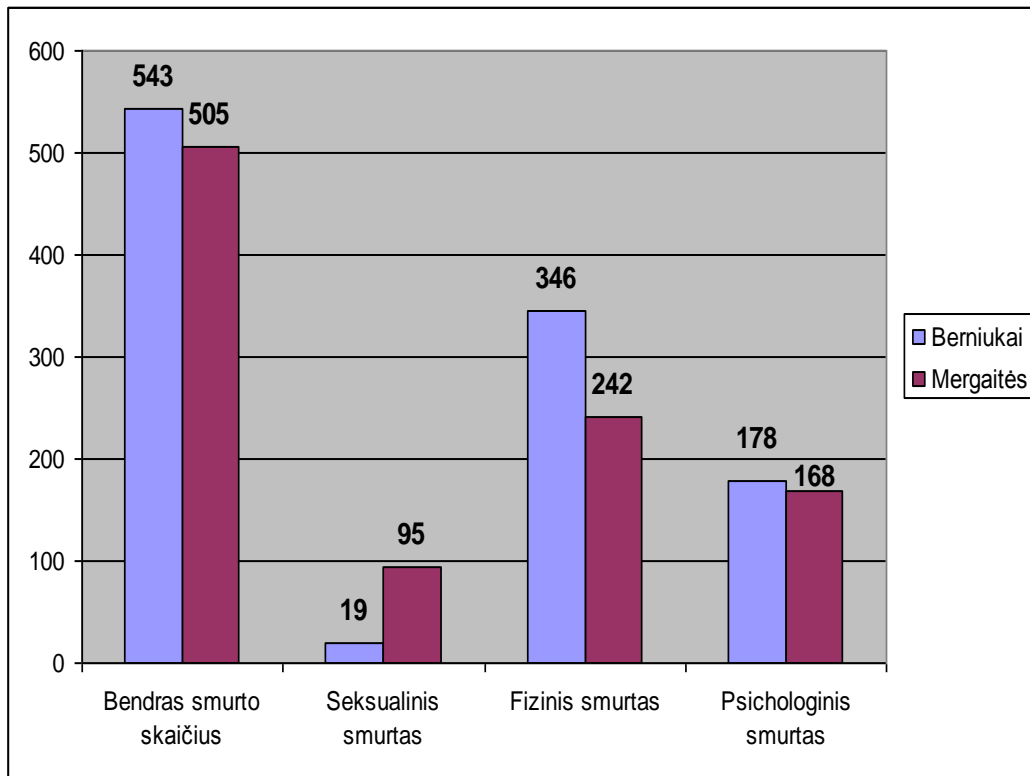
19 STRAIPSNIS. APSAUGA NUO IŠNAUDOJIMO, PRIEŽIŪROS NEBUVIMO AR NERŪPESTINGO ELGESIO

Smurtas prieš vaikus – socialinis reiškinys, kurio atsiradimą sąlygoja įvairios aplinkybės: skurdas, nedarbas, visuomenės vertybės. Pastebima, kad dažniausiai smurtą vaikai patiria šeimoje. Smurtautojai būna vienas iš tėvų, patėviai, vyresni broliai, seserys, giminaičiai, globėjai. Taip pat dažnėja smurto atvejų mokyklose, kur smurtautojai būna patys vaikai.

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų duomenimis, 2008 metais 1048 vaikai patyrė smurtą. Tai pats mažiausias nuo smurto nukentėjusių vaikų skaičius per 4 metus: 2004 metais smurtą patyrė 2359 vaikai, 2005 metais – 2311 vaikai, 2006 metais – 1639 vaikai, 2007 metais – 1778 vaikai. Remdamiesi savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų pateiktais duomenimis ir vertindami procentais išreikštą prievartos prieš vaikus paplitimą *populiacijoje*, matome, kad 2008 metais 0,14 procento visų Lietuvoje gyvenančių vaikų patyrė smurtą (2007 metais buvo 0,24 procento).

Lygindami 2007 ir 2008 metų duomenis matome, kad dvigubai išaugo seksualinio smurto atvejų (11 procentų).

Analizuojant duomenis apie smurto pasiskirstymą *tarp lyčių*, matyti, kad 2008 metais, kitaip nei ankstesniais metais, berniukai nežymiai daugiau nei mergaitės patyrė smurtą – nuo smurto nukentėjo 543 berniukai ir 505 mergaitės. Tuo tarpu 2007 metais 637 berniukai ir 351 mergaitė patyrė smurtą, o 2006 metais – 880 berniukai ir 759 mergaitės. Analizuojant duomenis apie smurto paplitimą tarp lyčių, galime pastebėti, kad seksualinį smurtą beveik penkis kartus dažniau patiria mergaitės nei berniukai, o fizinį smurtą dažniau patiria berniukai, psichologinį smurtą 2008 m. vienodai patyrė tiek mergaitės, tiek berniukai.

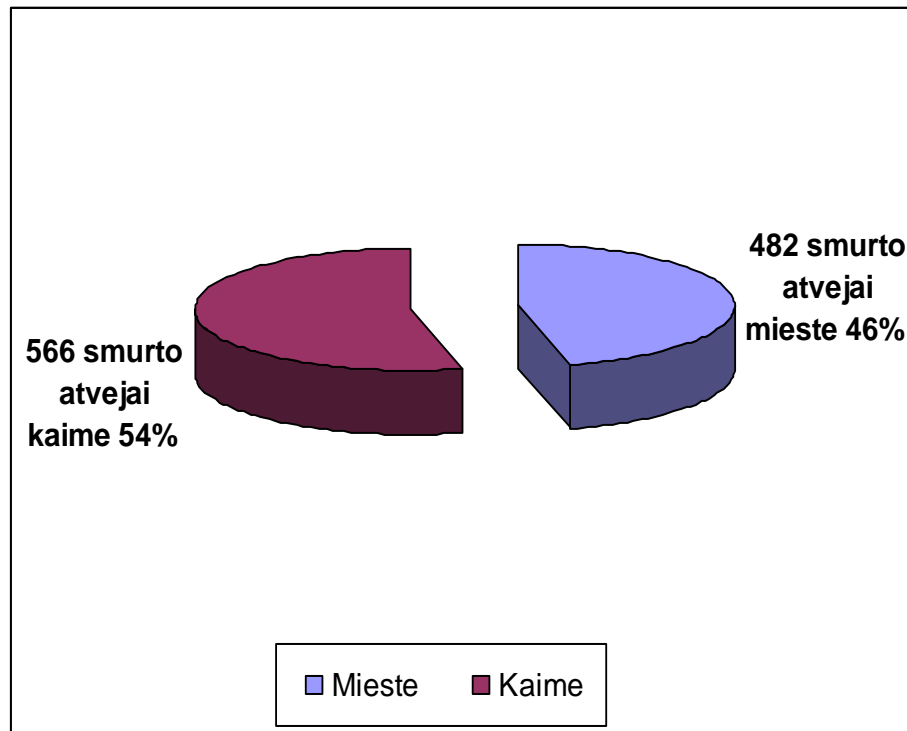

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) duomenys

Apibendrinus savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų duomenis, galima matyti, kad 2006 ir 2008 metais fiziškai prieš vaikus daugiausia smurtavo artimi suaugę žmonės (vaiko šeimos nariai ar kiti artimieji). 2007 metais fiziškai prieš vaikus daugiausia smurtavo svetimi suaugę žmonės. Psichologinį smurtą vaikai patyrė daugiau nuo artimų suaugusiųjų – 234 psichologinio smurto atvejai. Seksualinį smurtą vaikai tradiciškai daugiau patyrė nuo svetimų suaugusiųjų ir svetimų nepilnamečių – atitinkamai 50 ir 32 seksualinio smurto atvejai. Tačiau labai išaugo atvejų skaičius – 19, kai prieš vaikus seksualiai smurtavo artimieji suaugusieji bei 13 atvejų, kai tai darė artimi nepilnamečiai asmenys.

Pastebima ir tai, kad daugiausiai vaikų, patyrusių seksualinį, fizinį ir psichologinį smurtą, buvo 10-14 metų amžiaus.

Analizuojant surinktus duomenis apie smurto prieš vaikus paplitimą populiacijoje, matome, kad smurto *paplitimas mieste ir kaime* kelerius metus buvo beveik tolygus, tik 2008 metais užfiksuota, kad smurto atvejų prieš nepilnamečius buvo truputį daugiau kaime nei mieste:

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių) duomenys

Lietuvoje smurtą patyrusiems vaikams pagalbą organizuoja savivaldybės. Su šeima dirbamas socialinis darbas, vaikui teikiama psichologo, mokyklos socialinio pedagogo konsultacija. Psichologo konsultacijos dažniausiai teikiamos mieste gyvenantiems vaikams, tačiau kaimo vietovėse šią pagalbą organizuoti bei teikti vaikui ir jo šeimai yra ypač sudėtinga, nes čia trūksta vaikų dienos centrų, nevyriausybinų organizacijų ir kitų įstaigų, kurie teiktų pagalbą nuo smurto nukentėjusiems nepilnamečiams bei jų šeimų nariams.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimu Nr. 491 patvirtinta Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programa, kurios tikslas – numatyti kompleksinius ir koordinuotus veiksmus, taip pat priemones (prevencijos, intervencijos, postvencijos) smurtui su visomis jo apraiškomis šalinti. Šios priemonės skiriamos vaikams, galintiems nukentėti ir nukentėjusiems nuo smurto, jų šeimoms, nepilnamečiams smurtautojams. Šioje Programoje nenagrinėjamos vaikų komercinio seksualinio išnaudojimo ir prekybos vaikais problemos. Programą koordinuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Igyvendinant Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programą ir organizuojant trumpalaikę ir ilgalaikę kompleksinę pagalbą vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimų nariams, išleista 700 tūkst. litų, apie 1500 vaikų ir jų šeimoms suteikta nemokama socialinė, medicininė, teisinė ir psichologinė kompleksinė pagalba, taigi ja galėjo pasinaudoti ir sunkiau besiverčiančios šeimos. Kvalifikuoti ekspertai mokė 649 specialistus, dirbančius įvairiose įstaigose –

švietimo, vaiko teisių apsaugos, socialinės rūpybos, teisėsaugos, – kaip atpažinti įvairių formų smurtą ir pasirinkti pagalbos teikimo mechanizmą.

Baigus įgyvendinti Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programą, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 24 d. nutarimu Nr. 392 patvirtinta Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa. Programos paskirtis – numatyti kompleksines priemones smurtui prieš vaikus su visomis jo apraiškomis šalinti.

Švietimo ir mokslo ministerija, įgyvendindama Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programą, parengė 5 metodinius leidinius mokyklų administracijai, mokytojams, vaikams ir tėvams, organizavo per 60 mokymų pedagogams ir švietimo pagalbos specialistams. Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir bendrojo lavinimo mokyklose pradėtos diegti pasaulyje vienos iš efektyviausių tikslinės smurto ir patyčių prevencijos programos (Zipio draugai, Second Step, OLWEUS).

Siekiant spręsti smurto ir patyčių problemas mokyklose bei modifikuoti ir diegti naujas pasaulyje pasitvirtinusias smurto prevencijos programas, ugdymo įstaigose Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. liepos 12 d. įsakymu Nr. ISAK-1374 buvo patvirtintas Krizių valdymo mokyklose tvarkos aprašas.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje paplito nusikaltimų vaiko seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui atveju, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija iniciavo Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo papildymo projekto parengimą, kuriam 2008 metų balandžio 24 d. buvo pritarta Vyriausybėje. Projekto tikslas - papildyti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą nuostata, draudžiančia asmenims, teistiems už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui, nepaisant to, kad yra išnykęs teistumas, dirbti darbą, nepriklausomai nuo darbo funkcijų, vaikų socialinėse, sveikatos priežiūros, sporto, švietimo įstaigose ir organizacijose, jeigu jis tiesiogiai (nuolat ar laikinai) susijęs su prižiūrimų vaikų auklėjimu ar jų saugumo užtikrinimu.

Šiuo metu šis įstatymas pateiktas svarstyti Lietuvos Respublikos Seimui.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nuo 1998 metų vykdo programos „Parama socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms“ priemonę – „Remti psichologinės pagalbos tarnybas, teikiančias geros kokybės psichologinės pagalbos telefonu paslaugas“. Kasmet iš valstybės biudžeto lėšų yra remiamos psichologinės pagalbos telefonu paslaugos, apmokant gyventojų skambučius į psichologinės pagalbos tarnybas, kurioms suteikta 800-toji paslauga. Lėšos, skirtos programai įgyvendinti, kasmet didėjo: 2005 metais buvo skirta 380 tūkst. litų, 2006 metais – 420 tūkst. litų, 2007 metais – 400 tūkst. litų, 2008 metais – 605 tūkst. litų. 2007 metais buvo priimta 207,9 tūkst. skambučių, 2008 metais – 245,9 tūkst. skambučių. Tokiu būdu, vaikams yra garantuojama pagalba krizių atveju.

Siekiant apsaugoti vaiką, kai jis patiria fizinį ar psichologinį smurtą ar kyla grėsmė jo fiziniam ar emociniam saugumui, vadovaujantis Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės

globos poreikio nustatymo metodikos, patvirtintos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. A1-179, 7 punktu yra priimamas sprendimas dėl socialinių paslaugų skyrimo nenustačius socialinių paslaugų poreikio. Taip yra užtikrinamas būtinų socialinių paslaugų teikimas vaikui, kuriam reikia pagalbos, išvengiant papildomų procedūrų, susijusių su socialinių paslaugų poreikių nustatymu.

Atsižvelgiant į Europos Tarybos ministrų komiteto rekomendacijas Rec (2006) 19 „Valstybėms narėms dėl pozityvaus vaikų auklėjimo politikos“, vaikų auklėjimas turi būti grindžiamas pozityviomis nuostatomis, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 184 patvirtintas Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų planas, kuriame numatytos priemonės, susijusios su pagalbos šeimai teikimu, siekiant skatinti imtis visų būtinų priemonių vaikų auklėjimui remti ir pozityviam vaikų auklėjimui reikalingoms sąlygoms kurti, didinti asmeninę tėvų atsakomybę už vaikus, orientuojantis į pozityvios tėvystės ugdymą, t. y. mokyti tėvus nesmurtinės vaikų auklėjimo kultūros.

Smurtas prieš vaikus nėra vien tik Lietuvos visuomenės problema, todėl, siekiant mažinti smurtą prieš vaikus, svarbu ne tik glaudus savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų bendradarbiavimas ir pagalbos tinklo kūrimas Lietuvoje, bet ir tarptautinis bendradarbiavimas, galimybė keistis gerąja patirtimi įvairių sričių specialistams, susijusiems su vaikų teisių apsauga. Vienas tokių pavyzdžių – dar 1999 metais pradėtas Baltijos jūros valstybių bendradarbiavimas, kuriant institucijų tinklą, į kurio sudėtį įeina visų šio regiono valstybių kompetentingos institucijos. Sukurtas ir veikia interneto portalas www.childcentre.baltinfo.org, skirtas keistis informacija specialistams, dirbantiems su rizikos grupės vaikais, ypač daug dėmesio skiriant pagalbai vaikams, patyrusiems seksualinį smurtą. Vienas šio tarptautinio bendradarbiavimo prioritetų – bendradarbiavimas, organizuojant pagalbą vaikams, nukentėjusiems nuo smurto. 2004 metais pradėtas kurti dar vienas tarptautinis bendradarbiavimo vaikų klausimais tinklas „Childoneurope“. Vienas jo veiklos prioritetų – bendradarbiavimas smurto prieš vaikus srityje Europos Sąjungos šalyse. Siekiant gerinti vaikų teisių apsaugą Europos Sąjungos šalyse, ekspertai iš Europos Sąjungos šalių kasmet organizuoja darbo grupę, kurioje yra aptariamos smurto prieš vaikus prevencijos aktualijos, rengiamas leidinys, kuriame šalys dalyvės pasidalina patirtimi smurto prieš vaikus prevencijos, intervencijos ir postvencijos srityje. Šią informaciją „Childoneurope“ dalyviai analizuoja, rengiant nacionalines programas, teisės aktus.

Vykdoma Smurto prieš vaikus, jaunimą ir moteris prevencijos ir kovos su juo bei aukų ir rizikos grupių apsaugos specialioji programa (Daphne III programa). Šios programos tikslas užkirsti kelią viešojoje arba privačioje sferoje pasitaikančiam įvairaus pobūdžio smurtui prieš vaikus bei moteris ir kovoti su juo, imantis prevencinių priemonių ir teikiant paramą nukentėjusiesiems ir rizikos grupėms, skatinti tarpvalstybinę veiklą siekiant kurti tarptautinio bendradarbiavimo tinklus, užtikrinti žinių plėtrą,

gerinti visuomenės suvokimą apie smurtą ir tirti su smurtu susijusius reiškinius, tyrinėti pagrindines smurto priežastis bei kovoti su jomis visuose visuomenės sluoksniuose.

Tėvų nesirūpinimas, nesidomėjimas vaikais, priežiūros nebuvimas, netinkamas auklėjimas, smurto naudojimas yra pagrindinė priežastis, dėl kurios vaikams nustatoma globa (rūpyba). 2007 metais dėl šios priežasties globos neteko 1846 vaikai, t.y. 65 procentai visų likusių be tėvų globos vaikų. Dėl to, kad tėvai naudojo fizinį ir psichologinį smurtą, 2002 metais globos neteko 2,7 procento visų likusių be tėvų globos vaikų. *Žr. Ataskaitos priedo 27 lentelę.*

Vadovaudamiesi nepilnamečių reikalų policijos pareigūnų tarnybinės veiklos instrukcija, policijos pareigūnai nustato ir informuoja vaiko teisių apsaugos tarnybas apie vaikų teisių pažeidimo faktus, tėvus ar globėjus (rūpintojus), neatliekančius pareigos dorai auklėti ir prižiūrėti vaikus, piktnaudžiaujančius savo teisėmis ar pareigomis ir savo elgesiu darančius jiems neigiamą įtaką, žiauriai su jais besielgiančius, seksualiai juos išnaudojančius, ir raštu informuoja apie tai vaiko teisių apsaugos tarnybą; vaikus, likusius be tėvų ar globėjų (rūpintojų) globos, vaikus, kuriems dėl sveikatos būklės ar kitų priežasčių reikalinga neatidėliotina pagalba, nedelsdamas informuoja apie juos vaiko teisių apsaugos tarnybą, jeigu reikia, suderinęs su vaiko teisių apsaugos tarnyba, įkurdina juos atitinkamą vaikų globą ir priežiūrą užtikrinančiose įstaigose.

Policijos pareigūnų surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolai ir išnagrinėti pareiškimai, susiję su vaiko teisių pažeidimais

	2005 m.	2006 m.	2007 m.
1. pagal ATPK 181 str. (Tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams)	6 785	6 655	6 673
2. ATPK 181-1 str. (Vaiko globėjo (rūpintojo) pareigų nevykdymas arba vykdymas priešingai vaiko interesams)	236	198	226
3. ATPK 181-2 str. 2 d. (Nepranešimas VTAT, policijai, prokuratūrai apie tėvų, kitų teisėtų atstovų ir kitų asmenų daromus vaikų teisių pažeidimus)	42	29	24
4. ATPK 181-3 str. (Vaiko teisių pažeidimas)	95	113	156
5. Policijos pareigūnai išnagrinėjo pareiškimų apie tėvų neigiamą įtaką savo vaikams	2 453	2 689	2 877

Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys

2005 metais buvo užregistruotas 1 nusikaltimas pagal Baudžiamojo kodekso 158 straipsnį (Vaiko palikimas), 1 baudžiamoji byla perduota teismui. 2006 ir 2007 metais tokių nusikaltimų užregistruota

nebuvo. 2004 m. buvo užregistruoti 3 nusikaltimai pagal Baudžiamojo kodekso 158 straipsnį (Vaiko palikimas), 2005 metais 1 baudžiamoji byla perduota teismui. 2006 ir 2007 metais tokių nusikaltimų užregistruota nebuvo.

Baudžiamoji atsakomybė už veikas, tiesiogiai nukreiptas prieš vaikus, iš esmės nepasikeitė. Tačiau, priėmus 2006 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir Kodekso papildymo 151¹ straipsniu įstatymą Nr. X-711, nauja veika papildytas nusikalstamų veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui sąrašas – lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą. Taip pat Baudžiamasis kodeksas numato ir juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę už seksualinę prievartą prieš vaikus.

Pažymėtina, kad pagal Baudžiamojo kodekso 60 straipsnio 1 dalies 5 punktą tais atvejais, kai baudžiamoji veika padaroma prieš mažametį, tai pripažįstama kaip atsakomybė sunkinanti aplinkybė. Baudžiamojo kodekso daugelyje straipsnių, numatančių baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus žmogaus sveikatai ar nusikaltimus žmogaus laisvei, numatytos griežtesnės sankcijos, kai tie nusikaltimai įvykdomi mažamečių atžvilgiu.

Daugiau statistinių duomenų pateikta šios Ataskaitos priedo 20-22 lentelėse.

Vis didesnis dėmesys yra skiriamas prevenciniam darbui su rizikos šeimomis. 2007 m. sausio 1 d. šalyje darbą pradėjo naujai priimti 556 nauji socialiniai darbuotojai darbui su socialinės rizikos šeimomis. Šios pareigybės finansuojamos iš valstybės biudžeto specialiųjų tikslinių dotacijų savivaldybių biudžetams. 2008 metais buvo įsteigtos papildomos 56,5 pareigybės (viso 612,5 pareigybės). Šie darbuotojai padeda socialiai reintegruoti vaikui, tapusiam bet kokio pobūdžio nesirūpinimo, išnaudojimo, piktnaudžiavimo, nežmoniško arba orumą žeminančio elgesio auka.

5. SVEIKATOS APSAUGA IR GEROVĖ

23 STRAIPSNIS. VAIKAI SU NEGALIA

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 28 straipsnyje nustatyta, kad negalios vaikas turi lygias teises su sveikais vaikais aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus, dirbti jam tinkamą darbą, dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje. Teisės normos, reglamentuojančios aplinkos pritaikymą negalios vaikui, įtvirtintos minėto įstatymo 30 straipsnyje.

Specialiųjų ugdymo poreikių mokinių lygių galimybių švietimo sistemoje principas įtvirtintas Švietimo įstatyme. Šio įstatymo 15 straipsnis numato galimybę specialiųjų poreikių asmeniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, įveikti socialinę atskirtį, o įstatymo 19, 20, 21, 22, 23 straipsniai nustato galimybę teikti informacinę, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją

pedagoginę ir specialiąją pagalbą, medicinos pagalbą kiekvienam vaikui (moksleiviui), kuriam jos reikia, o 33, 34, 35 straipsniai garantuoja prieinamą švietimą socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, specialiųjų poreikių, riboto mobilumo vaikams (moksleiviams).

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo pagrindinis tikslas yra užtikrinti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes visuomenėje, nustatyti neįgaliųjų socialinės integracijos principus, apibrėžti socialinės integracijos sistemą ir jos prielaidas bei sąlygas. Įgyvendinant įstatymą sukurta nauja teisinė bazė, reglamentuojanti darbingumo lygio, neįgalumo lygio bei specialiųjų poreikių nustatymą. Neįgaliųjų socialinė integracija organizuojama vadovaujantis lygių teisių ir galimybių, diskriminavimo prevencijos principais.

Lygių galimybių užtikrinimo, pagalbos šeimai, asmenims su negalia (tarp jų ir vaikams) įgyvendinimo priemonės numatytos Nacionalinėje žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. 850, kurios turėtų užtikrinti, kad vaikai su negalia bei jų tėvai gautų reikiamas socialines, medicines bei kitas paslaugas kuo arčiau gyvenamosios vietos, sudarant sąlygas vaikams augti savo šeimoje, nusteigiant vaikui su negalia socialinės globos.

2006 metais buvo įgyvendinamos neįgaliųjų socialinės integracijos programos pagal 7 prioritetingas Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programos sritis, tai – reabilitacija (psichosocialinė, profesinė, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas), socialinės paslaugos, aplinkos prieinamumas (pritaikant viešąją fizinę aplinką, būstą ir gyvenamąją aplinką, informacinę aplinką), ugdymas, užimtumas (įdarbinimas ir kitos užimtumo formos), visuomenės švietimas, kultūra, sportas, poilsis. Programas vykdė 34 neįgaliųjų asociacijos, 9 sveikatos priežiūros, profesinio rengimo, švietimo ir mokslo įstaigos, Lietuvos aklųjų choras „Vilnius“, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Neįgaliųjų asociacijos, vykdydamos neįgaliųjų socialinės integracijos programas, teikia paramą neįgaliems vaikams bei jų šeimų nariams: teikia arba padeda, kaip partneriai, savivaldybėms organizuoti socialines paslaugas neįgaliems vaikams bei jų šeimoms bendruomenėje; inicijuoja socialinių paslaugų, dienos užimtumo, ugdymo įstaigų, grupių, integruotų klasių steigimą savivaldybėse bei jų plėtrą; organizuoja neįgaliųjų neformalų ugdymą, vykdo kitas neįgaliųjų ugdymo programas; teikia psichologinę pagalbą šeimoms, organizuoja aktyvų poilsį neįgaliems vaikams bei jų šeimoms; atstovauja ir gina neįgaliųjų teises, įvairiomis priemonėmis skatina pilietines iniciatyvas bendruomenės lygmenyje – gina neįgaliųjų interesus, renka duomenis apie neįgaliuosius, jų specialiuosius poreikius, reikalingas paslaugas, užimtumą, ugdymą ir atstovauja neįgaliųjų teisėms, kad būtų tenkinami specialieji poreikiai ir teikiamos paslaugos, sudarytos sąlygos, reikalingos ugdymo ir užimtumo priemonėms įgyvendinti bendruomenės lygmenyje.

2006 metais įvairias paslaugas neįgaliems vaikams teikė ir jų socialinei integracijai skirtas

priemonės įgyvendino 16 neįgaliųjų asociacijų ir Lietuvos kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centras. Vykdytų projektų ir priemonių dėka įvairias paslaugas gavo ir neįgaliųjų socialinei integracijai skirtose priemonėse dalyvavo per 7000 neįgaliųjų vaikų. Tiksliai išskirti lėšas, panaudotas tik neįgaliųjų vaikų socialinei integracijai, yra sudėtinga, nes daugelyje veiklų ir priemonių dalyvauja ir suaugusieji neįgalūs asmenys. Preliminariais apskaičiavimais neįgaliųjų vaikų socialinei integracijai įgyvendinti skirta per 6500 tūkst. litų.

Neįgaliems vaikams ir jaunuoliams skirtos programos ir priemonės įgyvendintos, finansuojant Žmonių su negalia socialinės integracijos programas ugdymo srityje, kurių tikslas – plėtoti neįgaliųjų (specialiųjų poreikių) vaikų, jaunuolių, suaugusiųjų ugdymą, užtikrinti mokymo programų pritaikymą ir būtinų ugdymo procesui socialinių paslaugų teikimą. Tuo tikslu finansuotos dvi pagrindinės priemonės – neįgaliųjų (specialiųjų poreikių) vaikų ir jaunuolių ugdymas, neformalus neįgaliųjų ugdymas.

Vykdytą neįgaliųjų (specialiųjų poreikių) vaikų ir jaunuolių ugdymo priemonės 2006 metais, panaudota 2062,2 tūkst. litų. Finansuotos 9 neįgaliųjų (specialiųjų poreikių) vaikų ir jaunuolių ugdymo programos, kuriose dalyvavo per 6000 neįgaliųjų.

Viso įgyvendinant neįgaliųjų (specialiųjų poreikių) vaikų ir jaunuolių ugdymo projektus, pritaikyta ir remta 13 veikiančių ugdymo tarnybų, centrų, švietimo įstaigų, kuriuos lanko 661 neįgalus vaikas ir jaunuolis, 3 integruotos neįgaliųjų klasės mokyklose, kurias lanko 60 neįgaliųjų vaikų. Remtos 2 ikimokyklinio ugdymo įstaigos, kurias lanko 115 kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų vaikų. Pritaikyta 3 švietimo įstaigų, kurių paslaugomis naudojasi 140 neįgaliųjų, aplinka neįgaliųjų poreikiams. Nuolatinės transporto paslaugos, vežant į ugdymo įstaigas viso teiktos 190 neįgaliųjų.

Kompensacinės ir pagalbinės technikos, mokymo priemonėmis (FM sistemomis, gerinančiomis girdėjimą), interaktyviomis knygelėmis ir knygelėmis Brailio raštu, kompiuterine ir programine įranga bei mokymosi medžiaga sunkios judėjimo negalios jaunuoliams) aprūpinti 237 vaikai ir jaunuoliai su negalia.

Neįgalūs vaikai ir jaunuoliai dalyvavo ir kitose neįgaliųjų socialinei integracijai skirtose priemonėse ir programose, gavo įvairias paslaugas finansuojant Žmonių su negalia socialinės integracijos programas, įgyvendinamas ir kitose programos srityse:

Lietuvos žmonių su negalia sąjunga rėmė neįgaliųjų savitarpio pagalbos grupių veiklą, užsiėmimuose dalyvavo 10 neįgaliųjų vaikų. Lietuvos šeimų, auginančių kurčius ir neprigirdinčius vaikus, bendrija „Pagava“ vykdė psichologo pagalbos kurtiems vaikams ir jų šeimos nariams teikimo projektą, kurio metu pagalba teikta 29 kurtiems ir neprigirdintiems vaikams ir jų šeimos nariams. Lietuvos kurčiųjų draugijos psichologo kabineto veikloje buvo suteiktos psichologo paslaugos 20 kurčiųjų vaikų ir jaunuolių, 25 kurčiųjų vaikų tėvams vaikų ugdymo klausimais. Paremta Lietuvos epilepsija sergančių integracijos asociacijos (LESIA) 2 savipagalbos grupių veikla, užimtumo veikloje ir organizuotoje stovykloje dalyvavo 16 epilepsija sergančių vaikų.

Vykdydama savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo priemones, Cerebrinio paralyžiaus asociacija organizavo savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo stovyklas neįgaliems vaikams, jaunuoliams bei suaugusiems, kuriose dalyvavo 57 vaikai, sergantys cerebriniu paralyžiumi. Remta Lietuvos diabeto asociacijos cukriniu diabetu sergančiųjų mokyklos veikla, organizuoti mokymo seminarai rajonų diabeto klubuose, vykdytos 5 vaikų ir jaunuolių diabeto mokymo stovyklos, kuriose dalyvavo 126 vaikai ir jaunuoliai. Lietuvos žmonių su negalia sąjungos savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo stovyklose ir kitose priemonėse aktyvaus ir pilnaverčio gyvenimo įgūdžius ugdė 58 vaikai su negalia. Lietuvos žmonių su negalia orientavimosi sporto ir turizmo asociacija vykdė 3 savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo stovyklas, kuriose 17 neįgalių vaikų išmoko adaptuotis prie vandens ir gyventi lauko sąlygomis. Lietuvos neprisigirdinčiųjų asociacija rūpinosi 22 sutrikusios klausos paauglių socialinių bendravimo įgūdžių lavinimu grupiniuose užsiėmimuose.

Vykdydama aprūpinimo kompensacine technika priemones, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga ir Lietuvos kurčiųjų draugija aprūpino kompensacinės bei techninės pagalbos priemonėmis asmenis su klausos ir regos negalia. Kompensacine technika aprūpintas 61 vaikas, iš jų 1 vaikas su klausos negalia (klausos aparatu) ir 60 vaikų su regėjimo negalia (Brailio rašomosiomis mašinėlėmis).

Nuo 2007 metų neįgalūs asmenys aprūpinami techninės pagalbos priemonėmis per techninės pagalbos neįgaliesiems centrus. 2008 metais Techninės pagalbos neįgaliesiems centras prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pradėjo teikti aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis paslaugas ir regos bei klausos negalią turintiems asmenims. Iki tol minėtą funkciją vykdė neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijos.

Vykdydama socialinių paslaugų priemones, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“ rėmė 30 bendruomeninio tipo tarnybų, socialinių paslaugų centrų, šeimos paramos tarnybų veiklą, specializuotas nuolatinės ir vienkartinės transporto paslaugas proto negalios asmenims nuvežimui į ugdymo ir užimtumo įstaigas ir parvežimui namo teikė 13 socialinių paslaugų tarnybų, centrų. Teiktos nestacionarios socialinės paslaugos 4213 neįgaliųjų, tarp jų ir vaikams bei neįgalių vaikų šeimų nariams. Lietuvos žmonių su negalia sąjunga 6 socialinių paslaugų tarnybose teikė nestacionarias socialines paslaugas 20 neįgalių vaikų.

Žmonių su negalia socialinės integracijos programų aplinkos prieinamumo srityje tikslas – mažinti neįgaliųjų socialinę izoliaciją, pritaikyti viešąją, būsto ir informacinę aplinką jų poreikiams. Tuo tikslu finansuotos trys pagrindinės priemonės - viešosios fizinės aplinkos pritaikymas, būsto ir gyvenamosios aplinkos pritaikymas, informacinės aplinkos pritaikymas. Įgyvendinus finansuotas programas buvo pritaikyti visuomeninės paskirties statiniai, butai, kuriuose lankosi ir gyvena neįgalūs vaikai, neįgalūs vaikai turėjo galimybę naudotis pritaikytomis informacijos ir komunikacijos priemonėmis, jiems skirtais ir pritaikytais leidiniais.

Vykdamas būsto ir gyvenamosios aplinkos pritaikymo priemonės, neįgaliųjų vaikų poreikiams buvo pritaikyta 20 butų.

Nuo 2007 metų savivaldybės įgyvendina Būsto pritaikymo žmonėms su negalia 2007–2011 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 638. Programoje savivaldybėms suteikta teisė organizuoti ir vykdyti būsto pritaikymo darbus pagal neįgaliųjų specialiuosius poreikius. Būsto pritaikymą reglamentuojančiuose teisės aktuose yra numatyta, kad pirmumo eile būstai turi būti pritaikomi neįgaliesiems vaikams ir jaunuoliams nuo 7 iki 24 metų. Būsto pritaikymo žmonėms su negalia programa 2007 metais vykdoma 49 savivaldybėse.

Vykdydama informacinės aplinkos pritaikymo priemonės, Lietuvos invalidų draugija įsteigė 16 informacinių centrų, Lietuvos kurčiųjų draugija rėmė 6 informacinių centrų veiklą, kurių paslaugomis naudojasi apie 4750 neįgaliųjų, tarp jų ir vaikai. Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga išleido 4 neįgaliesiems pritaikytus periodinius leidinius Brailio raštu ir padidintu šriftu, kuriais pasinaudojo 7500 neįgaliųjų, tarp jų ir vaikai, sukurtas skaitmeninis leidinių archyvas, leisti skaitmeniniai tifloginiai leidiniai, teikta regėjimo neįgaliesiems informacija Brailio raštu. Remiant garsinės skaitmeninės knygos įdiegimą Lietuvoje, suskaitmeninta ir į Lietuvos aklųjų bibliotekos archyvą patalpinta 240 leidinių, kuriais pasinaudos apie 4000 regėjimo neįgaliųjų, tarp jų ir vaikai. Lietuvos neprigirdinčiųjų asociacijos organizuojuose kompiuterinio raštingumo kursuose mokėsi 30 sutrikusios klausos vaikų ir jaunuolių. Lietuvos kurčiųjų draugijoje palaikyta informacinių centrų veikla, 6 kompiuterinių svetainių veikla kurčiųjų reabilitacijos centruose, kuriuose vaikai ir jaunuoliai su klausos negalia mokosi kompiuterinio raštingumo įgūdžių, ieško informacinės medžiagos, bendrauja. Remta neįgaliųjų asociacijų internetinių svetainių veikla. Lietuvos šeimų, auginančių kurčius ir neprigirdinčius vaikus, bendrija „Pagava“ aprūpino kompensacinės technikos priemonėmis (FM asmeninėmis garso perdavimo sistemomis, užausiniais skaitmeniniais klausos aparatais, vibruojančiais žadintuvais, mobiliaisiais telefonais) 44 kurčius ir neprigirdinčius vaikus.

Vykdytos Lietuvių gestų kalbos vartojimo ir vertėjų paslaugų teikimo 2005–2008 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugpjūčio 17 d. nutarimu Nr. 896, priemonės, kurioms įgyvendinti buvo skirta 694 tūkst. litų. Ši programa skirta klausos sutrikimus turintiems asmenims tiek suaugusiems, tiek vaikams, jų artimiesiems, specialistams, dirbantiems su neįgaliaisiais. Šalyje yra 959 klausos sutrikimus turintys vaikai, kurie naudojami šios programos vykdomomis priemonėmis bei išleistais leidiniais.

Vykdamas Lietuvių gestų kalbos vartojimo ir vertėjų paslaugų teikimo 2005–2008 metų programos priemonės, išleista 10 leidinių (1 metodinė medžiaga surdopedagogams, 1 mokomoji medžiaga socialiniams darbuotojams, 2 vaizdajuostės, 6 mokomieji, metodiniai leidiniai (žodynai, vadovėliai, pratybų sąsiuvinis) mokyklinio amžiaus asmenims su klausos negalia),

Suorganizuoti ir įgyvendinti 6 lietuvių gestų kalbos kursai 105 tėvams, auginantiems kurčius vaikus, ir lietuvių gestų kalbos vartotojams. 8 lietuvių gestų kalbos vertėjai teikė vertimo paslaugas 6-uoose kurčiųjų reabilitacijos centruose, kuriomis pasinaudojo 1000 kurčiųjų ir 300 girdinčiųjų.

Žmonių su negalia socialinės integracijos programų užimtumo srityje tikslas – įtraukti neįgaliuosius į darbo rinką, padedant įsidarbinti, plėtojant namudinį, patentinį darbą, naujų informacinių technologijų panaudojimą, taikant bendras bei individualias programas, ir užtikrinti bei plėtoti alternatyvias užimtumo formas - darbo terapiją, bendrąjį užimtumą. Tuo tikslu finansuotos trys pagrindinės priemonės - įdarbinimas laisvoje darbo rinkoje, darbo terapija, bendrasis užimtumas. Įgyvendinus finansuotas programas neįgalūs vaikai ir jaunuoliai dalyvavo užimtumo priemonėse, buvo užimti darbo terapija ir kitomis užimtumo formomis.

Žmonių su negalia socialinės integracijos programų visuomenės švietimo srityje tikslas – gerinti visuomenės supratimą apie neįgaliųjų socialinę integraciją, formuoti palankų visuomenės požiūrį į neįgaliuosius ir teikti jiems informaciją apie valstybės politiką, negalias ir jų prevenciją, paslaugas. Tuo tikslu finansuotos trys pagrindinės priemonės – leidyba, konferencijos, mokymai, seminarai, kitos visuomenės švietimo priemonės. Įgyvendinus finansuotas programas, neįgalūs vaikai ir jaunuoliai gavo visuomenei prieinamą informaciją ir kitą aktualią informaciją negalių, ligų, prevencijos, reabilitacijos, socialinių paslaugų, ugdymo, užimtumo, teisės klausimais.

Žmonių su negalia socialinės integracijos programų kultūros, sporto, poilsio srityje tikslas - plėtoti neįgaliųjų dalyvavimą kultūros, sporto, poilsio veiklose. Tuo tikslu finansuotos trys pagrindinės priemonės – kultūra, sportas, poilsis. Įgyvendinant finansuotas programas neįgalūs vaikai ir jaunuoliai užsiėmė aktyvia sportine veikla, dalyvavo kultūros, sporto, poilsio renginiuose.

Vadovaujantis naujos redakcijos 2005 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymu Nr.X-210, neįgalius vaikus auginančios šeimos yra remiamos iš valstybės biudžeto mokant šalpos išmokas. Iki 2004 m. balandžio 1 d. visiems neįgaliems vaikams, nepriklausomai nuo jų negalios sunkumo, šalpos pensijos buvo mokamos vienodo valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos (toliau vadinama – bazinė pensija) dydžio. Atsižvelgiant į neįgalių vaikų tėvų prašymus diferencijuoti šalpos pensijų dydžius priklausomai nuo vaiko negalios sunkumo, nuo 2004 m. balandžio 1 d. neįgaliems vaikams mokamos tokio dydžio šalpos pensijos:

- vaikams, kuriems nustatytas sunkus neįgalumo lygis – 2 bazinės pensijos (nuo 2008-08-01 – 720 Lt);
- vaikams, kuriems nustatytas vidutinis neįgalumo lygis – 1,5 bazinės pensijos (nuo 2008-08-01 – 540 Lt);
- vaikams, kuriems nustatytas lengvas neįgalumo lygis – 1 bazinė pensija (nuo 2008-08-01 – 360 Lt).

Be to, neįgaliems vaikams mokamos papildomos išmokos, kuriomis siekiama bent iš dalies kompensuoti su jų slauga arba priežiūra susijusias išlaidas. Nuo 2005 m. liepos 1 d. vietoj iki tol mokėtų slaugos pašalpų visiškos negalios invalidams ir tikslinių kompensacijų slaugos išlaidoms įteisintas slaugos arba priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų mokėjimas. Vaikams, kuriems nustatytas sunkus arba vidutinis neįgalumo lygis, mokamos atitinkamai 1 bazinės pensijos dydžio (nuo 2008-08-01 – 360 Lt) arba 0,5 bazinės pensijos dydžio (nuo 2008-08-01 – 180 Lt) priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos. Jeigu neįgaliam vaikui nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis, jam mokama ne priežiūros (pagalbos), bet 2,5 bazinių pensijų dydžio (nuo 2008-08-01 – 900 Lt) slaugos išlaidų tikslinė kompensacija.

Papildomi statistiniai duomenys pateikiami šios ataskaitos priedo 43-45 lentelėse.

6 IR 24 STRAIPSNIAI. SVEIKATA IR SVEIKATOS APSAUGOS PASLAUGOS

Vaikams iki 18 metų asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikia šeimos gydytojai, vaikų ligų gydytojai ir gydytojai specialistai. Per ataskaitinį laikotarpį išlieka stabilus (91 proc.) profilaktiškai patikrintų vaikų skaičius. Profilaktiniai vaikų sveikatos tikrinimai pateikiami lentelėje.

Vaikų profilaktinių patikrinimų ir kūdikių, maitinamų krūtimi, rezultatų dinamika 2005–2007 m.

Metai	Vaikų skaičius	Profilaktiškai patikrintų 0–17 m. vaikų skaičius (proc.)	Iš jų vaikai iki 1 metų		
			Profilaktiškai patikrintų vaikų skaičius (proc.)	Iš jų maitinti krūtimi iki 3 mėn. (proc.)	Iš jų maitinti krūtimi iki 6 mėn. (proc.)
2005	732500	90,9	93,7	51,5	32,9
2006	707200	91,2	93,1	52,7	34,8
2007	684700	91,2	95,4	53,5	32,2

Daugėja kūdikių, maitinamų krūtimi iki 3 mėn. amžiaus.

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. rugpjūčio 27 d. įsakymu Nr. V-613 patvirtintos Stacionarių asmens sveikatos priežiūros įstaigų vertinimo pagal Naujagimiams palankios ligoninės reikalavimus laikinosios taisyklės. Šiuo metu įregistruotos 5 naujagimiams palankios ligoninės, dar 4 siekia šio statuso.

Valstybinės maisto ir mitybos strategijos įgyvendinimo priemonių 2003–2010 metų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. spalio 23 d. nutarimu Nr. 1325, priemonės skirtos skatinti sveiką Lietuvos gyventojų mitybą. Vienas iš tikslų – pasiekti, kad kūdikiai būtų maitinami vien

tik motinos pienu iki 6 mėnesių, tęsiant žindymą ir antrais kūdikio gyvenimo metais. Išleistos ir pirminės sveikatos priežiūros įstaigose išplatintos rekomendacijos „Kūdikių ir mažų vaikų žindymas“ bei „Būtina žinoti nėsčiosioms“. Parengta metodinė medžiaga specialistams „Kūdikių ir mažų vaikų žindymas“. Tyrimus dėl kūdikių ir mažų vaikų žindymo numatoma atlikti 2009–2010 m.

Profilaktinių skiepimų apimtis mažai keičiasi, jie atliekami beveik visiems vaikams.

Vaikų profilaktiniai skiepimai pagal profilaktinių skiepimų kalendorių 2005–2007 m. (procentais)

Ligos	2005 m.	2006 m.	2007 m.
Tuberkuliozė	99,4	99,4	99,3
Hepatitis B	99,0	99,4	99,0
Difterija, stabligė	94,0	94,0	94,9
Kokliušas	94,0	94,0	94,9
Poliomielitas	97,3	97,3	97,8
Tymai	97,2	96,6	96,9
Epideminis parotitas	97,2	96,6	96,9
Raudonukė	97,2	96,6	96,9

Kūdikių ir vaikų iki 5 metų mirtingumas nuolat mažėja.

Kūdikių bei vaikų iki 5 m. mirtingumas 2005–2007 m. Lietuvoje

	2005	2006	2007
Kūdikių iki 1 m. mirtingumas 1000–čiui gyvų gimusiųjų	6,9	6,8	5,9
Vaikų 0–4 m. mirtingumas 1000–čiui gyvų gimusiųjų	8,55	8,48	7,1

Vykdam Nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos įgyvendinimo 2005–2007 m. priemonių planą, 2007 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atliktas mokslinis tyrimas „Vaikų mirtingumo ir susižalojimo priežasčių Lietuvoje analizė“. Šį tyrimą paskatino atlikti tai, kad Lietuvoje 1–17 m. vaikų mirtingumas nuo išorinių veiksnių (eismo įvykių, nelaimingų atsitikimų gatvėje, apsinuodijimų, paskendimų, gaisrų, savižudybių ir kt.) yra vienas didžiausių tarp Europos Sąjungos valstybių. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti 1–17 m vaikų mirčių nuo išorinių veiksnių struktūrą, jų priežastis atskirais vaikų amžiaus tarpais, įvertinti suteiktos pirmosios ir neatidėliotinos medicinos pagalbos įvykio vietoje efektyvumą, taikytų ambulatorinių ar stacionarinių sveikatos priežiūros

paslaugų apimtį ir jų kokybę. Taip pat tyrime išanalizuota Lietuvos teisinė bazė, reglamentuojanti nelaimingų atsitikimų prevenciją, atskirų viešojo administravimo institucijų, atsakingų už gyventojų saugumą ir nelaimingų atsitikimų prevenciją, kompetencijas. Tyrimo medžiagoje pateikta kitų užsienio šalių patirtis nelaimingų atsitikimų prevencijos ir mirtingumo mažinimo srityse, pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai kompetentingoms institucijoms dėl vaikų mirtingumo nuo išorinių veiksnių mažinimo Lietuvoje.

Įvertinus epidemiologinę padėtį Lietuvoje, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 10 d. nutarimu Nr. 1611 buvo patvirtinta ir įgyvendinta Valstybinė tuberkuliozės profilaktikos ir kontrolės 2003–2006 metų programa. Programos esmė – valstybės ir savivaldybių lygiu įgyvendintas kompleksas priemonių, kad šalies gyventojai būtų apsaugoti nuo tuberkuliozės užkrato. Vaikų tuberkuliozės diagnostikos ir gydymo principai yra tokie patys kaip ir suaugusiųjų. Jeigu mama neserga atvira tuberkulioze, ji gali žindyti kūdikį. Kol mama serga tuberkulioze ir skiria į aplinką tuberkuliozės bakterijas, kūdikis skiepijamas ir izoliuojamas nuo infekcijos šaltinio.

Pagrindinis vaikų užsikrėtimo tuberkuliozės mikobakterijomis šaltinis – sergantys tuberkulioze tėvai arba kiti artimieji. Siekiant apsaugoti vaikus nuo tuberkuliozės pavojaus, būtina efektyviai gydyti suaugusius pacientus, sergančius plaučių tuberkulioze ir skiriančius į aplinką tuberkuliozės sukėlėjus. 2007 metais siekiant sumažinti sergamumą tuberkulioze, atsparios vaistams tuberkuliozės paplitimą, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. gegužės 23 d. nutarimu Nr. 509 patvirtinta ir įgyvendinama Valstybinė tuberkuliozės profilaktikos ir kontrolės 2007–2010 metų programa. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. spalio 16 d. įsakymu Nr. V-833 patvirtintas Tuberkuliozės ambulatorinio gydymo ir kontrolės išlaidų kompensavimo tvarkos aprašas. Juo remiantis kompensuojamos gydytojų ir slaugytojų kelionės pas pacientus, kuriems teikiamos kontroliuojamo ambulatorinio gydymo paslaugos, išlaidos, asmens sveikatos priežiūros įstaigos, teikiančios tuberkuliozės diagnostikos ir gydymo paslaugas, aprūpintos vaizdo stebėjimo aparatūra, respiratoriais 3M su hepa filtrais, vykdomi individualūs ir grupiniai sergančiųjų tuberkulioze mokymai.

Valstybinei tuberkuliozės profilaktikos ir kontrolės programai įgyvendinti 2007 metais iš viso skirta 966000 litų, iš jų 280000 litų investicinių lėšų. Sėkmingai įgyvendinant minėtą programą, pagerėjo tuberkuliozės epidemiologinė situacija, sumažėjo tuberkuliozės sergamumo rodikliai.

Vaikų skiepijimas nuo tuberkuliozės ir tuberkuliozės išaiškinimas laiku lėmė tai, kad vaikai vis rečiau suserga sunkia, lokalia tuberkulioze. Pastebimos teigiamos vaikų sergamumo tuberkulioze tendencijos 2007 metais. Nuo 2004 metų nė vienas vaikas nemirė nuo tuberkuliozės.

Vaikų iki 15 m. sergamumas tuberkulioze 2005–2007 m. Lietuvoje

Metai	absoliučiais skaičiais	100 000 vaikų
2005	123	16,8
2006	138	19,5
2007	104	tikslinama, ~14,95

Peržiūrėtas ir atnaujintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. gruodžio 22 d. įsakymas Nr. 666 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 107:2001 „Specialios paskirties maisto produktai“ patvirtinimo“, kuriuo vadovaujantis teikiamos papildomo kūdikių maitinimo rekomendacijos. 2005 metais atliktas 1000 gyventojų jodo stokos maiste ir skydliaukės ligų, susijusių su jodo apykaitos sutrikimais reprezentatyvus tyrimas. Nustatyta, kad 67 procentai gyventojų vartoja joduotą druską ir nerizikuoja susirgti jodo trūkumo sąlygojamomis ligomis. Pagal nuo 2005 m. Lietuvoje galiojančius teisės aktus (HN 15:2005 „Maisto higiena“, patvirtinta Sveikatos apsaugos ministro įsakymu) mažmeninės prekybos parduotuvių maisto skyriuose parduodama, o viešojo maitinimo bei duonos gamybos įmonėse vartojama tik joduota valgomoji druska.

Toliau tęsiamas visuotinis Lietuvos naujagimių tikrinimas įgimties skydliaukės veiklos sutrikimams nustatyti. Parengtos ir išplatintos gyventojams „Sveikos mitybos rekomendacijos“, lankstinukai apie joduotą druską.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugpjūčio 27 d. nutarimu Nr. 836 patvirtinta Vaikų sveikatos stiprinimo 2008–2012 metų programa, kurioje numatyta skirti 1065 tūkst. litų vaikų aplinkos sveikatinimo, sveikatos ugdymo, ligų ir traumų profilaktikos priemonėms.

Ataskaitiniu laikotarpiu psichiatrijos ir psichoterapijos paslaugos vaikams, paaugliams ir jų tėvams (globėjams, paciento atstovams) ir toliau teikiamos savivaldybių psichikos sveikatos centruose ar psichiatrijos kabinetuose, antrinio ir tretinio lygio asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiose įstaigose. Šios paslaugos yra prieinamos ir miestuose ir kaimuose gyvenantiems vaikams, paaugliams bei jų šeimoms.

Gydant vaikų psichikos sveikatos sutrikimus, Sergamumo ir mirtingumo nuo pagrindinių neinfekcinių ligų mažinimo 2007–2013 metų programoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. V-799, yra numatytos 2007 – 2013 metams Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšos, kurios bus skiriamos penkiems diferencijuotiems kompleksinės pagalbos vaikui ir šeimai centrams įkurti, psichiatrijos dienos stacionarams (centrams), krizių intervencijos centrams įkurti, psichikos sveikatos priežiūros paslaugų stebėsenos užtikrinimo infrastruktūrai modernizuoti.

Sergančiųjų psichikos ir elgesio sutrikimais metų pabaigoje skaičius

		Iš viso 0–17 m. amžiaus vaikų	iš jų: 0–14 m.	15–17 m.			
				berniukai	mergaitės	mieste	kaime
2005 m.	absoliutus skaičius	9298	6698	1461	1139	1836	764
	100 000 vaikų	1293,5	1195,2	1808,9	1467,0	1826,7	1319,5
2006 m.	absoliutus skaičius	9214	6669	1460	1085	1815	730
	100 000 vaikų	1324,8	1239,3	1816,7	1408,7	1827,0	1257,7
2007 m.	absoliutus skaičius	8972	6406	1569	997	1845	721
	100 000 vaikų	1331,4	1239,1	1961,2	1296,7	1871,0	1237,2

Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. balandžio 3 d. nutarimu Nr. X-1070 patvirtinta Psichikos sveikatos strategija, kurios tikslas – sukurti tokią psichikos sveikatos priežiūros sistemą, kuri vadovaujantis šiuolaikinėmis mokslo žiniomis ir vertybėmis padėtų veiksmingai ir racionaliai stiprinti visuomenės psichikos sveikatą ir teikti visapusišką pagalbą psichikos ir elgesio sutrikimų turintiems asmenims bei jų šeimoms. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 645 patvirtinta Valstybinė psichikos sveikatos strategijos įgyvendinimo 2008–2010 metų programa, kurioje numatyta paruošti ir įdiegti programas psichikos ligomis sergantiems vaikams ir jų tėvams. Savivaldybės bus skatinamos steigti daugiau specialiųjų klasių bendrojo lavinimo mokyklose sutrikusios raidos vaikams. Be to, bus parengtos ir įdiegtos kompleksinės pagalbos ikimokyklinio amžiaus vaikams ir šeimoms, kuriose augs vaikai, turintys psichikos ir elgesio sutrikimų, bei ambulatorinių ir stacionariųjų paslaugų teikimo vaikams, turintiems sudėtingų psichikos, elgesio ir raidos sutrikimų, metodikos. Planuojama parengti ir įdiegti vaikų psichiatrijos, psichoterapijos paslaugų teikimo organizavimo bei psichologinės ir psichoterapinės pagalbos ikimokyklinio ugdymo mokyklose tvarkos aprašus. Numatyta organizuoti kasmetines mokslines praktines konferencijas aktualiais vaikų psichikos sveikatos klausimais. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. birželio 14 d. nutarimu Nr. X-1185 „Dėl 2008 metų paskelbimo Blaivybės metais“ parengta ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. sausio 9 d.

nutarimu Nr. 19 patvirtinta Blaivybės metų programa. Programos tikslas – ugdyti visuomenės, ypač vaikų ir jaunimo blaivybės nuostatas, skatinti blaiviai gyventi, plėtoti valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų, nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenės bendradarbiavimą, skleidžiant blaivybės idėjas visuomenėje, diegiant vaikams ir jaunimui vertybines sveiko gyvenimo būdo nuostatas. Įgyvendinant Blaivybės metų programą, išleistas būsimiesiems tėvams skirtas leidinys apie alkoholio žalą „Nėštumas ir alkoholis“, organizuotas geriausios bendruomenės programos, skirtos alkoholio vartojimo prevencijai vykdyti konkursas, surengta konferencija Lietuvos Respublikos Seime Blaivybės metams paminėti. Organizuotas moksleivių vaizdo klipo konkursas „Būk blaivus“, akcija vyresniųjų klasių moksleiviams „Gyvenimo be alkoholio privalumai“, paskelbtas konkursas blaiviai jaunimo aplinkai kurti ir populiarinti.

Įgyvendinant Valstybės tabako kontrolės programos įgyvendinimo 2007–2010 metų priemonių planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 17 d. nutarimu Nr. 1117, organizuota Tarptautinės nerūkymo dienos kampanija, vyko paskaita-diskusija „Rūkymo žala jaunam organizmui“. Išleisti ir moksleiviams išplatinti lankstinukai „Rūkyti nemadinga“ ir „Pasyvaus rūkymo pavojus“. Valstybinis psichikos sveikatos centras drauge su Kauno jaunimo narkologijos pagalbos centru organizavo 8 val. trukmės mokymų kursą, skirtą konsultuojantiesiems metančius rūkyti. Mokymuose dalyvavo 51 sveikatos priežiūros specialistas.

Įgyvendinant Valstybės alkoholio kontrolės programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 25 d. nutarimu Nr. 212, 2007 metais atliktas alkoholio reklamos intensyvumo bei gyventojų požiūrio į alkoholio reklamą tyrimas – reprezentatyvi 15–74 metų 1104 nuolatinių Lietuvos gyventojų apklausa ir žalingo alkoholio vartojimo ypatumų ir jo įtakos visuomenės sveikatai tyrimas – reprezentatyvi 15–74 metų 3302 nuolatinių Lietuvos gyventojų apklausa. Tyrimo rezultatai parodė, kad žalingai alkoholinius gėrimus vartoja trečdalis 15–74 metų Lietuvos gyventojų vyrų ir 9,5 procentams to paties amžiaus moterų. Išleistas leidinys „Alkoholis ir nėštumas“, sukurtas informacinis dokumentinis filmas paaugliams ir jaunimui apie alkoholio žalą „Alkoholis „veža“!?“.

Siekiant gerinti sergančiųjų priklausomybės ligomis sveikatos priežiūrą ir specializuotų paslaugų prieinamumą, teikti kokybiškas medicinines, psichologines paslaugas tiek vaikams ir paaugliams, sergantiems priklausomybės ligomis, tiek suaugusiesiems, nėščioms moterims ir moterims, turinčioms mažamečių vaikų, gerinti šių pacientų reabilitaciją ir integraciją į bendruomenę, kasmet didinamas 2005–2008 metų priklausomybės ligų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. kovo 22 d. įsakymu Nr. V-182, finansavimas.

Priklausomybės ligų gydymo ir reabilitacijos paslaugos vaikams teikiamos psichikos sveikatos centruose bei pirminės asmens sveikatos priežiūros įstaigose. Priklausomybės ligų centruose veikia detoksikacijos ir trumpalaikės reabilitacijos skyriai bei poskyriai vaikams, vartojantiems psichoaktyviausias medžiagas. Skyriuose ir poskyriuose teikiamos detoksikacijos, medikamentinio gydymo, psichologinės ir socialinės reabilitacijos paslaugos. Didžiausių šalies miestų (Vilniaus, Kauno ir

Klaipėdos) priklausomybės ligų centruose yra apie 18 vietų vaikams gydyti ir trumpalaikiai reabilitacijai. 2008 m. balandžio mėn. Kauno apskrities priklausomybės ligų centre pradėjo veikti pirmasis Lietuvoje valstybės lėšomis išlaikomas 10 vietų vaikų ir jaunimo ilgalaikės reabilitacijos skyrius, teikiamos psichoterapinės paslaugos vaikams, priklausomiems nuo psichoaktyviųjų medžiagų.

Parengtos psichologinių socialinių reabilitacijos priemonių vertinimo metodinės rekomendacijos, skirtos asmenims, teikiantiems psichologinės, socialinės reabilitacijos paslaugas vaikams.

Įgyvendinant Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 metų programos įgyvendinimo 2007 metų priemonių planą, Valstybinis psichikos sveikatos centras kartu su Pedagogų profesinės raidos centru organizavo 36 val. trukmės seminarus „Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa ir jos įgyvendinimas ugdymo institucijose“ ugdymo įstaigų visuomenės sveikatos ir kitiems specialistams, dirbantiems psichoaktyviųjų medžiagų prevencijos srityje. Iš viso mokėsi 63 specialistai.

Organizuota 10 mokymų apskričių vaikų globos namų darbuotojams. Iš viso buvo mokomi 178 vaikų globos namuose dirbantys specialistai. Organizuoti du 2 dienų trukmės seminarai tema „Pagalbos organizavimas vaikams, vartojantiems psichoaktyvias medžiagas“, kuriuose dalyvavo 31 vaikų globos namuose dirbantis specialistas, 3 tęstiniai seminarai, 3 seminarai ankstyvosios intervencijos tema, kuriuose dalyvavo 74 specialistai, mokymai tema „Paauglių psichikos sutrikimų ir priklausomybių kompleksinė diagnostika ir gydymas“. Mokėsi 66 vaikų ir paauglių psichiatrai, psichologai, socialiniai darbuotojai. Organizuoti 2 mokymai tema „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija ir ankstyvosios intervencijos principai“. Mokymuose dalyvavo 40 pirminės sveikatos priežiūros specialistų. Lietuvos telefoninių psichologinės pagalbos tarnybų asociacija organizavo du seminarus vaikų globos namų darbuotojams pagal LIONS Quest metodiką „Paauglystės kryžkelės: gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“. Parengtos Vaikų, vartojančių narkotines, psichotropines, kitas psichiką veikiančias medžiagas ankstyvos diagnostikos ir gydymo pirminės asmens sveikatos priežiūros įstaigose metodika, Psichologinės, socialinės reabilitacijos priemonių vertinimo metodinės rekomendacijos, skirtos asmenims, teikiantiems psichologinės, socialinės reabilitacijos paslaugas vaikams, vartojantiems psichiką veikiančias medžiagas.

Atliktas Sveikatos priežiūros įstaigose teikiamų paslaugų vaikams, vartojantiems psichoaktyvias medžiagas, kokybinis tyrimas, parengtos rekomendacijos, kaip gerinti paslaugų organizavimą.

Vaikų įrašytų į narkologinę įskaitą dėl narkomanijos, toksikomanijos, nuolat mažėja.

Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenys pateikiami lentelėse.

2005–2008 m. naujai užregistruotų vaikų dėl priklausomybės nuo alkoholio, tabako, narkotinių ir psichotropinių bei kitų medžiagų (diagnozės F10-F19) skaičius (sergamumas)

Amžiaus grupės	Iš viso			
	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Iki 15 m.	2	-	-	2
15–17 m.	19	14	7	16
Iš viso iki 18 m.	21	14	7	18
100 000 vaikų (0–17 m.)	2,9	1,9	1,0	2,5

2006 m. į narkologinę įskaitą dėl alkoholizmo įrašyti septyniolikmetis vaikinys iš kaimo ir 2 penkiolikmečiai berniukai iš miesto.

2007 m. į narkologinę įskaitą dėl alkoholizmo įrašytas šešiolikmetis vaikinys iš miesto.

2005–2008 m. pabaigoje užregistruotų vaikų dėl priklausomybės nuo alkoholio, tabako, narkotinių ir psichotropinių bei kitų medžiagų (diagnozės F10-F19) skaičius (ligotumas)

		Iš viso vaikų iki 18 m.	iš jų			
			berniukai	mergaitės	mieste	kaime
2005 m.	absoliutus skaičius	44	32	12	43	1
	100 000 vaikų	6,1	8,7	3,4	9,4	0,4
2006 m.	absoliutus skaičius	21	17	4	18	3
	100 000 vaikų	3,0	4,8	1,2	4,0	1,2
2007 m.	absoliutus skaičius	13	10	3	11	2
	100 000 vaikų	1,9	2,9	0,9	2,6	0,8
2008 m.	absoliutus skaičius	23	19	4	17	6

Lietuvoje iki 15 metų 15,7 procento jaunuolių praktikuoja lytinius santykius. Tyrimai atskleidžia, kad Europoje daugiau negu ketvirtis 15–24 metų moterų pirmą kartą mylisi nesinaudodamos kontraceptinėmis priemonėmis. Tuo tarpu Lietuvoje 56 procentai moterų nenaudoja jokių kontracepcijos

priemonių per pirmuosius lytinius santykius. Lietuvoje net 85 procentai merginų žinias apie kontracepciją įgyja iš draugių, kiti įtakingiausi informacijos šaltiniai yra šie: internetas – 75 procentai, žurnalai – 70 procentų, radijo stotys – 58 procentų, motinų įtaka gerokai mažesnė – 39 procentai.

Neplanuoti nėštumai 15–19 metų grupėje sudaro 25 procentus (Lietuvos sveikatos informacijos centras, tik valstybinių įstaigų 2006 metų duomenys). Kasmet pagimdo apie 2500 15–19 metų paauglių. Per metus Lietuvoje atliekama apie 900 abortų jaunesnėms nei 20 metų amžiaus moterims. 13 procentų visų abortų atliekama 15–19 metų amžiaus grupėje (Lietuvos sveikatos informacijos centras, 2006 metai). Apie 24 procentus visų abortų sudaro pirmo nėštumo nutraukimas, 15–19 metų amžiaus grupėje jis sudaro 72 procentus (Lietuvos sveikatos informacijos centras, tik valstybinių įstaigų 2006 metų duomenys).

Dirbtinių abortų skaičius

Metai	Dirbtinių abortų skaičius iš viso	iš jų iki 15 m.	
		absoliutus skaičiais	palyginti su visais dirbtiniais abortais, procentais
2004 m.	10644	3	0,03
2005 m.	9972	8	0,08
2006 m.	9536	6	0,06
iš jų:			
kaimo gyventojoms	2332	1	0,01
2007 m.	9596	7	0,1
iš jų:			
kaimo gyventojoms	2294	3	0,1

Metai	Dirbtinių abortų skaičius iš viso	15–17 m.	
		absoliučiais skaičiais	palyginti su visais dirbtiniais abortais, procentais
2004 m.	10644	905*	8,5*
2005 m.	9972	820*	8,2*
2006 m.	9536	213	2,2
iš jų:			

kaimo gyventojams	2332	55	0,6
2007 m. iš jų:	9596	228	2,4
kaimo gyventojams	2294	52	0,5

*–15–19 m.

Vidutiniškai kasmet Lietuvoje registruojami 3–4 nauji ŽIV infekcija užsikrėtę 15–19 metų asmenys. Kadangi ŽIV infekcijos didėjimą Lietuvoje pavyko pristabdyti, nestebime ŽIV infekcijos plitimo vaikų ir paauglių tarpe didėjimo. Iš viso Lietuvoje 2008 m. liepos 1 d. registruoti 55 ŽIV infekcija užsikrėtę 15–19 metų asmenys. 46 iš jų užsikrėtė, nesaugiai vartodami švirksčiamuosius narkotikus. Vykdam Valstybinę ŽIV/AIDS profilaktikos ir kontrolės 2003–2008 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 1273, vykdomos įvairios prevencinės priemonės: moksleiviams ir aukštųjų mokyklų studentams rengiamos paskaitos, diskusijos, viktorinos apie ŽIV/AIDS, su jais susijusias infekcijas, narkomanijos prevenciją, ruošiamą informacinę literatūrą, demonstruojami filmai. Kasmet organizuojamas nacionalinis žinių konkursas jaunimui „Mes prieš AIDS“. Rengiami moksleivių piešinių ir rašinių konkursai, viktorinos, skirtos ŽIV/AIDS ir narkomanijos prevencijai („Moksleiviai prieš AIDS“, „Ką žinai apie AIDS“), renginiai Pasaulinei AIDS dienai paminėti, Mirusiųjų nuo AIDS dienos renginiai. 2001 metais tarptautiniai Jungtinių Tautų Vaikų fondo ekspertai, atlikę vertinimą „Lietuvos jaunimo informuotumo apie ŽIV/AIDS galimybės ir kliūtyse“, teigiamai įvertino šalies pasiekimus bei tarpžinybinį sveikatos, švietimo sektorių bendradarbiavimą ir neformalaus ugdymo iniciatyvas. Siekiant jaunimui suteikti labiau prieinamas paslaugas, organizuojamos akcijos „Pasitikrink nemokamai dėl ŽIV“.

Lietuvos AIDS centras (toliau vadinama – LAC) kiekvienais metais dalyvauja 25–30 jaunimo grupių diskusijose, paskaitose, susitikimuose. Siekiant ugdyti paauglių įgūdžius, kad jie gautų pakankamai informacijos, kaip apsisaugoti nuo prievartos, smurto, ŽIV/AIDS, kitų lytiškai plintančių ligų, narkotikų, depresijos ir kitų jų gyvenimą galinčių sugriauti veiksnių, Lietuvos AIDS centre, remiant Švedijos karalienės labdaros fondui, 2003 m. gruodžio mėn. įkurtas ir sėkmingai veikia paauglių mergaičių dienos centras „Pasaka“.

2007 metais Lietuvoje užregistruotas pirmas ŽIV infekcijos iš motinos vaikui atvejis. Siekiant sumažinti ŽIV infekcijos perdavimą iš motinos vaikui, visos nėščiosios nemokamai 2 kartus per nėštumą tiriamos dėl ŽIV infekcijos. Visoms ŽIV užsikrėtusioms moterims taikoma ŽIV infekcijos perdavimo iš motinos vaikui profilaktika.

Šalyje įgyvendinama Valstybinė lytiškai plintančių infekcijų profilaktikos ir kontrolės 2006–2009 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 21 d. nutarimu Nr. 1253,

leido sumažinti lytiškai plintančių ligų paplitimą tarp vaikų ir jaunimo. Nors visos nėsčiosios tiriamos dėl sifilio, tačiau kasmet užregistruojama po 1–2 įgimto sifilio atvejus.

Sifilio atvejų skaičiaus didėjimo 15–19 metų grupėje nepastebima (2005 metais – 19 atvejų; 2006 metais – 20 atvejų; 2007 metais – 20 atvejų). 2007 metais iš visų užsikrėtusiųjų sifiliu 4,3 procento yra moksleiviai.

Gonorėjos atvejų skaičius 15–19 metų amžiaus grupėje nežymiai didėja (2005 metais – 31 atvejis; 2006 metais – 38 atvejai; 2007 metais – 40 atvejų.). 2007 metais iš visų užsikrėtusiųjų gonorėja 4,9 procento yra moksleiviai.

15–19 metų amžiaus grupėje kasmet užregistruojama 16–19 chlamidijozės atvejų. Didėjimo nestebime. 2007 metais iš visų užsikrėtusiųjų chlamidijoje 2 procentai yra moksleiviai.

Šalyje veikia 4 jaunimo centrai. Juose teikiama konsultacinė pagalba, vykdoma švietėjiška veikla. Analizuojant Valstybinio aplinkos sveikatos centro 2004 metais atlikto tyrimo „Jaunimui palankios paslaugos šešiose savivaldybėse“ duomenis apie sveikatos priežiūros įstaigų teikiamas paslaugas, pastebimi tokie jaunimui palankūs aspektai: siekiama, jog pagalba psichikos, elgesio bei raidos sutrikimų turintiems vaikams bei jų šeimoms būtų nukreipta į individo, šeimos ir bendruomenės poreikius, įstaigos dirba pasibaigus pamokoms ir paskaitoms bei savaitgaliais, jose yra patogų, sukurta palanki atmosfera; konsultacijoms skiriama pakankamai laiko, miesto poliklinikose dirbantys gydytojai turi savo kabinetus mikrorajonuose ir seniūnijose., yra socialiniai darbuotojai, kurie rūpinasi socialiai nedraustais asmenimis, narkotikus vartojančiais asmenimis.

26 STRAIPSNIS. SOCIALINIS APRŪPINIMAS

Vaikai dėl ypatingos savo padėties yra išskirtinė asmenų grupė, todėl už vaiko gerovės užtikrinimą atsako ne tik šeima, bet ir valstybė, kai šeima dėl objektyvių priežasčių to negali padaryti.

Švelninant dėl mažėjančio gimstamumo atsirandančių demografinių disproporcijų grėsmę, buvo vykdomos finansinės paramos vaikų auginančioms šeimoms tobulinimo priemonės, kad sprendimas gimdyti ir auginti vaikus netaptų šeimos ekonominės būklės blogėjimo priežastimi.

Visuomenei solidariai kompensuojant dalį kiekvieno vaiko išlaikymo išlaidų, paramos vaikų auginančioms šeimoms sistema tapo tikslingesnė, pagerėjo daugumos šeimų, kurių pajamos nesiekia vidutinio pragyvenimo lygio, materialinė padėtis, vaikų gyvenimo kokybė. Taigi siekdama didinti gimstamumą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė įgyvendino efektyvias priemones, kurios davė teigiamų rezultatų šalies demografinėi raidai, t. y. 2008 metais gimė 35 272 kūdikiai, tai yra beveik 5 tūkstančiais daugiau negu 2004 metais. Gimusių vaikų skaičius 1000 gyventojų padidėjo nuo 8,8 2004 metais iki 10,5 2008 metais.

Vadovaujantis Išmokų vaikams įstatymu, visoms vaikų auginančioms šeimoms ir likusiems be tėvų globos vaikams mokamos tokios išmokos: vienkartinė išmoka vaikui, išmoka vaikui, išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui, globos (rūpybos) išmoka, vienkartinė išmoka būstui įsigyti arba įsikurti (nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. – vienkartinė išmoka įsikurti) bei vienkartinė išmoka nėščiai moteriai. Šioms išmokoms 2004 metais išleista apie 300 mln. litų, 2005–2007 metais vidutiniškai išleista per 350 mln. litų kasmet (žr. Ataskaitos priedo 18 lentelę). Tuo tarpu 2008 metais šioms išmokoms mokėti vidutiniškai išleista apie 600 mln. litų.

Kaip rodo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos turimi duomenys, išlaidos, skiriamos kaip išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, 2005 metais sudarė 361,04 mln. litų ir padidėjo ketvirtadaliu (arba 24 procentais), palyginus su 2004 metais. Iš jų, išmoka vaikui sudarė 260,73 mln. litų ir ją kas mėnesį gaudavo vidutiniškai 323 tūkstančiai vaikų, arba 43 procentai visų vaikų Lietuvoje. 2006 metais išlaidos, skiriamos kaip išmokos šeimoms, auginančioms vaikus, sudarė 358,22 mln. litų, iš kurių išmoka vaikui sudarė 254,5 mln. litų, ją kas mėnesį gavo 320,6 tūkstančio vaikų. 2007 metais išlaidos išmokoms šeimoms, auginančioms vaikus, sudarė 398,75 mln. litų, iš jų išmokai vaikui mokėti – 286,1 mln. litų. Šią išmoką kas mėnesį gavo 350,7 tūkstančio vaikų. Nuo 2008 metų išmoką vaikui pradėjus mokėti visiems vaikams iki pilnametystės arba vyresniems, jeigu jie mokosi, išlaidos išmokoms šeimoms, auginančioms vaikus, 2008 metais sudarė 596,5 mln. litų, iš jų išmokai vaikui mokėti – 481,9 mln. litų. Šią išmoką kas mėnesį gavo 624,2 tūkstančio vaikų.

Siekiant skatinti šeimas auginti ir išlaikyti savo vaikus, pagal Išmokų vaikams įstatymą, kiekvienam gimusiam vaikui skiriama 8 bazinių socialinių išmokų (toliau vadinama – BSI; anksčiau vadinama – MGL) dydžio vienkartinė išmoka. Įvaikintam vaikui, neatsižvelgiant į tai, kad jau buvo išmokėta išmoka gimusiam vaikui, taip pat skiriama 8 BSI dydžio vienkartinė išmoka. Pažymėtina, jog 2008 metais priėmus minėto įstatymo pakeitimus, nuo 2009 m. sausio 1 d. vienkartinė išmoka gimus vaikui bei išmoka įvaikintam vaikui padidinta nuo 8 iki 11 BSI.

Išmokų vaikams įstatymu nustatyta išmoka kiekvienam šeimoje auginamam vaikui („vaiko pinigai“), kuri mokama nepriklausomai nuo šeimos pajamų, atsižvelgiant į vaikų amžių ir vaikų skaičių šeimoje. Įvertinus valstybės finansines galimybes buvo numatytas laipsniškas išmokos kiekvienam šeimoje auginamam vaikui įvedimas. Nuo 2004 m. liepos 1 d. šeimoms, kurios augina vieną ar du vaikus, kiekvienam vaikui iki 3 metų skiriama 0,75 BSI dydžio išmoka per mėnesį, o nuo 3 iki 7 metų – 0,4 BSI dydžio išmoka per mėnesį. Nuo 2006 m. rugsėjo 1 d. „vaiko pinigus“ (0,4 BSI dydžio išmoką per mėnesį) gavo šeimos, auginančios vaikus iki 9 metų, nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. – šeimos, auginančios vaikus iki 12 metų, o nuo 2008 m. sausio 1 d. ši išmoka pradėta mokėti visoms šeimoms, auginančioms vaikus iki 18 metų arba vyresnius, besimokančius dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, nepriklausomai nuo šeimos pajamų ir nepriklausomai nuo to, ar asmuo draustas valstybiniu socialiniu draudimu, ar ne. Nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojusiu įstatymu nustatyta, jog „vaiko pinigai“ mokami šeimoms, auginančioms

vaikus iki 18 metų ir vyresnius, besimokančius pagal bendrojo lavinimo programą ir (ar) pagal profesinio mokymo programą pirmajai kvalifikacijai įgyti, bet ne ilgiau kaip iki jam sukanka 21 metai.

Šeimoje, auginančioje tris ir daugiau vaikų, kiekvienam vaikui iki 3 metų skiriama 1,1 BSI dydžio, o nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, jei jis mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, profesinės, aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje, bet ne ilgiau kaip iki jam sukanka 24 metai, skiriama 0,4 BSI dydžio išmoka per mėnesį. Nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. šeimoje, auginančioje tris ar daugiau vaikų, kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniam, jei jis mokosi pagal bendrojo lavinimo programą, pagal formaliojo profesinio mokymo programą ar studijuoja aukštojoje mokykloje pagal dienos studijų formos nuosekliųjų studijų programą (įskaitant ir akademinį atostogų laikotarpį), bet ne ilgiau kaip iki jam sukanka 24 metai, skiriamos išmokos dydis padidintas nuo 0,4 iki 0,75 BSI dydžio per mėnesį.

Įvertinus susidariusią ekonominę situaciją šalyje, 2008 m. gruodžio 19 d. ir 2009 m. vasario 19 d. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo pakeitimais, siekiant tobulinti išmokų šeimai sistemą, įstatyme nustatyta nuo 2009 m. kovo 1 d. gausių šeimų vaikams, visiems vaikams iki 3 metų, mokėti išmoką vaikui, neatsižvelgiant į šeimos pajamas, o vyresniems vaikams išmoką vaikui mokėti vertinant (testuojant) šeimos pajamas. Taigi, išmoka vaikui skiriama ir mokama, kai šeimos pajamos kiekvienam šeimos nariui per mėnesį neviršija 3 valstybės remiamų pajamų (toliau vadinama – VRP) dydžių. Išmoką vaikui, vertinant šeimos pajamas, numatyta skirti 12 mėnesių laikotarpiui.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiame įstatyme nustatytas laikinas šeimų, auginančių vaikus, teisę gauti išmoką vaikui ribojančių nuostatų galiojimas, t. y. įstatymas galioja ekonominės krizės laikotarpiu (iki 2010 m. gruodžio 31 d.). Vėliau planuojama grįžti prie ankstesnės tvarkos.

Vadovaujantis Išmokų vaikams įstatymu, kiekvienam privalomosios tarnybos kario vaikui jo tėvo tarnybos laikotarpiu skiriama 1,5 BSI dydžio išmoka per mėnesį.

2004–2008 metais toliau buvo mokamos globos (rūpybos) išmokos globojamiems vaikams, t. y. vaikui, kuriam nustatyta globa (rūpyba), jo globos (rūpybos) laikotarpiu skiriama 4 BSI dydžio išmoka per mėnesį. Šiai išmokai 2004–2008 metais vidutiniškai išleista daugiau kaip 60 mln. litų kasmet.

Siekiant didinti valstybės paramą vaikams, netekusiems tėvų globos, bei gerinti jų integraciją į visuomenę, 2008 metais patobulinta išmokų globojamiems vaikams sistema. Nuo 2009 m. sausio 1 d. išmoka vaikui („vaiko pinigai“) yra mokama ir vaikui, kuriam nustatyta globa (rūpyba). Išmoka vaikui globojamam vaikui mokama tokio pat dydžio, kaip ir vieną ar du vaikus auginančių šeimų vaikams.

Vadovaujantis Išmokų vaikams įstatymu, asmenims, kuriems nustatyta globa (rūpyba) pasibaigia dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, skiriama vienkartinė 50 BSI dydžio išmoka būstui įsigyti arba įsikurti. Pabrėžiant valstybės siekį be tėvų globos likusiems asmenims padėti savarankiško gyvenimo pradžioje, apsirūpinti reikalingais daiktais, skirti lėšų mokymuisi, spręsti būsto

nuomos ar jo įsigijimo klausimą, nuo 2009 m. sausio 1 d. vienkartinė įsikūrimo išmoka buvusiems globotiniams padidinta nuo 50 iki 75 BSI.

Be to, siekiant užtikrinti paramą šeimynoms ir siekiant paskatinti šios vaiko globos (rūpybos) formos steigimą bei gerinti šeimynose gyvenančių globojamų vaikų gyvenimo sąlygas, nuo 2009 m. sausio 1 d. globos (rūpybos) išmoka šeimynose globojamiems (rūpinamiems) vaikams padidinta nuo 4 iki 8 BSI dydžio.

Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymu numatyta socialinė parama šeimoms, kurios dėl objektyvių priežasčių neturi pakankamai pajamų pragyventi. Piniginės socialinės paramos tikslas – parenti mažas pajamas gaunančias šeimas ar asmenis, kad kiekvienam šalies gyventojui būtų garantuojamos pajamos prasimaityti, apsaugoti vaikus nuo neigiamo skurdo poveikio jų vystymuisi. Tokioms šeimoms įstatymų nustatyta tvarka mokamos socialinės pašalpos, skiriamos išlaidų už būsto šildymą, karštą bei šaltą vandenį kompensacijos.

Vadovaujantis Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymu, šeimai, kurios turimas turtas neviršija nustatyto normatyvo ir pajamos vienam šeimos nariui yra mažesnės už VRP, o tėvai dirba arba nedirba dėl objektyvių priežasčių (registruojasi darbo biržoje, mokosi, slaugo šeimos narį, gauna pensijas, augina mažamečius vaikus ir kt.), mokama socialinė pašalpa, kuri sudaro 90 procentų skirtumo tarp VRP šeimai ar vienam gyvenančiam asmeniui ir vidutinių šeimos arba vieno gyvenančio asmens pajamų per mėnesį. Daugiausia tokią pašalpą gauna nepilnos šeimos (kai yra vienas iš tėvų), gausios šeimos, socialinės rizikos šeimos, bedarbių šeimos ir pan. 2008 metais socialinę pašalpą vidutiniškai per mėnesį gavo apie 37,3 tūkst. žmonių ir joms išleista 78,9 mln. litų.

2008 metais patikslintos Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo nuostatos dėl šeimos pajamų skaičiavimo, sudarant palankesnes sąlygas gauti piniginę socialinę paramą mažas pajamas turinčioms šeimoms, kurių vaikai gauna išmoką vaikui, nustatytą Išmokų vaikams įstatyme, ar laisvu nuo mokymosi laiku dirba ir gauna su darbo santykiais susijusių pajamų, gaunančioms socialinę stipendiją bei pagalbos pinigus. Atsižvelgiant į tai, kad skurdžiai gyvenančioms šeimoms, prasidedant naujiems mokslo metams, reikalinga parama parengti vaikus į mokyklą, valstybė skiria paramą mažas pajamas gaunančių šeimų vaikams pasiruošti mokyklai. Socialinės paramos mokiniams įstatyme įteisintos dvi socialinės paramos mokiniams rūšys: mokinių nemokamas maitinimas ir mokinių aprūpinimas mokinio reikmenimis, prasidedant naujiems mokslo metams. Nuo 2008 m. liepos 1 d. įsigaliojus Socialinės paramos mokiniams įstatymo pakeitimams, nustatyta, jog visi mokiniai, kurie mokosi pagal priešmokyklinio ar pradinio ugdymo programas, turi teisę į nemokamus pietus. Kitų mokinių teisė į nemokamą maitinimą nustatoma atsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas. Pažymėtina, jog socialinė parama mokiniams gali būti skiriama ir kitais savivaldybių nustatytais atvejais, atsižvelgiant į šeimos gaunamas pajamas. Be to, mokiniams iš mažas pajamas

gaunančių šeimų gali būti skiriamas nemokamas maitinimas mokyklų organizuojamose dieninėse vasaros poilsio stovyklose.

Išlaidos mokinių nemokamam maitinimui bendrojo lavinimo mokyklose 2006 metais sudarė tiek pat valstybės biudžeto lėšų, kiek ir 2004 bei 2005 metais – apie 61 mln. litų, o 2007 metais – 55 mln. litų (žr. Ataskaitos priedo 42 lentelę). Pažymėtina, jog augant gyventojų pajamoms, mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą mokyklose, skaičius 2004–2007 metais mažėjo. 2005 metais vidutiniškai per mėnesį nemokamus pietus gavo apie 115 tūkstančių mokinių, o 2007 metais – 83 tūkstančiai mokinių.

2008 metais, palyginti su 2007 metais, nemokamus pietus gavusių mokinių skaičius išaugo nuo 83 tūkstančių iki 210 tūkstančių mokinių, pusryčius – nuo 25 tūkstančių iki 58 tūkstančių mokinių. Tai sąlygojo nuo 2008 m. liepos 1 d. iki gruodžio 31 d. galiojusi Socialinės paramos mokiniams įstatymo nuostata, suteikianti teisę į nemokamus pietus visiems mokiniams, kurie mokosi pagal priešmokyklinio ar pradinio ugdymo programas. Nuo 2008 m. liepos 1 d. teisė į nemokamus pusryčius suteikta visiems mokiniams iš mažas pajamas gaunančių šeimų. Šios priežastys sąlygojo išlaidų šiai paramai didėjimą, t. y. 2008 metais išlaidos mokinių nemokamam maitinimui išaugo nuo 54,7 mln. litų iki 93,8 mln. litų.

Išlaidos mokinių iš mažas pajamas gaunančių šeimų aprūpinimui mokinio reikmenimis, prasidedant naujiems mokslo metams, 2005 m. sudarė 2 mln. litų, t. y. dvigubai daugiau nei 2004 metais, tačiau keturis kartus mažiau nei 2006 metais, o 2007 metams šiam tikslui buvo panaudota 8,9 mln. litų (žr. Ataskaitos priedo 42 lentelę). Atitinkamai 2005 metais parama naujiems mokslo metams pasirengti buvo suteikta apie 56 tūkstančiams mokinių, 2006 metais – 79 tūkstančiams mokinių, o 2007 metais – 57 tūkstančiams mokinių. Atsižvelgiant į tai, kad 2008 m. išaugo paramos mokinio reikmenims įsigyti gavėjų skaičius iki 93 tūkstančių mokinių, didėjo ir išlaidos šiai paramai – 2008 metais išlaidos paramai mokinio reikmenims įsigyti sudarė 14,5 mln. litų. Atkreiptinas dėmesys, kad vidutiniškai valstybės skiriama parama vienam mokiniui per 2005–2008 metų laikotarpį padidėjo beveik keturis kartus ir siekė nuo 40 litų 2005 metais iki 156 litų 2008 metais.

Atkreiptinas dėmesys, kad įvertinus ribotas valstybės finansines galimybes ir susidariusią ekonominę situaciją šalyje, kuomet neįmanoma sukaupti tiek lėšų, kiek būtina visų pradinukų ir priešmokyklinukų nemokamų pietų išlaidoms finansuoti, 2008 m. gruodžio 22 d. priimtas Lietuvos Respublikos Socialinės paramos mokiniams įstatymo 1, 5, 6, 7, 8, 10, 11 ir 14 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XI-103, kuriuo numatyta grįžti prie tvarkos, kai nemokami pietūs mokiniams skiriami tuo atveju, jeigu vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 1,5 VRP dydžio. Įstatymu buvo siekiama nustatyti, kad nemokamą maitinimą mokykloje gautų tie, kam ši parama labiausiai reikalinga – mokiniai iš mažas pajamas gaunančių šeimų bei užtikrinti tikslingą valstybės biudžeto lėšų, skiriamų socialinei paramai mokiniams, efektyvų panaudojimą.

Daugiau informacijos pateikiama Ataskaitos priedo 42 lentelėje.

Pabrėžtina, jog minėtame įstatyme yra nustatytas laikinas ekonominės krizės laikotarpiu taikytinas šeimų, auginančių vaikus, nemokamą maitinimą mokyklose teisę gauti ribojančių nuostatų galiojimas.

Nuolat siekiama tobulinti ligos ir motinystės socialinio draudimo sistemą, kuri leistų derinti darbo ir šeimos išsipareigojimus, vaikų priežiūrą, sudarant sąlygas didinti gimstamumą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė siekia pagerinti šeimų, auginančių mažamečius vaikus, materialinę padėtį ir garantuoti apdraustiesiems tinkamą socialinę apsaugą bei nuosekliai didinti valstybinio socialinio draudimo pašalpas. Pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą moterims, turinčioms iki pirmos nėštumo ir gimdymo atostogų dienos ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą, nėštumo ir gimdymo laikotarpiu, t. y. 126 dienas mokama 100 procentų kompensuojamo jo uždarbio. Vėliau apdraustiesiems, turintiems per paskutinius 24 mėnesius ne trumpesnę kaip 7 mėnesių ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą, mokama motinystės (tėvystės) bei tėvystės pašalpa.

Pastaraisiais metais motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos buvo nuosekliai didinamos. Nuo 2004 m. kovo 1 d. motinystės (tėvystės) pašalpos, mokamos vienam iš tėvų, esančiam vaiko priežiūros atostogose iki vaikui sukaks vieneri metai, padidintos nuo 60 procentų iki 70 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, nekeičiant šių pašalpų mokėjimo trukmės. Siekiant pagerinti šeimų, auginančių vaikus iki vienerių metų, materialinę padėtį, nuo 2006 m. liepos 1 d. įteisina nuostata, kad apdraustajam, jeigu gimsta du ir daugiau vaikų, kuris išėjęs šių vaikų iki vienerių metų priežiūros atostogų, mokama 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpa. Nuo 2006 m. liepos 1 d. įteisinta nauja socialinio draudimo pašalpų rūšis – tėvystės socialinio draudimo pašalpa. Pastaroji mokama dirbantiems tėvams, kurie yra išleisti tėvystės atostogų, iki kol vaikui sueis vienas mėnuo, ir kurie per paskutinius 24 mėnesius iki pirmosios tėvystės atostogų dienos turi ne trumpesnę kaip 7 mėnesių ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą. Ši pašalpa yra 100 procentų gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio. Nuo 2007 m. sausio 1 d. motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos, kurios mokamos vienam iš tėvų, išėjusiam vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sukaks vieneri metai, padidintos nuo 70 iki 85 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, o nuo 2007 m. liepos 1 d. motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos dydis nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos, kol vaikui sueis 6 mėnesiai, padidintas nuo 85 iki 100 procentų kompensuojamojo darbo užmokesčio dydžio, o likusį laiką (iki vaikui sukaks vieneri metai) mokama 85 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio pašalpa.

2007 m. gruodžio 4 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 5, 6, 19, 20, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo pripažinimo negaliojančiu įstatymas Nr. X-1339, kuriame nustatytos palankesnės socialinio draudimo pašalpų gavimo sąlygos bei pailgintas motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpų mokėjimo laikotarpis. Nustatyta, kad motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpa nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos iki vaikui sueis vieneri

metai mokama 100 procentų, iki vaikui sukaks dveji metai bus mokami 85 procentai pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio. Minimali motinystės socialinio draudimo pašalpa per mėnesį negali būti mažesnė už nėštumo ir gimdymo atostogų suteikimo mėnesį galiojusių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų trečdalį (buvo-ketvirtadalį). Ligos, motinystės, tėvystės bei motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos gali būti mokamos apdraustiesiems, kurie neturi reikalaujamo ligos ir motinystės socialinio draudimo stažo, t. y. apdraustiesiems, kuriems nesukakę 26 metai ir jie reikalaujamo stažo neįgijo dėl to, kad nurodytais laikotarpiais mokėsi aukštųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose ir pertrauka nuo mokslo pabaigos (pagal mokslo baigimą įrodantį dokumentą), kol jie tapo apdraustaisiais asmenimis, neviršija 3 mėnesių bei apdraustieji, kurie neįgijo reikalaujamo stažo dėl to, kad nurodytais laikotarpiais buvo statutiniais valstybės tarnautojais ir pertrauka nuo jų statuso pasikeitimo neviršija 3 mėnesių. Gimus dviem ir daugiau vaikų, motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpa didinama priklausomai nuo vienu metu gimusių vaikų skaičiaus (gimus dvynukams 2 dvi pašalpos, trynukams – 3 pašalpos ir t.t.). Be to, gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui, papildomai mokama motinystės socialinio draudimo pašalpa, priklausomai nuo vaikų skaičiaus. Kai moteris, esanti vaiko priežiūros atostogose, įgyja teisę gauti motinystės socialinio draudimo pašalpą (nėštumo ir gimdymo laikotarpiu) dėl kito vaiko, tai šiuo atveju mokamos dvi pašalpos, t.y. motinystės ir motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos.

2007 metais buvo priskaičiuota motinystės, motinystės (tėvystės) bei tėvystės socialinio draudimo pašalpų už 437 mln. litų. Palyginus su 2006 metais, šios išlaidos padidėjo 170 mln. litų, arba 64 procentais. Ši išlaidų didėjimą sąlygojo didėjantis darbo užmokestis ir gavėjų skaičiaus augimas bei padidintos motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos. 2007 metais motinystės pašalpas gavo 25 704 motinos ir 23,5 procento daugiau nei 2006 metais. Motinystės (tėvystės) pašalpas vidutiniškai per mėnesį gavo 16911 apdraustųjų (2,4 proc. daugiau nei 2006 metais). 2007 metais tėvystės socialinio draudimo pašalpas gavo 9185 tėvai. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas šioms pašalpoms mokėti panaudojo 19,2 mln. litų.

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų panaudojimas			
	Motinystės pašalpos	Motinystės (tėvystės) pašalpos	Tėvystės pašalpos
2005 metai	75 163 tūkst.Lt	135 681 tūkst.Lt	-
2006 metai	99 323 tūkst.Lt	164 179 tūkst.Lt	II pusmetį - 5 497 tūkst.Lt
2007 metai	140 239 tūkst.Lt	277 701 tūkst.Lt	19 162 tūkst.Lt
2008 m. prognozė	155 397 tūkst.Lt	513 035 tūkst.Lt	24 557 tūkst.Lt

Nuo 2008 m. sausio 1 d. patvirtinus naujo dydžio einamųjų metų draudžiamąsias pajamas (1414 litų), o nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. padidinus einamųjų metų draudžiamąsias pajamas dar 74 litais (iki

1488 litų) planuojama, kad minimali vidutinė motinystės mėnesinė pašalpa sudarys 481,61 lito. Palyginus su 2005 metais, ji padidėtų 222,36 litais (nuo 259,25 iki 481,61 lito), arba 86 procentais. Planuojama, kad vidutinė mėnesinė motinystės pašalpa 2008 metais sieks 1702,95 lito. Lyginant su 2005 metais, ji padidėtų 76 procentais, (2005 metais - 967,05 lito, o 2008 metais - 1702,95 lito).

	Motinystės pašalpos dydžiai, litais per 2005-2008 metus			
	Minimalus (vidutinis metinis)	Vidutinis	Padidėjimas lyginat su prieš tai buvusiais metais, absoliutus dydis	
			Minimalus	Vidutinis
2005 metai	259,25	967,05	-	-
2006 metai	287,00	1154,63	27,75 (11 %)	187,58 (19 %)
2007 metai	336,00	1428,30	49,00 (17 %)	273,67 (24 %)
2008 metų progozė	481,61	1702,95	145,61 (43 %)	274,65 (19 %)
2008 metus lyginant su 2005 metais, absoliutus dydis	-	-	222,36 (86 %)	735,90 (76 %)

Minimali vidutinė motinystės (tėvystės) mėnesinė pašalpa 2008 metais sudarė 481,61 lito. Lyginant su 2005 metais, ji padidėjo 135,94 lito, arba 40 procentų. Vidutinė mėnesinė motinystės (tėvystės) pašalpa 2008 metais planuojama - 1715 lito iki vaiku sukaks vieneri metai, lyginant su 2005 metais ji padidės 1006,82 lito, arba 142 procentais. Vidutinė mėnesinė motinystės (tėvystės) pašalpa 2008 metais iki vaiku sukaks dveji metai būtų 1520,22 lito.

Motinystės (tėvystės) pašalpos dydis, litais per 2005-2008 metus				
	Minimalus (vidutinis metinis)	Vidutinis	Padidėjimas lyginat su prieš tai buvusiais metais, absoliutus dydis	
			Minimalus	Vidutinis
2005 metai	345,67	708,18	-	-
2006 metai	382,67	815,07	37,00 (11 %)	106,89 (15 %)
2007 metai	448,00	1489,60	65,33 (17 %)	674,53 (83 %)
2008 metų progozė	481,61	Iki vaiku sukaks 1 metai - 1715	33,61 (8 %)	Iki vaiku sukaks 1 metai - 225,40 (15 %)
		Iki vaiku sukaks 2 metai - 1520,22		
2008 metus lyginant su 2005 metais, absoliutus dydis			135,94 (40 %)	Iki vaiku sukaks 1 metai - 1006,82 (142 %)

Remiantis 2008 metų I pusmečio duomenimis, minimali vidutinė tėvystės pašalpa yra 471,33 lito. Vidutinė tėvystės pašalpa, remiantis 2008 m. I pusmečio operatyviais duomenimis, yra 2378,40 lito.

	Tėvystės pašalpos dydis, litais per 2006-2008 metus			
	Minimalus (vidutinis metinis)	Vidutinis	Padidėjimas lyginat su prieš tai buvusiais metais, absoliutus dydis	
			Minimalus	Vidutinis
2006 metai II pusmetis	382,67	1782	-	-
2007 metai	448,00	2086,26	65,33 (17 %)	304,26 (17 %)
2008 metai I pusmetis	471,33	2378,40	23,33 (5 %)	292,14 (14 %)

Nuo 2004 m. balandžio 1 d. visiems vaikams našlaičiams, kurie negauna valstybinių socialinio draudimo našlaičių pensijų dėl to, kad jų mirę tėvai (vienas iš tėvų) nebuvo įgiję reikalaujamo pensijų draudimo stažo arba jų gaunama valstybinė socialinio draudimo našlaičių pensija yra labai maža, skiriamos šalpos našlaičių pensijos. Šalpos našlaičių pensija skiriama ir mokama 0,5 bazinės pensijos dydžio (nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. – 180 litų) kiekvienam vaikui. Kai teisę gauti šią pensiją turi 4 ar daugiau mirusiojo vaikų (įvaikių), 1,5 bazinės pensijos skiriama ir mokama visiems vaikams lygiomis dalimis. Šalpos našlaičių pensijų gavėjų iki 18 metų skaičius išaugo nuo 3122 2004 metais iki 4763 2007 metais. (*Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis*).

Papildomi statistiniai duomenys apie išmokas asmenims, auginantiems vaikus, pateikiami šios Ataskaitos priedų 18 lentelėje.

27 STRAIPSNIS (1–3 DALYS). GYVENIMO SĄLYGOS

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 11 straipsnis numato, kad vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, užtikrina tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai, valstybės ir vietos savivaldos institucijos.

Šio Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos straipsnio įgyvendinimas daugiausia priklauso nuo valstybių ekonominės būklės ir socialinių sąlygų.

Disponuojamųjų pajamų kitimas 2005–2007 m.

	Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt			Disponuojamųjų pajamų 2007 m., palyginti su 2006 m., padidėjimas, procentais
	2005	2006	2007	
Visi namų ūkiai	579,7	680,8	859,3	26,2
Miesto namų ūkiai	636,3	729,2	943,0	29,3
Kaimo namų ūkiai	467,0	583,9	691,0	18,3

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės atliekamo namų ūkių biudžetų tyrimo duomenimis, namų ūkių disponuojamos pajamos 2005 metais, palyginti su 2004 metų duomenimis, padidėjo 16,9 procento. Tuo tarpu 2007 metų disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį padidėjo 26,2 procento, lyginant su 2006 metais. *Daugiau statistinių duomenų apie disponuojamas pajamas pateikiama Ataskaitos priedo 10 lentelėje.*

Vartojimo išlaidos. Namų ūkių, auginančių nepilnamečius vaikus, vartojimo išlaidos 2004 metais sudarė 453 litus vienam asmeniui per mėnesį, tuo tarpu 2007 metais išaugo iki 657 litų. (*žr. Ataskaitos priedo 11 lentelę*).

Gyvenimo sąlygos. Dauguma tirtų namų ūkių turėjo nuosavą butą ar namą, nors tarp namų ūkių, auginančių vaikus, turinčių nuosavą butą ar namą, buvo mažiau. Matyti, kad kuo daugiau vaikų, tuo prastesnis būstas. Kaimo gyventojai paprastai turi didesnio ploto, bet blogiau įrengtus butus (namus).

Namų ūkių, auginančių vaikus, gyvenamosios patalpos

	Gyvenamosios patalpos nuosavybė, %			
	Namų ūkio asmeninė nuosavybė	Savivaldybės, įmonės nuosavybė	Nuomoja iš privataus asmens	Giminaičių, draugų nuosavybė
2004	79	3	4	14
2005	81	3	4	12
2006	82	3	4	11
2007	82	2	4	11

Papildomi statistiniai duomenys pateikiami šios Ataskaitos priedų 12-17 lentelėse.

Siekiant pakelti nepasiturinčių šalies gyventojų pragyvenimo lygį bei mažinti šeimų skurdą ir socialinę atskirtį, 2005–2008 metais buvo didinamas VRP dydis. Tai bazinis dydis, naudojamas skaičiuojant piniginę socialinę paramą nepasiturintiems asmenims, nustatant mokinių iš nepasiturinčių

šeimų teisę gauti nemokamą maitinimą mokyklose ir aprūpinimą mokinio reikmenimis, prasidedant naujiems mokslo metams, nustatant teisę gauti nemokamą teisinę pagalbą bei skaičiuojant nedarbo draudimo išmokas darbo biržose įsiregistravusiems bedarbiams. Nuo 2006 m. vasario 1 d. VRP didėjo 10 litų – iki 165 litų vienam asmeniui per mėnesį, o nuo 2006 m. spalio 1 d. VRP padidintos 20 litų – iki 185 litų vienam asmeniui per mėnesį. Nuo 2007 m. sausio 1 d. VRP padidintos 20 litų – iki 205 litų, nuo 2007 m. spalio 1 d. dar 20 litų – iki 235 litų, nuo 2008 m. sausio 1 d. VRP siekia 285 litus, o nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. – 350 litų vienam asmeniui per mėnesį. Dėl to didėjo pinigine socialinė parama mažas pajamas gaunantiems asmenims (socialinė pašalpa ir būsto šildymo išlaidų kompensacijos) ir gavėjų skaičius, nedarbo draudimo išmokos darbo biržose įsiregistravusiems bedarbiams, teisę į nemokamą maitinimą įgijo daugiau moksleivių.

Informacija apie pinigine paramą šeimoms, turinčioms vaikų ir juos auginančioms, pateikta komentare dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 26 straipsnio.

Socialinės rizikos šeimoms socialinė paramą numatyta teikti savivaldybės nustatyta tvarka alternatyviomis paramos formomis: maisto produktais, drabužiais ir kitomis prekėmis, kortelėmis, skirtomis pirkti maisto parduotuvėse, ir kitais būdais.

Skurdo, ligos, nelaimingo atsitikimo ir kitais atvejais šeimoms skiriamos vienkartinės pašalpos. Tokią paramą savo teritorijos gyventojams teikia savivaldybės iš savivaldybės biudžeto lėšų savivaldybės nustatyta tvarka.

Be to, įgyvendinant Maisto iš intervencinių atsargų tiekimo labiausiai nepasiturintiems asmenims bendrijoje programą, organizuotas maisto produktų tiekimas nepasiturintiems Lietuvos gyventojams iš intervencinių atsargų. 2006 metais vargingai gyvenančioms šeimoms (247 082 asmenys) išdalinta maisto produktų už 8,6 mln. litų, 2007 metais – už 11,3 mln. litų (266 240 asmenų).

Siekiant spręsti apsirūpinimo būstu problemą, įgyvendinamos ir valstybės paramos būstui įsigyti priemonės. Savivaldybės įgyvendina Socialinio būsto fondo plėtros 2008-2010 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. birželio 5 d. nutarimu Nr. 548. Laikantis eiliškumo savivaldybėse gyventojai aprūpinami socialiniu būstu pagal atskirus sąrašus (jaunų šeimų, tris ir daugiau vaikų auginančių šeimų, našlaičių ir likusių be tėvų globos asmenų, neįgalių asmenų ir kt.).

Siekiant užtikrinti vaiko, netekusio tėvų globos, ar socialinės rizikos vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių vaikui reikia, Socialinės globos normų aprašo prieduose yra nustatytos globos normos, kurios garantuoja vaiko vystymosi poreikius užtikrinančia aplinką ir artimos šeimai namų aplinkos sukūrimą. Šios socialinės globos normos yra taikomos socialinės globos namams, kuriose gyvena likę be tėvų globos vaikai, socialinės rizikos vaikai, vaikai su negalia.

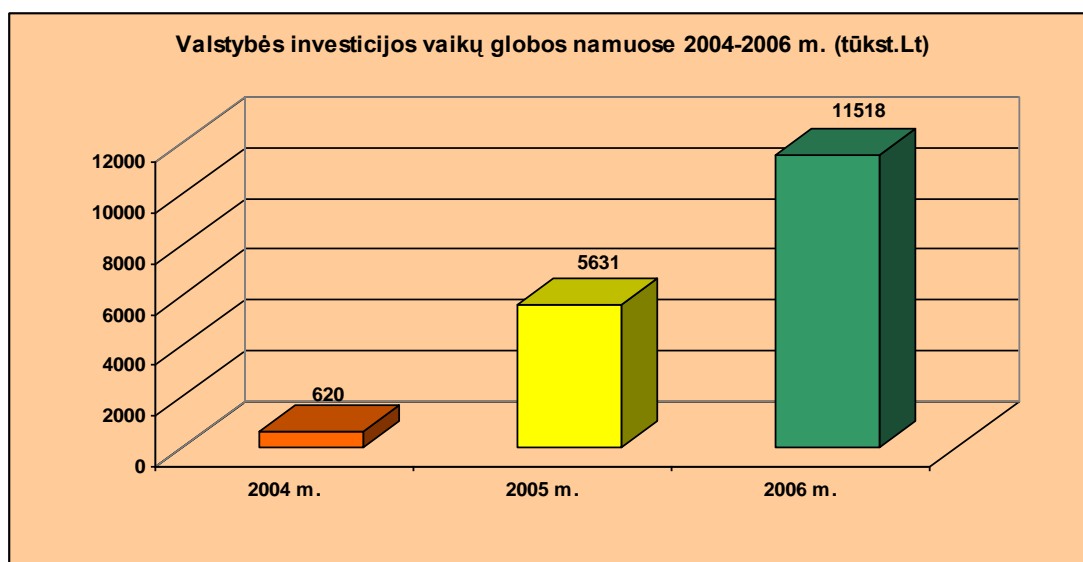
2005–2006 metais ypatingas dėmesys buvo skiriamas institucinei vaiko globos sistemai tobulinti. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1193 patvirtinta Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 metų planas. Šios

strategijos tikslas – atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius, sudaryti sąlygas vaikui augti biologinėje šeimoje, o netekusiam tėvų globos vaikui – tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų geriausias vaiko interesus ir poreikį augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje, artimoje šeimai, tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje. Siekiant įgyvendinti Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos tikslą – pertvarkyti vaiko globos (rūpybos) sistemą, kad ji atitiktų globojamo (rūpinamo) vaiko geriausias interesus – tėvų globos netekusių vaikų siuntimo į globėjų (rūpintojų) šeimas lygio siektina reikšmė 2012 metais turėtų būti 55 procentai, lyginant su 2006 metų reikšme – 43,5 procento, tuo tarpu vaikų skaičiaus mažėjimo globos institucijose siektina reikšmė 2012 metais –30 procentų, lyginant su 2006 metų reikšme – 40 procentų.

Vadovaujantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto dėl Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje ataskaitos išvadamis dėl vaikų globos (rūpybos) organizavimo Lietuvoje, išskiriamos šios kryptys: prevencinė, orientuota į tėvų atsakomybės už vaikus stiprinimą, intervencinė – vaiko globos (rūpybos) sistemos pertvarkymas ir integracinė, tai priemonių visuma, skirta padėti vaikams ir suaugusiems asmenims, kuriems iki pilnametystės buvo nustatyta globa (rūpyba).

Valstybės kapitalo investicijos vaikų globos namuose 2004–2006 metais siekė 17769 tūkst. Lt ir šiomis lėšomis buvo finansuoti 54 investiciniai projektai. Pažymėtina, kad iki 2003 metų šių pastatų renovacija iš valstybės investicijų programos praktiškai nebuvo vykdoma, todėl vaikų globos namams investicijos pradėtos skirti tik nuo 2004 metų. Dėl šių priežasčių daugelio vaikų globos namų pastatams buvo būtinas kapitalinis remontas.

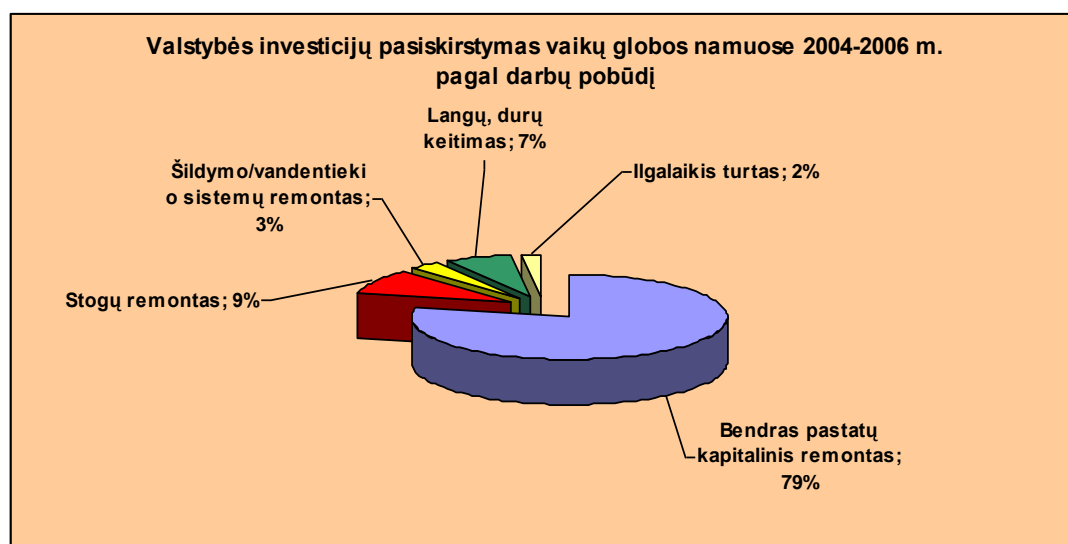
Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo 2005–2006 metų laikotarpiu kasmet ne tik didėjo vaikų globos namų teikiamų investicinių projektų skaičius, bet ir didėjo valstybės finansiniai asignavimai, skiriami vaikų globos namų investiciniams projektams įgyvendinti. 2006 metais vaikų globos namams skirtos 2 kartus didesnės investicijos nei 2005 metais ir 18 kartų didesnės nei 2004 metais.

Valstybės kapitalo investicijų dinamika

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

Valstybės kapitalo investicijos vaikų globos namuose 2004–2006 metais pagal darbų pobūdį buvo skirstomos į penkias pagrindines investicinių projektų grupes: bendras pastatų, patalpų kapitalinis remontas; stogų remontas; šildymo, vandentiekio, nuotekų sistemų remontas (renovacija); langų, durų keitimas ir ilgalaikio turto įsigijimas. Didžiausia šių lėšų dalis (14099 tūkst. litų) skirta bendro pastatų remonto projektams, arba 79 procentai visų skirtų lėšų. Pažymėtina, kad vaikų globos namai teikė projektus, apimančius pilną įstaigos renovaciją: langų keitimą, stogų bei šildymo sistemų remontą ir kt. Antra pagal skirtas lėšas projektų grupė buvo stogų remontas – skirta 1591 tūkst. litų, arba 9 procentai visų skirtų lėšų. Langams keisti ir durims remontuoti vaikų globos namuose skirta 1179 tūkst. litų, arba 7 procentai visų lėšų, tuo tarpu, šildymo ir vandens sistemų remontui skirta 500 tūkst. litų, arba 3 procentai, o ilgalaikiam turtui įsigyti – 400 tūkst. litų, arba 2 procentai visų vaikų globos namams skirtų valstybės kapitalo investicinių lėšų.

Valstybės kapitalo investicijų paskirstymas
Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

2005–2007 metais didėjo vienam vaikui per mėnesį tenkančių vaikų globos namų einamųjų išlaidų dalis. Pažymėtina, kad valstybės vaikų globos namuose, kuriuose gyvena didžiausia dalis institucijose globojamų vaikų, nuo 2004 metų žymiai padidėjo vienam vaikui per mėnesį tenkančių institucijos einamųjų išlaidų ir tais metais sudarė 1246 litus per mėnesį, o 2006 metais – 1560 litų, 2007 metais – 1794 litus. Atitinkamai šios išlaidos kasmet didėjo ir kituose institucinės globos sektoriuose: savivaldybiniuose vaikų globos namuose nuo 910 litų 2000 metais iki 1618 litų 2007 metais; nevyriausybinuose vaikų globos namuose nuo 967 litų 2000 metais iki 1405 litų 2007 metais; laikinosios vaikų globos namuose nuo 807 litų 2000 metais iki 1543 litų 2007 metais. Tokiu būdu 2005–2006 metų laikotarpiu valstybės vaikų globos namuose pagerėjo teikiamų paslaugų kokybė, nes buvo gerinama aplinka, keliama darbuotojų kvalifikacija ir kt.

6. ŠVIETIMAS, LAISVALAIKIS IR KULTŪRA

28 STRAIPSNIS. ŠVIETIMAS, ĮSKAITANT PROFESINĮ MOKYMĄ IR ORIENTAVIMĄ

Lietuvos Respublikos Konstitucija, Švietimo įstatymas, kiti teisės aktai ir dokumentai Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams, turintiems teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi Lietuvoje, garantuoja privalomą nemokamą ugdymą iki 16 metų pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas, taip pat teisę mokytis valstybine ir gimtąja kalba, atsižvelgiant į tėvų bei mokinių pageidavimus.

Parengtos Moksleivio krepšelio lėšų, skirtų atsiskaityti už neformalųjį vaikų švietimą persikirstymo ir naudojimo metodinės rekomendacijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. kovo 15 d. įsakymu Nr. ISAK-386, kurių paskirtis – nustatyti šių lėšų

perdavimą neformaliojo vaikų švietimo teikėjams, gautų ir perduotų lėšų apskaitą, nepanaudotų lėšų gražinimą.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. liepos 17 d. įsakymu Nr. ISAK-1519 patvirtinta Privalomo ankstyvojo užsienio kalbų mokymo įgyvendinimo programa, kurioje numatyta, kad visi antrųjų klasių mokiniai mokysis užsienio kalbos pagal Ankstyvojo užsienio kalbų mokymo bendrąją programą. Lietuvos universitetuose per 2007–2008 mokslo metus pradinių klasių mokytojai gali persikvalifikuoti, kad galėtų mokyti užsienio (anglų, prancūzų ar vokiečių) kalbų pradinėse klasėse.

Nuo 2005 metų mokyklose pradėtas įgyvendinti mokymosi kryptių pasirinkimo galimybių didinimas 14–19 metų mokiniams: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. sausio 2 d. įsakymu Nr. ISAK-1 patvirtintas Mokymosi kryptių pasirinkimo galimybių didinimo 14–19 metų mokiniams modelis; parengti Integruotų technologijų, meninio ugdymo dalykų, kūno kultūros programų projektai su pavyzdžiais jas pritaikant praktinių polinkių 9–10 klasės mokiniams; parengtos Mokinių konsultavimo pasirenkant mokymosi kryptį ir profesinio informavimo metodinės rekomendacijos. Pakoreguotos 6 mokomųjų dalykų (lietuvių kalbos, matematikos, geografijos, chemijos, fizikos, biologijos) ir jų modulių programos su pavyzdžiais pagrindinio ugdymo programos antrajai daliai, organizuoti 22 seminarai dalykų mokytojams ir mokyklų komandoms, kuriuose dalyvavo 660 pedagogų, 26 sklaidos seminarai projekto mokyklų bendruomenėms, išleistas lankstinukas ir bukletas, veikia šios srities interneto puslapis, organizuoti vizitai į projekto mokyklas, projekto mokyklos pradėtos aprūpinti informacinėmis komunikacinėmis technologijomis (IKT).

Įgyvendinama investicinė Mokyklų aprūpinimo geltonaisiais autobusais 2006–2008 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 19 d. nutarimu Nr.1110. Kasmet įsigijami ir savivaldybėms patikėjimo teise perduodami mokykliniai autobusai, kad, pagal galiojančią tvarką, mokiniai, gyvenantys daugiau kaip 3 km nuo mokyklos, neviršytų laiko, nustatyto kelionei į mokyklą.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo 2006 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. ISAK-1387 patvirtintas Vidurinio ugdymo programos aprašas, sudarantis sąlygas dar labiau individualizuoti mokymą

Parengtas technologinio ugdymo organizavimo bendrojo lavinimo mokyklose priemonių planas „Dėl technologinio ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose gerinimo“ 2008–2010 metais.

Nors nuotolinio mokymo forma visuomenėje dar nelabai paplitusi, šalyje negausu mokyklų, turinčių nuotolinio mokymo centrų (klases), įvairių kursų visuomenei teikiama nemažai ir tie skaičiai kasmet auga. Nuotolinio mokymo internetinė mokykla, sukurta užsienyje gyvenančių lietuvių pageidavimu, sudaro galimybes 6-13 metų vaikams mokytis lietuvių kalbos, susipažinti su Lietuvos istorija, tradicijomis, bendrauti tarpusavyje, palaikyti ryšius su Lietuva, sumažins įtampą planuojantiems grįžti į Lietuvą dėl galimybių lengviau integruotis į Lietuvos švietimo sistemą.

Sukurta ir įdiegta profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistema, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. kovo 23 d. įsakymu Nr. ISAK-415/A1-71 patvirtintas Profesinio orientavimo strategijos įgyvendinimo planas, kurį įgyvendinant: įsteigta Lietuvos profesinio orientavimo taryba, parengti jos nuostatai; vykdomi Europos struktūrinių fondų valstybinės svarbos projektai – „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“ ir „Atviros informavimo, konsultavimo, orientavimo sistemos (AIKOS) sukūrimas ir plėtojimas“; atlikta AIKOS ir ES šalių analogiškų tinklalapių lyginamoji studija, parengtas AIKOS internetinės svetainės aprašų standartas, padaryta AIKOS programinės įrangos tarpinės versijos specifikacija; 9 normatyviniai dokumentai (standartai, metodinės rekomendacijos); studijos (analizės, modeliai); AIKOS programinės įrangos tarpinė versija, AIKOS galutinės versijos specifikacija; apie 4000 aprašų AIKOS interneto svetainei; organizuoti 8 tipų mokymai (daugiau kaip 4600 mokymų dalyvių); techninė įranga paskirta 250 bendrojo lavinimo mokyklų profesinio informavimo taškų (PIT); sudarytos sutartys tarp Švietimo ir mokslo ministerijos ir savivaldybių administracijų, profesinių mokyklų, darbo biržų ir kt. dėl 640 profesinio informavimo taškų steigimo.

Plėtojant visuotinę paramą mokiniams, 2007 metais sėkmingai įgyvendinta Bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų rekonstravimo ir aprūpinimo mokymo priemonėmis 2006–2008 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 16 d. nutarimu Nr. 1230. Rekonstruoti 37 mokyklų ir baigti 3 mokyklų pastatai, pradėti rekonstruoti 2006 metais, nupirkta 360 mokyklinių baldų komplektų

Švietimo ir mokslo ministerijos Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras nuo 2005 metų Europos Sąjungos lėšomis vykdo nacionalinės svarbos projektą „Iškritusių ir mokyklos mokinių gražinimas“ 6-ose pilotinėse savivaldybėse, šiuo metu jis tęsiamas kaip MTP+ komponentas. Projekto tikslas – gražinti į bendrojo švietimo sistemą iškritusius iš mokyklos mokinius didinant pedagoginės psichologinės pagalbos prieinamumą, efektyvumą ir kokybę, tobulinant pedagoginių psichologinių tarnybų specialistų profesinę kvalifikaciją, stiprinant šių tarnybų metodinę bazę.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. lapkričio 24 d. nutarimu Nr. 1261 patvirtinta Mokyklos nelankančių vaikų sugražinimo į mokyklas programa. Programos tikslas – mažinti mokyklos nelankančių ir nereguliariai mokyklą lankančių vaikų skaičių šalyje. Tikimasi, kad, įgyvendinant programą, didės savivaldybių atsakomybė už jų teritorijoje gyvenančių vaikų mokymąsi pagal privalomojo švietimo programas, bus labiau koordinuojamas švietimo pagalbos teikimas, didės jos prieinamumas, bus plėtojamas socialinių paslaugų ir paramos šeimai teikimas, tobulės mokytojų ir kitų specialistų rengimas ir jų kvalifikacija, taip pat padidės mokyklos ir tėvų (globėjų, rūpintojų) atsakomybė už vaikų mokymąsi pagal privalomojo švietimo programas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 22 d. nutarimu patvirtintas naujos redakcijos Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašas, kuriuo siekiama užtikrinti kuo tikslesnę savivaldybėse gyvenančių vaikų apskaitą,

pasitelkiant vaikų apskaitos programinę įrangą, kuri leistų automatizuotai palyginti Lietuvos Respublikos gyventojų registro ir Mokinių registro duomenis. Automatizuotai lyginant registrų duomenis, bus sudarytos galimybės nustatyti nesimokančius pagal privalomojo švietimo programas vaikus bei įsteigti nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinę sistemą.

Organizuojamos akcijos tikslinėms auditorijoms: „Egzaminai. Nesinervink“, „Mokyklon. Pakeliui“, projektas „Draugiška mokykla“; parengtos trys profesinio orientavimo programos „iškritusiems“ iš bendrojo lavinimo mokyklos.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. ISAK–2571 patvirtintos Vaikų sugrąžinimo į mokyklas gairės. Šių gairių tikslas – kurti vaikų sugrąžinimo į mokyklas sistemą, mažinant nesimokančių pagal privalomojo švietimo programas vaikų skaičių. Gairėse numatytos veiksmų kryptys, grąžinant į mokyklas jas palikusius vaikus ir numatant prevencines priemones problemai išvengti. Minėtas dokumentas turės įtakos vaiko grąžinimo į mokyklą sistemai sukurti, numatytos vaiko „suradimo“, motyvavimo, resocializacijos ir kitas priemonės. Bus išplėsta mokyklų ir ugdymo formų įvairovė, sukurta „tarpinė grandis“ tarp gatvės ir ugdymo įstaigos, kuriose vaikas saugioje ir tausojančioje aplinkoje atnaujins prarastus mokymosi, bendravimo, socialinius įgūdžius. Bus išplėstas socialinę pedagoginę ir psichologinę pagalbą vaikui ir šeimai teikiančių institucijų tinklas, pagerėjusi pagalbos kokybė. Pagerės valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, asociacijų, nevyriausybinė organizacijų bei visuomenės tarpusavio bendradarbiavimas dirbant su mokyklos nelankančiais mokiniais. Bus patobulinta mokyklos nelankančių vaikų apskaitos sistema. Padidės mokyklos nelankančiam vaikui pagalbą teikiančių specialistų ir mokytojų kompetencija, pasikeis požiūris į tokius vaikus.

Parengti ir patvirtinti jaunimo mokyklų veiklą reglamentuojantys dokumentai: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. ISAK-2549 patvirtinta Jaunimo mokyklų koncepcija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. rugsėjo 17 d. įsakymu Nr. ISAK-1841 patvirtintas Iki profesinio mokymo tvarkos aprašas. Lietuvoje veikia jaunimo mokyklos, vaikų socializacijos centrai, jaunimo namai. Jaunimo mokyklų paskirtis – sudaryti sąlygas 12-16 metų vaikams ir jaunuoliams, linkusiems į praktinę veiklą, turintiems mokymosi sunkumų, stokojantiems mokymosi motyvacijos ir kuriems reikalinga resocializacinė pagalba, privalomam mokymuisi užtikrinti. Mokymosi forma gali būti dieninė, vakarinė ir mišri. Jaunimo mokyklos ir vaikų socializacijos centrai gali didinti ar mažinti iki 20 procentų Bendruosiuose ugdymo planuose nustatytą pamokų skaičių atskiriems dalykams, atsižvelgdami į mokinių turimą patirtį, polinkius ir poreikius.

Stiprinama pagalba elgesio problemų turintiems vaikams. Nuo 2008 m. sausio 1 d. įsigaliojo Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, kurio tikslas – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės arba kitai pagalbai

teikti skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą. Šis įstatymas nustato vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros principus, vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemones, šių priemonių skyrimo, pratęsimo, pakeitimo, panaikinimo pagrindus ir tvarką, taip pat vaiko vidutinės priežiūros priemonės taikymo vaikų socializacijos centruose svarbiausias nuostatas.

Prisidėdama prie tarptautinių bendradarbiavimų švietimo problemų analizėje ir sprendimuose Švietimo ir mokslo ministerija dalyvauja tarptautiniuose tyrimuose: PIRLS – tarptautinis ketvirtokų skaitymo gebėjimo tyrimas, PISA – tarptautinis penkiolikmečių tyrimas, vertinant skaitymo gebėjimus, matematinį, gamtamokslinį raštingumą ir kt. Vykdyti Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kiti projektai, skirti plėsti modernias mokymo ir mokymosi paslaugas, ugdymo turiniui informacinių komunikacinių technologijų (IKT) pagrindu kurti: „Ugdymo turinio IKT pagrindu kūrimas ir diegimas integruoto gamtos mokslų kurso 5-6 klasės mokiniams pavyzdžiu“; „Informacinių technologijų diegimo 7-8 klasėse proveržis“; „Mokymosi krypties pasirinkimo galimybių didinimas 14-19 metų mokiniams“.

Įgyvendinant migruojančių šeimų vaikų ugdymo planą, parengtas Lietuvių kalbos ir sociokultūrinio ugdymo priemonių užsieniečių vaikams Lietuvoje ir lietuvių vaikams užsienyje rengimo koncepcijos projektas, išlyginamųjų klasių ir išlyginamųjų mobiliųjų grupių lietuvių kalbos programa, 3 mokymo priemonės užsieniečių vaikams Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose ir lietuvių vaikams užsienyje.

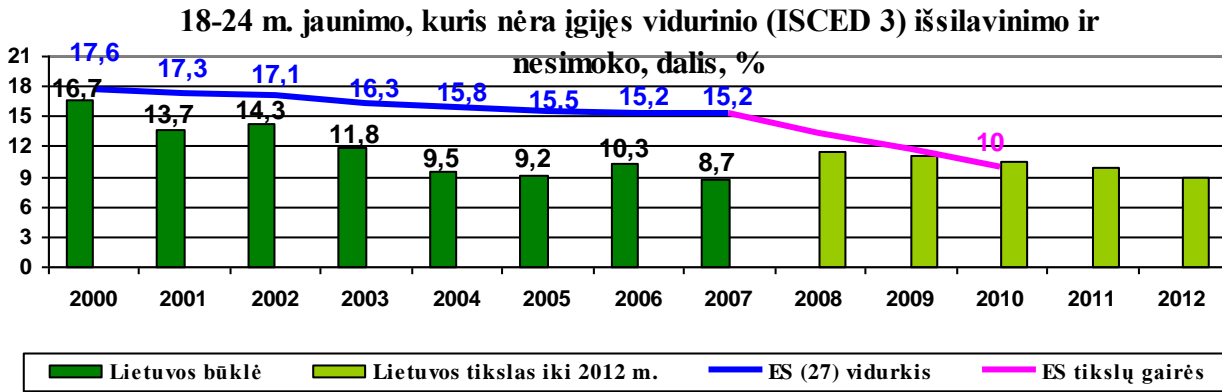
Plečiamos mokyklų teikiamos paslaugos visuomenei, mokiniams: sudaromos galimybės naudotis kompiuteriais, sporto baze, biblioteka ir kt. Nuolatinė ir įvairi parama, kaip ir kasmet, teikiama užsienio lietuvių mokyklų ir tautinių mažumų mokyklų mokiniams ir mokytojams. Atsižvelgiant į tai, kad vis populiarėja nuotolinis mokymas, Vilniaus Ozo vidurinėje sukurtas vienas iš virtualios mokyklos modelių. 2007–2008 mokslo metais nuotoliniu būdu šioje mokykloje mokosi 292 mokiniai, tarp jų 113 mokinių iš užsienio šalių.

Asmenims, kuriems atimta ar apribota laisvė, Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka sudaromos sąlygos mokytis specialiose auklėjimo ar bausmės atlikimo vietose. Šių grupių asmenų profesinis mokymas derinamas su socialinės integracijos priemonėmis.

29 STRAIPSNIS. ŠVIETIMO TIKSLAI

Lietuvos švietimas kryptingai vystomas pagal ilgalaikį dokumentą – Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX-1700. Pagal veiklos krypties rodiklius vykdomų švietimo stebėsenai būtinų tyrimų, nacionalinių ir tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų rezultatai leidžia įvertinti, kaip strategija keičia šalies bendrojo lavinimo mokyklų ir jų bendruomenių veiklą. EUROSTAT duomenimis jau pasiektas

2012 metų tikslas sumažinti anksti paliekančio mokyklą jaunimo dalį iki 9 procentų (pasiekta 8,7), beveik pasiektas 2012 metų tikslą padidinti vidurinį išsilavinimą įgyjančio jaunimo dalį iki 90 procentų (dabar 89). Pagal šiuos rodiklius jau pasiekti Lisabonos strategijos 2010 metų tikslai ir jie yra vieni geriausių Europos Sąjungoje (5–6 vieta). Bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose pasiektas Europos Sąjungos išskeltas tikslas – 10 kompiuterių šimtui mokinių.

Švietimo sistemos valstybinis finansavimas iš esmės grindžiamas mokinio finansavimu: Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, 2008 metų bazinis vieno sutartinio mokinio krepšelis vidutiniškai išaugo 474 litais (vidutiniškai 20,3 procento) palyginti su 2007 metais. Įgyvendinant Ilgalaikę pedagoginių darbuotojų darbo užmokesčio didinimo programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. kovo 5 d. nutarimu Nr.193 ir pakeistą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 29 d. nutarimu Nr. 397, mokytojų atlyginimai 2008 metais padidėjo 45 procentais. Pagal Mokslo ir studijų institucijų darbuotojų darbo užmokesčio didinimo 2009–2011 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. 509 mokslo ir studijų institucijų darbuotojų darbo užmokestis kasmet didinamas vidutiniškai po 20 procentų.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. ISAK-3219 patvirtinta Formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcija, atnaujinti teisės aktai, reglamentuojantys profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų veiklos kokybės priežiūrą bei studijų kokybės užtikrinimą. Siekiant aukštesnės kokybės, plėtojamas tarptautinis bendradarbiavimas, vis daugiau įsitraukiant į įvairias Europos Sąjungos darbo grupes, kartu sprendžiant švietimo problemas, keičiantis informacija.

Nuolat vykdomi TIMSS tyrimai, renkami duomenys. Dalyvauta IEA PIRLS koordinatorių susitikime, ICCS 2 susitikimuose, kuriama tarptautinių tyrimų PISA nacionalinė užduotis. Išnagrinėti tyrimų rezultatai. Įsitraukta į dar du tarptautinius švietimo vertinimo tyrimus (TALIS – Tarptautinis mokymo ir mokymosi tyrimas ir ICCS – Tarptautinis pilietiškumo tyrimas).

Vaiko kultūrinių vertybių samprata bendrajame ugdyme vykdoma tautinių mažumų integravimo programomis. Vykdoma Tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005–2010 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 8 d. nutarimu Nr. 703, parengtas

klausimynas ir bandomosios užduotys valstybinės kalbos mokymo lygiui įvertinti, finansuotos 3 olimpiados, 2 festivaliai ir 2 konkursai; iširtas mokyklų (tautinių mažumų kalbomis) pedagogų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo poreikis, parengtos kvalifikacijos tobulinimo programos pedagogams, dirbantiems su tautinių mažumų vaikais; parengtos mokytojų kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programos tolerancijos ir daugiakultūrio ugdymo srityse, parengta medžiaga apie Lietuvos etninę įvairovę, įvertintas vadovėlių turinys daugiakultūrio ugdymo požiūriu.

Įgyvendinant Etninės kultūros plėtros valstybinę programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. birželio 19 d. Nr. 793, parengtas etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje koncepcijos projektas.

Vykdoma Migruojančių šeimų vaikų ugdymo planas, parengti lietuvių kalbos vadovėlio 6–7 metų vaikams ir 2 mokymo priemonių rankraščiai, organizuotas seminaras Kaliningrado srities lituanistinių mokyklų mokytojams, Užsienio lituanistinės mokyklos integruotos lietuvių kalbos, Lietuvos pažinimo ir etnokultūros bendrosios programos 7–11 metų vaikams projektas. Atliktas šios srities tyrimas.

Įgyvendinant tautinių mažumų švietimo nuostatas, organizuotos 2 konferencijos „Švietimas daugiakultūroje aplinkoje – Europos dimensija“ (kartu su Vilniaus apskrities viršininko administracija) ir „Dvikalbis ugdymas – mokyklų kaitai“ bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams; 2 seminarai užsienio lietuvių mokyklų mokytojams, 4 seminarai tautinių mažumų mokyklų mokytojams; parengti 2 metodiniai leidiniai.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. spalio 25 d. įsakymu Nr. ISAK-2082 patvirtintas Šeštadieninių ir sekmadieninių tautinių mažumų mokyklų etnokultūrinės raiškos projektų rėmimo 2007 m. konkurso tvarkos aprašas. Paremta 19 projektų. Organizuotas tarptautinis seminaras-kelionė susipažinti su tautinių mažumų švietimo organizavimu Čekijoje, seminaras šeštadieninių mokyklų pedagogams.

Išleista knyga mokiniams „Gyvenimo įgūdžių ugdymas“ 1-4, 5–8 ir 9–10 klasėms, kuri parengta, įgyvendinant Europos sveikatą stiprinančių mokyklų projektą, koordinuojamą Pasaulio sveikatos organizacijos Europos regiono biuro (PSO/EURO), 2006 metais organizuotas forumas „Sėkmę kiekvienam vaikui“, parengta Sklaidos apie vaikų ir jaunimo rengimą šeimai ir lytiškumo ugdymo programa.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. ISAK-261 patvirtintos Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimo metodinės rekomendacijos, kurios apibrėžia tokių programų rengimo ir įgyvendinimo principus, programų turinio reikalavimus.

2006 metais kartu su Lietuvos socialinių pedagogų asociacija, Lietuvos pedagogų profesinės raidos centru, Sveikatos apsaugos ministerijos Visuomenės sveikatos ugdymo centru įgyvendintas projektas „Sveikuolių sveikuoliai“. Konkurso tikslas – skatinti sveikos gyvensenos idėjų plėtrą tarp vaikų

ir pedagogų, žadinti vaikų ir pedagogų savimone, saugoti, stiprinti ir ugdyti atsakomybę už savo ir kitų sveikatą.

Bendrosiose programose apibrėžti gebėjimai, kompetencijos bei vertybinės nuostatos, susijusios su sveikos gyvensenos pagrindų ir asmenybės saugumo sampratos įtvirtinimu. Mokyklose įgyvendinama Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa teikia galimybių vaikams priimti konstruktyvius ir saugius sprendimus, ugdant jų asmeninius ir socialinius įgūdžius. Programa siekiama parengti vaikus gyventi už mokyklos ribų ir suaugusiųjų gyvenimui kintančioje visuomenėje, ugdant problemų sprendimo, sprendimų priėmimo, kūrybinio, kritinio mąstymo, bendravimo, savęs pažinimo, streso įveikimo, atsisakymo ir kt. įgūdžius.

Įgyvendinant Gabių vaikų ir jaunimo ugdymo programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. vasario 13 d. įsakymu Nr. ISAK-258, 2007 metais, parengtas metodinių rekomendacijų mokytojams ir švietimo pagalbos specialistams, kaip atpažinti gabų vaiką projektas. Sukurta internetinė svetainė, skirta gabių ir talentingų vaikų ugdymo klausimams (www.gabusvaikai.lt)

Mokiniam, kuris mokosi pagal profesinio mokymo programas, siekdamas įgyti pirmąją kvalifikaciją, ir vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigų mokiniams Vyriausybės nustatyta tvarka gali būti mokamos stipendijos ir teikiama kita materialinė parama. Specialiųjų poreikių mokiniams, siekiantiems įgyti pirmąją kvalifikaciją ir negaunantiems stipendijos, teisės aktų nustatyta tvarka skiriamas maitinimas ir teikiama kita materialinė parama.

Pagal Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. ISAK-72 patvirtintą Ankstesnio mokymosi pasiekimų užskaitymo tvarkos aprašą kiekvienam mokiniui yra užskaitomas ankstesnis jo mokymas.

31 STRAIPSNIS. LAISVALAIKIS, PRAMOGOS IR KULTŪRINĖ VEIKLA

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimu Nr. 926 patvirtinta Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos 2006-2011 metų programą. Šios programos tikslas – plėtoti sistemingą Lietuvos vaikų ir jaunimo kultūrinę edukaciją, padedančią ugdyti meninius, estetinius ir kultūrinius įgūdžius ir kultūrinę kompetenciją, kurių reikia kultūrinei patirčiai perimti, aktyviai dalyvauti kultūros gyvenime. Įgyvendinus šią programą bus sukurta valstybės ir savivaldybių kultūros bei švietimo įstaigų vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos veiklos sistema, apimanti visus Lietuvos regionus, kaimo vietas, sudarytos sąlygos kultūros ir meno kūrėjams rengti ir vykdyti ilgalaikius vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos projektus, daugiau vaikų ir jaunimo įtraukti į kultūrinę veiklą.

Kultūros ministerija dveji metai skelbia Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos programos projektų konkursą. 2006 metais Kultūros ministerija finansavo 46 vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos projektus, kuriems iš valstybės biudžeto buvo skirta 400 000 litų.

2007-2008 metų Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos programos projektų įgyvendinimas

Metai	Skirta lėšų (tūkst. lt)	Pateikta paraiškų	Iš dalies finansuotų paraiškų skaičius
2007	475	398	131
2008	550	300	127
Viso	1025	698	258

Kultūros ministerijos duomenys

Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2007 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. ĮV-723 paskirtos 5 premijos už geriausiai parengtus ir vykdytus vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos projektus.

Švietimo ir mokslo ministerija kasmet organizuoja konkursus vaikų ir jaunimo užimtumo programoms remti. Konkurso būdu remiamas vaikų vasaros poilsis ir užimtumas per visus mokslo metus, taip pat projektai, skirti žalingų įpročių prevencijai organizuoti. Švietimo ir mokslo ministerijos remiamose programose kasmet dalyvauja per 50 procentų visos šalies mokinių.

Parengti ir patvirtinti teisės aktai, įtakojantys prasmingą vaikų laisvalaikį: Vaikų turizmo renginių organizavimo aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. ISAK-330 (reglamentuojama turizmo renginių organizavimo tvarka, vykdymas, renginiuose dalyvaujančių vaikų saugumas, turizmo renginio programos rengimas ir kt.); Vaikų vasaros poilsio stovyklų bendrieji nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. ISAK-612 (reglamentuojamas vaikų vasaros poilsio stovyklų darbo organizavimas, jose dirbančiųjų funkcijos ir kt.); Mokinių pažintinei veiklai skirtų lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. spalio 2 d. įsakymu Nr. ISAK-1934 .

Organizuojant neformalųjį ugdymą, orientuojamasi į prasmingą vaikų ir jaunuolių užimtumą, didelį socialinį dalyvavimą, ypatingą dėmesį skiriant nepasiturinčių šeimų ir labiausiai dėl socialinių sąlygų to stokojantiems mokiniams, veiklų derinimui. 2008 metais buvo vykdomos 2864 socializacijos programos, jose dalyvavo 358214 vaikų, iš jų 101614 vaikų pailsėjo vasaros poilsio stovyklose (2004 m. – 86000, 2005 m. – 87000 vaikai, 2006 m. – 100188 vaikai, 2007 m. – 103000 vaikų).

Kiekvienais metais konkursų būdu Kultūros ministerija skiria dalinį finansavimą lietuvių kalba kuriamos grožinės literatūros bei kitų Lietuvos kultūrai reikšmingų knygų leidybos projektams, lietuvių literatūros sklaidos projektams bei skaitymo skatinimo projektams.

2005-2008 m. iš dalies finansuota vaikų literatūros leidinių:

Metai	Iš dalies finansuotų leidinių pavadinimų skaičius	Skirta lėšų (tūkst. lt)
-------	---	-------------------------

2005	12	75
2006	23	201
2007	21	258
2008	19	215,5
Viso	75	749, 5

Kultūros ministerijos duomenys

7. SPECIALIOS APSAUGOS PRIEMONĖS

A. VAIKAI ESANT NEPAPRASTAJAI SITUACIJAI

22 STRAIPSNIS. PRIEGLOBSČIO SIEKIANČIŲ VAIKAI

Nediskriminavimo principas įtvirtintas 2004 m. balandžio 24 d. Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206, t.y. užsieniečiai Lietuvos Respublikoje yra lygūs pagal įstatymus, neatsižvelgiant į jų lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras. Šis principas įgyvendinamas ir prieglobsčio prašančių vaikų atžvilgiu. Jie turi teisę pagal minėto įstatymo 71 straipsnį:

- gyventi Užsieniečių registracijos centre arba Pabėgėlių priėmimo centre bei naudotis jų teikiamomis paslaugomis;
- tvarkyti ir notarine tvarka įforminti dokumentus, susijusius su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu;
- naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba, jeigu Lietuvos Respublikos įstatymai nenustato kitaip;
- gauti kompensaciją už naudojimąsi visuomeninio transporto priemonėmis, kai toks naudojimas susijęs su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu;
- naudotis nemokamomis vertėjo paslaugomis;
- nemokamai gauti būtinąją medicinos pagalbą ir socialines paslaugas Užsieniečių registracijos centre arba Pabėgėlių priėmimo centre;
- socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka kas mėnesį gauti piniginę pašalpą;
- kreiptis į Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos atstovus ir su jais susitikti;
- mokytis bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose.
- kitas teises, kurios jam garantuojamos pagal Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis, įstatymus ir kitus teisės aktus.

Pagal šio įstatymo 43 straipsnį vaikas, kuriam suteiktas pabėgėlio statusas ir išduotas leidimas nuolat gyventi, turi teisę pakviesti atvykti gyventi į Lietuvos Respubliką užsienio valstybėje likusius tėvus.

To paties įstatymo 67 straipsnio 2 dalis nustato, kad nepilnamečiai vaikai turi teisę asmeniškai pateikti prašymą suteikti prieglobstį arba jų vardu prašymą suteikti prieglobstį gali paduoti vienas iš pilnamečių šeimos narių. Pagal to paties straipsnio 3 dalį nelydimam nepilnamečiui vaikui pateikus prašymą suteikti prieglobstį, Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka nustatoma laikinoji globa.

Vadovaujantis įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 77 straipsnio 3 dalimi, nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams netaikomas saugios trečiosios valstybės (valstybė, kuri nėra užsieniečio kilmės valstybė, tačiau yra 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso ir (arba) 1967 m. Protokolo dėl pabėgėlių statuso, taip pat 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir (arba) 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto dalyvė, įgyvendinanti šių dokumentų nuostatas ir pagal nacionalinius įstatymus suteikianti realią galimybę prašyti prieglobsčio bei nustatyta tvarka jį gauti) principas. Įstatymo 77 straipsnio 3 dalis taip pat nustato, kad nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams netaikomas saugios kilmės valstybės (užsieniečio kilmės valstybė, kurioje teisės sistema, taikomos teisės normos ir politiniai santykiai yra tokie, kad asmuo nepersekiojamas dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei arba dėl politinių įsitikinimų ir niekas nėra kankinamas, su niekuo nesielgiama žiauriai, nežmoniškai ar žeminamai ir taip nebaudžiama, taip pat nepažeidžiamos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, nėra chaotiškų smurto veiksmų, galinčių kilti tarptautinio arba vidaus ginkluoto konflikto metu, grėsmės) principas ir akivaizdžiai nepagrįsto prašymo principas. Tai reiškia, kad nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų prašymai nagrinėjami itin kruopščiai, netaikomos jokios spartesnio šių prašymų nagrinėjimo procedūros, prašymai turi būti išnagrinėti ne vėliau kaip per 3 mėnesius (esant būtinumui šis terminas gali būti pratęstas, tačiau negali viršyti 6 mėnesių).

Atsižvelgiant į minėto įstatymo nuostatas, nepilnamečiai užsieniečiai gali būti sulaikomi tik kraštutiniais atvejais, atsižvelgiant į geriausius jų interesus. Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašymai nagrinėjami kuo skubiau. Valstybės tarnautojai, nagrinėjantys nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašymus, privalo kreiptis į įvairias Lietuvos Respublikos arba užsienio valstybių institucijas, išskyrus prieglobsčio prašytojų kilmės valstybės institucijas, stengdamiesi išsiaiškinti nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų tėvų ar kitų artimų giminaičių buvimo vietą, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.

Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai, vadovaujantis Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre taisyklėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. 1V-31/A1-2, nustatyta tvarka apgyvendinami Pabėgėlių

priėmimo centre, jeigu nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo laikinas globėjas (rūpintojas) tam neprieštaruoja. Nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo laikinas globėjas (rūpintojas) arba Pabėgėlių priėmimo centras, jeigu šiame centre įsteigta laikinoji globa (rūpyba), atstovauja nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo interesams, kol nagrinėjamas jo prieglobsčio prašymas. Jei įmanoma, broliai ir seserys neturi būti išskiriami, atsižvelgiant į svarbiausius nepilnamečio interesus ir pirmiausia į jo amžių ir brandą. Nelydimų nepilnamečių gyvenamoji vieta turi būti keičiama kuo rečiau.

Užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir jų vykdymo tvarkos apraše, patvirtintame Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004 m. lapkričio 15 d. įsakymu Nr. 1V-361 nustatyta, kad, atliekant apklausas ir kitus veiksmus, susijusius su nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašymų nagrinėjimu, turi dalyvauti vaiko globėjas (rūpintojas) ir įgaliotas atstovas, išskyrus atvejus, kai įgaliotas atstovas negali atvykti dalyvauti apklausoje dėl objektyvių (nuo jo nepriklausančių) priežasčių. Apklausas atlieka kompetentingi ir patyrę Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos valstybės tarnautojai, susipažinę su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatomis. Pagal įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 123 straipsnį, jeigu valstybės tarnautojai, nagrinėjantys nepilnamečių prieglobsčio prašytojų prašymus, turi pagrįstų įtarimų dėl tokio vaiko amžiaus, jie gali nustatyta tvarka įpareigoti prieglobsčio prašytoją atlikti amžiaus nustatymo tyrimą. Jeigu nustatomas nepilnamečio užsieniečio amžius, tyrimas atliekamas tik gavus jo tėvų, kitų teisėtų atstovų arba laikino globėjo (rūpintojo) sutikimą.

Vaikams, gavusiems prieglobstį Lietuvoje, teisės aktų nustatyta tvarka teikiama Lietuvos valstybės parama integracijai. Parama apima šias sritis: valstybinės kalbos mokymas, švietimas, užimtumas, aprūpinimas gyvenamąja patalpa, socialinė apsauga, sveikatos apsauga, visuomenės informavimas apie užsieniečių integraciją.

Visi nelydimi vaikai užsieniečiai (nepaisant to, ar jie pateikia prašymus suteikti prieglobstį Lietuvoje) gyvena Pabėgėlių priėmimo centre. Čia jiems padeda kvalifikuoti specialistai: pedagogai, psichologai, socialiniai darbuotojai.

Lietuvos Respublikos valstybės institucijos ir įstaigos, sprendamos prieglobsčio prašytojų ir prieglobstį gavusių užsieniečių problemas, bendradarbiauja su Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdyba, sudaro sąlygas šiai valdybai vykdyti įsipareigojimus stebėti, kaip Lietuvoje laikomasi 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso ir 1967 m. Protokolo dėl pabėgėlių statuso reikalavimų, teikia reikiamą informaciją ir statistinius duomenis apie prieglobsčio prašytojus ir prieglobstį gavusius užsieniečius, apie minėtos Konvencijos bei Protokolo įgyvendinimą ir galiojančius ar įsigaliosiančius norminius teisės aktus dėl prieglobsčio.

2005 metais į Lietuvą atvyko arba gimė Lietuvoje, tėvams gavus prieglobstį, 46 vaikai. 2006 metais vaikų prieglobsčio prašytojų buvo daugiau: 54, iš kurių 11 gimė Lietuvoje. 2007 metais pastebėta

vaikų prieglobsčio prašytojų mažėjimo tendencija – tik 23 vaikai, į šį skaičių įtraukiant ir 10 gimusiųjų Lietuvoje. 2008 m. pirmąjį pusmetį gauta 16 prašymų (5 naujagimiai).

Suaugusiųjų ir vaikų prieglobsčio prašytojų procentinė išraiška buvo vienoda 2005-2006 metais – apie 35 procentus – ir 2007–2008 metais – apie 20 procentus vaikų.

Susiję statistiniai duomenys pateikiami šios Ataskaitos priedo 57-62 lentelėse.

Nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams Lietuvoje 2005–2008 metų laikotarpiu buvo suteikiama viena iš dviejų galimų prieglobsčio formų: pabėgėlio statusas arba papildoma apsauga.

Pabėgėlių priėmimo centre užsieniečiams teikiamos būtiniausios socialinės, sveikatos priežiūros bei teisinės paslaugos, organizuojami intensyvūs lietuvių kalbos kursai ir Lietuvos visuomenės pažinimo kursai, kartu su teritorine darbo birža ir teritorine darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnyba organizuojamas tinkamo darbo ir asmeninių savybių įvertinimas, profesijos mokymo ir perkvalifikavimo, darbo paieškos kursai.

Pažymėtina, kad Pabėgėlių priėmimo centre gyvenantys užsieniečiai, be kitokios paramos ir paslaugų, gali gauti nemokamą teisinę pagalbą, susijusią su prieglobsčio suteikimu Lietuvos Respublikoje, tvarkyti ir notariškai įforminti dokumentus, susijusius su prieglobsčio suteikimu Lietuvos Respublikoje, jiems sudarytos sąlygos naudotis medicinos paslaugomis. Nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai (taip pat nelydimi nepilnamečiai) mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, turi teisę lankyti ikimokyklinio lavinimo įstaigas. Pabėgėlių priėmimo centro gyventojams sudarytos sąlygos naudotis centre esančios bibliotekos paslaugomis, visuomenės informavimo priemonėmis (televizija ir radijas), sportuoti, dalyvauti kultūros renginiuose, dirbti visuomenei naudingą darbą, lankyti lietuvių kalbos kursus.

Valstybės parama prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai vykdoma vadovaujantis Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. spalio 21 d. įsakymu Nr. A1-238. Valstybės paramos integracijai kryptys yra šios:

- laikinai apgyvendinti (integracijos laikotarpiu išnuomoti būstą, organizuoti būtiniausių baldų bei namų apyvokos reikmenų įsigijimą už vienkartinę įsikūrimo pašalpą – 10 BSI (suaugusiam šeimos nariui ir 7 BSI (vaikui), tačiau ne daugiau 25 BSI, t.y. iki 3250 litų šeimai);
- organizuoti švietimą: 190-290 val. valstybinės kalbos kursai suaugusiems, ikimokyklinio (120 litų į mėn.) ir mokyklinio amžiaus (130 litų mokslo metams) vaikų švietimas;
- organizuoti užimtumą (padėti įsidarbinti, persikvalifikuoti ir pan.);
- užtikrinti socialinę apsaugą (mėnesinė pašalpa būtiniausioms reikmėms – 184,50 lito);
- užtikrinti sveikatos apsaugą (lėšos privalomajam sveikatos draudimui nedirbantiems suaugusiems užsieniečiams – 428,10 lito);

– informuoti visuomenę apie prieglobstį gavusius užsieniečius, siekiant užkirsti kelią jų izoliacijai, visuomenės ksenofobijai ir skatinti toleranciją.

Užsienietis, gavęs prieglobstį, paramą integracijai gali gauti tik vieną kartą.

2007 metais buvo pateikta 480 prašymų suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje, iš jų suteikta: 402: 3 pabėgėlių statusas, 393 – papildoma apsauga. Prieglobstį Lietuvoje gavę užsieniečiai turi teisę į valstybės paramą.

Parama užsieniečiams pradedama teikti Pabėgėlių priėmimo centre iš šio centrai išlaikyti skirtų, o vėliau tęsiama savivaldybių teritorijoje iš integracijai skirtų valstybės biudžeto lėšų.

Parama Pabėgėlių priėmimo centre teikiama iki 6 mėnesių. Jeigu per nustatytą laikotarpį užsieniečiui, gavusiam prieglobstį, dėl objektyvių priežasčių nepavyko pasirengti integracijai savivaldybės teritorijoje, šis laikotarpis gali būti tęsiamas iki 18 mėnesių.

Pasibaigus integracijai Pabėgėlių priėmimo centre, parama integracijai teikiama savivaldybės teritorijoje, kuri trunka 12 mėnesių nuo užsieniečių, gavusių prieglobstį, išvykimo iš Pabėgėlių priėmimo centro dienos, bet ne ilgiau negu trunka išduoto leidimo laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje galiojimo terminas arba iki asmens išvykimo iš Lietuvos Respublikos.

Jeigu per nustatytą laikotarpį pažeidžiamoms grupėms nepavyksta įgyvendinti integracijos, vykdomos savivaldybės teritorijoje, parama gali būti tęsiama dar iki 60 mėnesių, bet ne ilgiau negu trunka išduoto leidimo laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje galiojimo terminas, peržiūrėdamas valstybės teikiamos paramos dydį, pratęsdamas arba sudarydamas naują sutartį su integraciją įgyvendinančia institucija.

Valstybės paramos teikimas prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai įgyvendinamas bendradarbiavimo sutarčių tarp Pabėgėlių priėmimo centro ir savivaldybių bei nevyriausybinių organizacijų pagrindu. 2007 m. sausio – rugsėjo mėn. prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos srityje Pabėgėlių priėmimo centras bendradarbiavo su šiomis įstaigomis ir organizacijomis: Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija, Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“, Kauno miesto savivaldybe, Klaipėdos miesto savivaldybe, Telšių rajono savivaldybe, Marijampolės miesto savivaldybe, Elektrėnų savivaldybe.

Pabėgėlių priėmimo centro nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 18 d. įsakymu Nr. A1-234, reglamentuojant priėmimo organizavimą ir apgyvendinimą minėtame centre, nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai, pateikę prašymus suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje ir gavę prieglobstį Lietuvos Respublikoje išskirti kaip atskira centro gyventojų grupė. Vadovaujantis Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre taisyklėmis Pabėgėlių priėmimo centras privalo atstovauti nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo geriausiems interesams prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu. Kiekvienam nelydimam nepilnamečiam prieglobsčio prašytojui yra sudaromos sąlygos naudotis socialinio darbuotojo, o prireikus – ir psichologo paslaugomis. Taip sudaroma galimybė

nevyriausybinėms organizacijoms, teikiančioms pagalbą pabėgėliams, susisiekti su Pabėgėlių priėmimo centre gyvenančiais nelydimais nepilnamečiais prieglobsčio prašytojais ir įgyvendinti socialinio švietimo ir pagalbos projektus.

38 STRAIPSNIS. VAIKAI GINKLUOTUOSE KONFLIKTUOSE

Lietuvos Respublikos Seimas 2002 m. lapkričio 12 d. ratifikavo Vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinį protokolą dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose (Žin., 2002, Nr. 126-5727) (toliau tekste – Protokolas). Jo nuostatos Lietuvai įsigaliojo 2003 m. kovo 20 d. Pagal Protokolo 8-ą straipsnį 2005 m. buvo pateikta, o 2007 m. ginama pirminė ataskaita apie Protokolo įgyvendinimą Lietuvoje.

Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus savanoriškai karo tarnybą galima pradėti tik sulaukus 18 metų, todėl Lietuvos karinėse pajėgose netarnauja jaunesni kaip 18 metų asmenys. Priverstinis vaikų iki 18 metų ėmimas į karo tarnybą valstybės ginkluotuosiose pajėgose pagal Lietuvos Respublikos įstatymus užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

Krašto apsaugos sistemos (toliau – KAS) institucijos nemažai prisideda prie vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų pilietiškumo ir tautiškumo ugdymo organizuodamos įvairius konkursus, seminarus, mokinių vasaros stovyklas, „išgyvenimo“ žygius. Nuolat vyksta KAS institucijų organizuojami renginiai, kuriuose siekiama supažindinti vaikus ir jaunimą su kariuomene, karo tarnyba, paskatinti domėtis valstybės gynyba. Pavyzdžiui, kasmet visoje Lietuvoje vykstančiuose Partizanų pagerbimo, kariuomenės ir visuomenės vienybės dienos šventiniuose renginiuose nemaža programos dalis būna skirta būtent vaikams iš arčiau susipažinti su kariuomene. Vasarą bendradarbiaudami su valstybės įstaigomis, apskričių administracijomis, savivaldybėmis, mokyklomis, vaikų globos įstaigomis bei nevyriausybinėmis organizacijomis kariniai daliniai kasmet padeda surengti per 30 stovyklų visoje Lietuvoje. Stovyklose vaikai ir jaunuoliai ne tik ilsisi, sportuoja, bet ir tvarko aplinką, kultūros ir istorijos paveldo objektus, mokosi atsakomybės, drausmės, įgyja sveikos gyvensenos įgūdžių.

KAS atstovai dalyvauja atnaujinant pilietinio ir tautinio ugdymo programą mokyklose, svarstomos galimybės integruoti švietimą gynybos klausimais į kitus mokymo dalykus; KAM finansavo vadovėlio pilietiniam ir tautiniam ugdymui mokyklose parengimą, šiuo metu vadovėlis peržiūrimas, įtraukiant nuostatas dėl švietimo gynybos klausimais.

Pilietinį ugdymą gynybos klausimais ketinama stiprinti ir ateityje. 2008 m. birželio 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino naujos redakcijos Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo koncepciją, kurioje numatė priemones ir pilietiniam bei tautiniam karo prievolinkų ugdymui: „Siekiant stiprinti karo prievolinkų švietimą gynybos klausimais, nustatomas privalomas jų dalyvavimas Krašto apsaugos dienos renginiuose. Šis vienos dienos šviečiamasis krašto apsaugos renginys, kurio metu karo

prievolinkams aiškinama Tėvynės gynybos svarba, piliečių karo prievolės pagrindai, supažindinama su kariuomene ir karo tarnyba, būtų karo prievolės sudedamoji dalis. Tai būtų privaloma visiems jaunuoliams (vyrams) nuo 16 metų, išskyrus neįgaliuosius, Šaulių sąjungos narius ir (arba) pabaigusius Tėvynės gynėjo kursus (tai būtų savanoriški, trumpalaikiai kursai, kurių metu jaunuoliai būtų supažindinami su teoriniais Tėvynės gynybos pagrindais, įgytų praktinių karinės gynybos pradmenų; šių jaunuolių dalyvavimas Krašto apsaugos dienos renginiuose būtų savanoriškas)”. Planuojama parengti naujos redakcijos LR karo prievolės įstatymo projektą.

B. NEPILNAMEČIŲ JUSTICIJOS ADMINISTRAVIMAS

40 STRAIPSNIS. NEPILNAMEČIAI IR BAUDŽIAMASIS PROCESAS

2004 metais pateiktoje Lietuvos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje buvo aptarti teisės aktai, reguliuojantys nepilnamečių asmenų baudžiamąją atsakomybę, procesines teises ir garantijas, jiems paskirtų baudžiamųjų bausmių atlikimo tvarką.

Baudžiamojo proceso kodekse asmens teisių apsaugos baudžiamojo proceso metu tikslu įtvirtintos šios pagrindinės asmenų procesinės teisės ir garantijos:

- niekam negali būti atimta laisvė kitaip kaip Baudžiamojo proceso kodekso numatytais atvejais ir nustatyta tvarka;
- kiekvienam sulaikytajam ar suimtajam nedelsiant jam suprantama kalba turi būti pranešama, dėl ko jis sulaikomas ar suimamas;
- kiekvienas sulaikytasis ar suimtas turi teisę kreiptis į teismą, skųsdamasis, kad neteisingai sulaikytas ar suimtas;
- kiekvienas asmuo, kuris buvo nepagrįstai sulaikytas ar suimtas, turi teisę į žalos atlyginimą įstatymų nustatyta tvarka;
- kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas;
- kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka ir nepripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu;
- kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo turi teisę, kad jam suprantama kalba būtų skubiai ir nuodugnai pranešta apie jam pareikšto kaltinimo pobūdį bei pagrindą, turėti pakankamai laiko bei galimybių pasirengti gynybai, pats apklausti liudytojus arba prašyti, kad liudytojai būtų apklausti, nemokamai naudotis vertėjo paslaugomis, jeigu nesupranta ar nekalba lietuviškai;

– kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis ar kaltinamas asmuo gali gintis pats arba per pasirinktą gynėją, o neturėdamas pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti turi nemokamai gauti teisinę pagalbą įstatymo, reglamentuojančio valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą, nustatyta tvarka; kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo ir jo šeimos privatus gyvenimas, taip pat teisę į būsto neliečiamybę, susirašinėjimo, telefono pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą. Šios asmens teisės baudžiamojo proceso metu gali būti apribotos Baudžiamojo proceso kodekso numatytais atvejais ir tvarka;

– kiekvienas asmuo, pripažintas nukentėjusiuoju, turi teisę reikalauti, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, taip pat gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą. Svarbu pažymėti, kad įstatymų nustatytais atvejais nukentėjusysis turi teisę gauti kompensaciją iš Nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondo, taip pat įstatymo nustatyta tvarka gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2000 m. kovo 28 d. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 12 straipsnyje nustatyta, kad nepilnamečiai vaikai, kai jie įstatymų nustatytais atvejais savarankiškai kreipiasi į teismą dėl savo teisių ar įstatymų saugomų interesų gynimo, išskyrus įstatymų nustatyta tvarka sudariusius santuoką ar teismo pripažintus visiškai veiksniais (emancipuotais), turi teisę gauti nemokamą antrinę teisinę pagalbą, neatsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius teisinei pagalbai gauti.

Baudžiamojo proceso kodeksas numato kad suėmimas negali būti taikomas ilgiau kaip šešis mėnesius. Procesinis įstatymas numato teisėjų diskrecija, parenkant konkretų suėmimo terminą, tačiau imperatyviai nurodo, kad iš karto suėmimas negali būti paskirtas ilgesnis kaip trys mėnesiai. Dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar didelės apimties suėmimo terminas gali būti pratęstas. Tačiau jo trukmė ikiteisminio tyrimo stadijoje negali būti ilgesnis kaip aštuoniolika mėnesių. Nepilnamečiams įtariamiesiems šis terminas sutrumpinamas iki dvylikos mėnesių. Pažymėtina, kad pagal Lietuvoje nusistovėjusią teismų praktiką suėmimas, kaip griežčiausia kardomoji priemonė, įtariamiesiems nepilnamečiams skiriamas išimtiniais atvejais. Kaip kardomoji priemonė nepilnamečiams gali būti skiriamas atidavimas tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti. Spręsdamas, ar pratęsti suėmimo terminą įtariamajam, teisėjas privalo patikrinti, ar per pastaruosius du suėmimo taikymo mėnesius buvo atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai, o jei jie nebuvo atliekami, turi aiškintis, dėl kokių priežasčių tai nebuvo daroma, nes šios aplinkybės turi esminę reikšmę teisėjo sprendimui.

Atskiri Baudžiamojo proceso kodekso straipsniai reglamentuoja nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusiųjų apklausą ir tokios apklausos ypatumus. Baudžiamojo proceso kodekse numatyta, kad jaunesnis nei aštuoniolika metų liudytojas ar nukentėjusysis gali būti apklaustas ikiteisminio tyrimo teisėjo, jeigu vaiko interesais to prašo jo atstovas, prokuroras, gynėjas, bei kitais minėtame kodekse

numatytais atvejais. Procesinis įstatymas taip pat numato, kad ikiteisminio tyrimo metu tokie liudytojai ar nukentėjusieji paprastai apklausiami ne daugiau kaip vieną kartą, o jų apklausos metu daromas vaizdo ar garso įrašas. Jaunesni kaip aštuoniolikos metų liudytojas ir nukentėjusysis į teisiamąjį posėdį kviečiami tik vieną kartą. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas įpareigoja apklausą atliekantį pareigūną užtikrinti nepilnamečio liudytojo ar nukentėjusiojo apsaugą nuo neteisėto kitų procese dalyvaujančių asmenų poveikio. Be to, proceso dalyvių prašymu ar ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva į jaunesnių kaip aštuoniolikos metų liudytojų ar nukentėjusiųjų apklausą privalo būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnamečių, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą. Siekiant užtikrinti efektyvią nepilnamečių įtariamųjų teisių apsaugą, procesinis įstatymas numato būtiną gynėjo dalyvavimą. Pažymėtina, kad tokiu atveju gynėjo dalyvavimo būtinumas ar jo nedalyvavimas negali priklausyti nuo nepilnamečio įtariamojo noro.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuo 2009 m. sausio 1 d. įsigaliojo nauja Baudžiamojo proceso kodekso 186 straipsnio redakcija, kuri numato, kad:

– jeigu jaunesniam kaip aštuoniolikos metų liudytojui ar nukentėjusiajam įtariamasis gali daryti poveikį, ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi įtariamajam apklausoje dalyvauti neleidžia;

– jaunesnio kaip aštuoniolikos metų liudytojo ar nukentėjusiojo apsaugos interesais ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi įtariamajam ir kitiems proceso dalyviams, išskyrus valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovą arba psichologą, gali būti neleista dalyvauti patalpoje, kurioje atliekama apklausa. Tokiu atveju privalomai turi būti daromas garso ir vaizdo įrašas, o įtariamajam ir kitiems proceso dalyviams turi būti sudaromos sąlygos stebėti ir girdėti apklausą iš kitos patalpos bei per ikiteisminio tyrimo teisėją užduoti apklausiamam asmeniui klausimus. Jei neįmanoma įtariamajam ir kitiems proceso dalyviams sudaryti sąlygų stebėti ir girdėti apklausą iš kitos patalpos, apklausa atliekama įtariamajam ir kitiems proceso dalyviams nedalyvaujant. Tokios apklausos metu padarytas garso ir vaizdo įrašas tuoj po apklausos parodomas įtariamajam ir kitiems proceso dalyviams, kurie per ikiteisminio tyrimo teisėją turi teisę užduoti apklausiamam asmeniui klausimus.

Atsižvelgiant į darbo su nepilnamečiais specifiką ir siekiant užtikrinti tinkamą policijos pareigūnų pasirengimą atlikti baudžiamojo proceso veiksmus su nepilnamečiais teisės pažeidėjais ir nukentėjusiais nepilnamečiais vadovaujantis Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. gruodžio 29 d. nurodymu Nr. 5-N-13 „Dėl policijos pareigūnų (tyrėjų), kurie specializuotąsi tirti baudžiamąsias bylas, susijusias su nepilnamečiais teisės pažeidėjais ir nukentėjusiais nepilnamečiais, paskyrimo“ visose šalies policijos įstaigose vadovų įsakymais yra paskirti pareigūnai, turintys teisę atlikti ikiteisminį tyrimą, ir pareigūnai, turintys pareigą atlikti ikiteisminį tyrimą, besispecializuojantys tirti baudžiamąsias bylas, susijusias su nepilnamečiais teisės pažeidėjais ir nukentėjusiais nepilnamečiais.

Siekiant mažinti vaikų traumavimą baudžiamojo proceso procedūrų metu, taip pat mažinti vaikų pakartotinių apklausų skaičių, ir atlikti apklausas vaikų, nukentėjusių nuo seksualinio pobūdžio nusikaltimų, taip pat kurie patys padarė tokius nusikaltimus, kitų nusikalstamų veikų ar smurto šeimoje aukų, liudytojų ir įtariamųjų, kurių apklausą tikslinga atlikti apklausos kambaryje sudarytomis sąlygomis, Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos parengė Tipinius vaikų apklausos kambarių prie teritorinių policijos įstaigų įrengimo reikalavimus ir vaikų apklausos kambario įrangos sąrašą, kurie patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. 5-V-543. Specialūs vaikų apklausos kambariai įrengti Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio miestų vyriausiuosiuose policijos komisariatuose.

2005 metais, įgyvendinant Nepilnamečių justicijos 2004–2008 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 600, Vidaus reikalų ministerijos užsakymu buvo parengtos Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais (paskelbtos Vidaus reikalų ministerijos interneto svetainėje www.vrm.lt). Šiose rekomendacijose nurodytos svarbiausios Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatos (9, 12, 16, 37, 40 straipsniai), kurių privalo laikytis ikiteisminio tyrimo pareigūnai, dirbdami su vaikais baudžiamojo proceso metu. Siekiant didinti ikiteisminio tyrimo pareigūnų, dirbančių su vaikais, kompetenciją, 2005 m. parengtos ir psichologinės rekomendacijos. Rekomendacijos naudojamos, vykdant mokymus policijos pareigūnams Lietuvos policijos mokymo centre. Rekomendacijos paskelbtos Vidaus reikalų ministerijos interneto svetainėje, taip pat išleistos 2000 egz. tiražu ir išplatintos policijos, prokuratūros pareigūnams bei kitų institucijų, dirbančių su vaikais, darbuotojams.

Siekiant išanalizuoti nepilnamečių justicijos padėtį Lietuvoje, 2005 m. gruodžio – 2006 m. sausio mėn. buvo atliktas sociologinis tyrimas, kurio metu buvo įvykdytos keturios reprezentatyvios apklausos: Lietuvos gyventojų, kriminalinės justicijos pareigūnų, dirbančių su nepilnamečiais teisės pažeidėjais (policijos pareigūnų, prokurorų, teisėjų, įkalinimo įstaigų ir pataisos inspekcijų pareigūnų), rizikos grupei priskirtų vaikų ir nepilnamečių, atliekančių laisvės atėmimo bausmę Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose. Šis tyrimas buvo atliekamas Vidaus reikalų ministerijos užsakymu, įgyvendinant Jungtinių Tautų vystymo programos projektą „Parama įgyvendinant veiksmingą nepilnamečių justicijos sistemą Lietuvoje“. Pagrindinis tyrimo tikslas buvo ištirti nepilnamečių teisės pažeidėjų ir kriminalinės justicijos atstovų tarpusavio santykius, įvardinti pagrindines problemas, kylančias kriminalinės justicijos pareigūnams ir delinkventams bei nustatyti Lietuvos nepilnamečių justicijos trūkumus. Tyrimas atskleidė šias pagrindines nepilnamečių justicijos problemas: nepakankamą pareigūnų, dirbančių su nepilnamečiais teisės pažeidėjais kvalifikaciją; neigiamą pareigūnų požiūrį į nepilnamečius; silpną tarpinstitucinį bendradarbiavimą; nepakankamai efektyvią nepilnamečių nusikaltimų prevenciją.

Nuo 2005 metų Lietuvos policijos mokymo centras organizuoja pareigūnų mokymus pagal kvalifikacijos tobulinimo programas: Nepilnamečių reikalų policijos pareigūnų profesinių įgūdžių tobulinimo programą ir Ikiteisminio tyrimo pareigūnų, atliekančių vaikų apklausas, kvalifikacijos tobulinimo programą (mokymų temos: „Bendravimas su prievartą patyrusiais vaikais“, „Ikiteisminio tyrimo pareigūnų, atliekančių vaikų apklausas, kvalifikacijos tobulinimas“, „Kriminalinės policijos pareigūnų, vykdančių operatyvinę veiklą, bendravimo su prievartą patyrusiais vaikais iškart po įvykio, įvykio vietoje ypatumai“ ir kt.). 2005–2007 m. Lietuvos policijos mokymo centro organizuotuose kvalifikacijos kėlimo kursuose dalyvavo 326 policijos pareigūnai, dirbantys su nepilnamečiais teisės pažeidėjais.

2008 metais Lietuvos policijos mokymo centras organizavo: 3 seminarus „Nepilnamečių kriminalinė justicija“ (dalyvavo 56 pareigūnai); seminarą „Vaiko gerovės koncepcijos įgyvendinimas. Policijos pareigūnų darbo praktika“ (dalyvavo 25 pareigūnai); kursus, skirtus nepilnamečių reikalų policijos pareigūnų profesinių įgūdžių tobulinimui (dalyvavo 24 pareigūnai); 2 kursus tema „Kriminalinės policijos pareigūnų, vykdančių operatyvinę veiklą, bendravimo su prievartą patyrusiais vaikais iškart po įvykio, įvykio vietoje ypatumai“ (dalyvavo 36 pareigūnai).

Švietimo ir mokslo ministerijai toliau vykdant Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos priemones, parengtos metodinės rekomendacijos „Psichologinės narkomanijos, nusikalstamumo prevencijos prielaidos: pagrindiniai darbo su nepilnamečiais teisės pažeidėjais principai“. 26 vaikų auklėjimo ir globos namų specialistai mokomi naudotis šiomis rekomendacijomis (2005 m.), 2007 m. lapkričio mėn. organizuoti keturi seminarai „Teisės pažeidėjo psichologinis įvertinimas“ (16 ak. val.), kuriuose dalyvavo 68 specialistai. Dalyviai supažindinti su vaikų ir paauglių delinkventinio elgesio samprata, šio elgesio raidos tendencijomis, rizikos ir apsauginiais veiksniais, dalyviams pristatyti nepilnamečio teisės pažeidėjo psichosocialinio įvertinimo, naudojant OASys metodiką, principai (2007 m.), išleista paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa „Tiltai“ (5555 egz.) (2007 m.).

37 STRAIPSNIS. LAISVĖS NETEKĘ VAIKAI IR NUOSPRENDŽIŲ SKYRIMAS

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją žmogaus laisvė neliečiama, taigi niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas, niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias nustatęs įstatymas.

Baudžiamajame kodekse nustatytas minimalus amžius, nuo kurio pagal baudžiamuosius įstatymus kyla baudžiamoji atsakomybė, – 16 metų, tačiau už kai kuriuos nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus nustatytas mažesnis amžius – 14 metų. Tuo tarpu asmeniui, kuriam iki Baudžiamajame

kodekse numatytos pavojingos veikos padarymo nebuvo suėję keturiolika metų, Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės.

Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnis numato, kad niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip šio kodekso numatytais atvejais ir nustatyta tvarka. Kiekvienam sulaikytajam ar suimtajam nedelsiant jam suprantama kalba turi būti pranešama, dėl ko jis sulaikomas ar suimamas. Kiekvienas sulaikytasis ar suimtasis turi teisę kreiptis į teismą, skųsdamasis, kad neteisingai sulaikytas ar suimtas; į bylos nagrinėjimą per trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis; į nepriklausomą ir nešališką teismą; į žalos atlyginimą.

Tuo tarpu Baudžiamojo proceso kodekso 140 straipsnyje numatytas maksimalus laikino sulaikymo terminas – 48 valandos. Tačiau jei asmuo buvo apklaustas kaip įtariamasis, laikinas sulaikymas gali trukti ne ilgiau kaip 24 valandos, prokuroro nutarimu šis terminas gali būti pratęstas iki maksimalaus laikino sulaikymo termino.

Vadovaujantis Lietuvos policijos generalinio komisaro 2001 metų birželio 25 d. įsakymu Nr. 278 patvirtintos Policijos įstaigų budėtojų padalinių darbo organizavimo instrukcija, į budėtojų padalinių pristatomi nepilnamečiai, įtariami padarę nusikalstamą veiką ar administracinę teisės pažeidimą; vaikai, padarę priešingą teisei veiką, neturėdami tokio amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji ar administracinė atsakomybė; vaikai, kuriems būtina suteikti neatidėliotiną pagalbą. Pareigūnai privalo nedelsdami imtis priemonių nustatyti vaiko tėvus ar kitus teisėtus jo atstovus, pranešti jiems (o jeigu jų nėra, operatyviai nepavyko nustatyti – vaiko teisių apsaugos institucijai) apie vaiko pristatymą į policijos įstaigą; kuo greičiau perduoti jiems vaiką.

Jeigu yra pagrindas uždaryti nepilnametį į policijos įstaigos budėtojų padalinyje įrengtas sulaikymo patalpas, nepilnametis patalpinamas į tokias patalpas atskirai nuo suaugusiųjų.

2000 m. spalio 17 d. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas Nr. VIII-2048 nustato, kad policijos pareigūnas turi teisę panaudoti prievartą, kai būtina užkirsti kelią teisės pažeidimams, sulaikyti juos padariusius asmenis ir kitais atvejais, saugant bei ginant asmens, visuomenės, valstybės teisėtus interesus. Prievarta, galinti sukelti kūno sužalojimų ar mirtį, gali būti naudojama tik tiek, kiek to reikia tarnybinei pareigai įvykdyti, ir tik po to, kai visos įmanomos įtikinimo ar kitos priemonės nebuvo veiksmingos. Naudodami prievartą, policijos pareigūnai privalo stengtis išvengti sunkių pasekmių. Draudžiama panaudoti šaunamąjį ginklą, kovinių imtynių veiksmus bei specialiąsias priemones prieš asmenis, kai akivaizdu, kad jie nepilnamečiai (jei jų amžius žinomas pareigūnui arba išvaizda atitinka amžių, išskyrus atvejus, kai jie priešinasi pavojingu gyvybei ar sveikatai būdu arba jei užpuola tokių asmenų grupę ir šis užpuolimas kelia grėsmę gyvybei ar sveikatai).

Teritorinių policijos įstaigų areštinių veiklos taisyklėse, patvirtintose Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. gegužės 29 d. įsakymu Nr. 5-V-356, ir Teritorinių policijos įstaigų areštinių apsaugos ir priežiūros instrukcijoje, patvirtintoje Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007

m. gegužės 29 d. įsakymu Nr.5-V-357, numatytos nuostatos, skirtos nepilnamečiams. Nepilnamečiai uždaromi į areštinės kameras atskirai nuo suaugusiųjų. Skirstant juos į kameras, būtina atsižvelgti į jų amžių, fizinį ir protinį išsivystymą. Areštinėse laikomi nepilnamečiai gali pasivaikščioti du kartus po vieną valandą per dieną. Taip pat jie maitinami 4 kartus per dieną, atsižvelgiant į paauglių fiziologines mitybos normas.

Pateikiami statistiniai duomenys dėl suimtųjų ir nuteistųjų nepilnamečių kaitos 2005 -2008 metais.

SUIMTŪJŲ IR NUTEISTŪJŲ NEPILNAMEČIŲ KAITA 2005 – 2008 M.

	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m. I pusmetis
	Skaičius			
Iš viso nepilnamečių	179	171	192	164
iš jų moterys	2	7	6	7
Suimtieji nepilnamečiai	56	57	61	40
iš jų moterys	0	4	1	1
Nuteistieji nepilnamečiai	123	114	131	124
iš jų moterys	2	3	5	6

NUTEISTŪJŲ NEPILNAMEČIŲ KAITA PAGAL BAUSMĖS ATLIKIMO TERMINUS 2005 – 2008 M.

Terminas	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m. I pusmetis
	Skaičius			
iki 6 mėn.	5	3	17	15
nuo 6 mėn. iki 1 m.	14	6	13	12
nuo 1 iki 3 m.	72	65	64	62
nuo 3 iki 5 m.	18	25	20	24
nuo 5 iki 10 m.	14	15	17	11
Iš viso	123	114	131	124

Nepilnamečių skaičius pagal bausmės atlikimo vietą*

Įstaiga	Vietų skaičius	Nepilnamečių skaičius 2008 m. I pusmetis
Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius-pataisos namai	108	58
Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius-pataisos namų areštinė	150	83
Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius-pataisos namų areštinė	17	7
Panevėžio pataisos namai	408	5
Panevėžio pataisos namų areštinė	26	1

* Dar po 5 nepilnamečius yra Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime ir Šiaulių tardymo izoliatoriuje įvairiems procesiniams veiksams atlikti.

Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos duomenys

Atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto išvadose pateiktas rekomendacijas, užtikrinti, kad vaikai, kuriems pritaikyta laisvės atėmimo bausmė ir kurie bausmę atlieka nepilnamečių laisvės atėmimo vietoje, galėtų reguliariai matytis su savo šeima, pabrėžiama, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, III skirsnio nuostatomis, atliekantys laisvės atėmimo bausmę nepilnamečiai, be teisės atlikus ne mažiau kaip trečdalį teismo paskirtos bausmės kartą per tris mėnesius trims paroms parvykti į namus, taip pat turi teisę kartą per mėnesį (paprastajai grupei priskirtiems nuteistiesiems – kartą per du mėnesius) gauti vieną trumpalaikį ir vieną ilgalaikį pasimatymą bei paskambinti telefonu (paprastajai grupei priskirtiems nuteistiesiems – kartą per savaitę). Kamerose areštą atliekantys nepilnamečiai turi teisę į kasdieninius ne trumpesnius kaip 2 valandų pasivaikščiojimus. Taip pat nepilnamečių pataisos namuose laikomiems nuteistiesiems, atlikusiems ne mažiau kaip tris mėnesius laisvės atėmimo bausmės, gali būti leidžiama išvykti be palydos už pataisos namų teritorijos ribų, jeigu to reikia dėl bendrojo lavinimo, profesinio mokymo arba dėl jų dirbamo darbo pobūdžio. Be to, nustatyta 1,5 BSI dydžio pinigų suma nemokamam nepilnamečių maitinimui.

Daugiau informacijos apie nuteistus nepilnamečius pateikiama Ataskaitos priedo 64-75 lentelėse.

39 STRAIPSNIS. FIZINĖ IR PSICHINĖ VAIKO REABILITACIJA IR SOCIALINĖ REINTEGRACIJA

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimu Nr. 491 patvirtinta Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programa, kurios paskirtis – numatyti kompleksines priemones smurtui prieš vaikus su visomis jo apraiškomis šalinti. Programos priemonės skiriamos vaikams, galintiems nukentėti ir nukentėjusiem nuo psichologinio, fizinio, seksualinio išnaudojimo ir nepriežiūros, jų šeimoms, smurto ir patyčių prevencijai mokyklose.

Įvertinus šios programos tęstinumo poreikį, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 30 d. nutarimu Nr. 392 patvirtinta Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa.

Apie vaiko rehabilitaciją ir socialinę integraciją taip pat žr. Konvencijos 19 straipsnio komentarą.

C APSAUGA NUO IŠNAUDOJIMO, TAIP PAT FIZINĖ IR PSICHINĖ REABILITACIJA IR SOCIALINĖ REINTEGRACIJA

32 STRAIPSNIS. APSAUGA NUO EKONOMINIO IŠNAUDOJIMO IR VAIKŲ DARBAS

2004 metais pateiktoje Lietuvos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje buvo aptarti teisės aktai, reguliuojantys darbo klausimus Lietuvos Respublikoje.

2003 m. sausio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, patvirtintas 2002 m. birželio 4 d. įstatymu Nr. IX-926, nustato, kad visiškas darbinis teisnumas ir galėjimas savo veiksmais įgyti darbo teises ir sukurti darbo pareigas (darbinis veiksnumas) atsiranda asmeniui, sukakusiam 16 metų. Išimtis nustato šis Darbo kodeksas ir kiti darbo įstatymai.

2003 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo Nr. IX-1672 36 straipsnis nustato, kad vaikų darbas draudžiamas, išskyrus jų fizines galimybes atitinkančius lengvus darbus, neturinčius neigiamo poveikio vaiko saugai, sveikatai, fizinei, psichinei, moralei ar socialinei raidai ir laikantis Vyriausybės nustatytų įdarbinimo sąlygų. Darbdaviai privalo užtikrinti jauno asmens amžių atitinkančias darbo sąlygas. Jaunam asmeniui suteikiamas darbas privalo būti saugus, nekelti pavojaus sveikatai, fizinei ir protinei raidai, nepakenkti mokymuisi.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 29 d. nutarimu Nr. 138 patvirtintas Asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksmų sąrašas.

Darbo kodeksas nustato specialias sąlygas, kurioms esant darbo sutartis lengviems darbams gali būti sudaryta su asmeniu nuo 14 iki 16 metų. Darbo kodekso 104 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kokių dokumentų darbdavys privalo pareikalauti, priimdamas į darbą nepilnametį nuo 14 iki 16 metų. 2008 m. birželio 17 d. Lietuvos Respublikos darbo kodekso 104 ir 136 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. X-1610 104 straipsnis pakeistas, numatant, kad darbdavys, priimdamas į darbą nepilnametį nuo 14 iki 16 metų, privalo pareikalauti pateikti gimimo liudijimą, vieno iš tėvų ar kito vaiko atstovo pagal įstatymą raštišką sutikimą, vaiko sveikatą prižiūrinčio gydytojo leidimą, o mokslo metų laikotarpiu – mokyklos, kurioje nepilnametis mokosi, raštišką sutikimą.

Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateikė duomenis apie dirbančius 15–18 metų vaikus:

Dirbantys 15–18 metų vaikai

	2005	2006	2007
Iš viso	2545	3495	4004
vaikinai	1928	2309	3274
merginos	563	1186	730

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys

Valstybinė darbo inspekcija prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau vadinama – Valstybinė darbo inspekcija), prasidedant sezoninių darbų periodui, kai pradeda intensyviau įsidarbinti jauni asmenys, kasmet organizuoja priemones jaunų asmenų darbo problemoms kontroliuoti bei viešinti.

2008 m. gegužės mėn. parengtas ir išplatintas (taip pat patalpintas „Verslo žinių“ svetainėje, BNS Kurjerio sistemoje, Valstybinės darbo inspekcijos svetainėje internete) pranešimas žiniasklaidai apie vaikų ir jaunų asmenų darbą; 16 leidinių patalpintas straipsnis „Apie įžengiančiuosius į darbo

pasaulį. Tėvams. Vaikams. Darbdaviams“, supažindinantis su darbdavio ir su jauno darbuotojo pareigomis bei teisėmis; per Lietuvos nacionalinę radiją transliuotas garso klipas, raginantis tėvus, kurių vaikai ar paaugliai ketina įsidarbinti, konsultuotis Valstybinėje darbo inspekcijoje. Šiai temai buvo skirta Valstybinės darbo inspekcijos radijo laida, tiesiogiai eteriye atsakant į klausytojų klausimus. Konstatuotina, kad visuomenėje, taip pat ir Valstybinė darbo inspekcija nuosekliai šia linkme vykdomi informavimai, išsivertina samprata apie esamą vaikų ir jaunų asmenų darbo teisinį reguliavimą; tai rodo ir tai, kad, prasidedant vasaros sezonui, inspektoriai šia tema buvo dažnai kalbinami radijo laidose, laikraščių korespondentų.

2008 m. rugpjūčio mėn. visose apskrityse vykdyti tiksliniai tikrinimai jaunų asmenų įdarbinimo klausimais, siekiant išaiškinti galimus saugių darbo sąlygų, kitų darbo garantijų neužtikrinimo atvejus. Apie atliktų tikrinimų rezultatus parengtas pranešimas žiniasklaidai, respublikinėje ir apskričių spaudoje patalpintas straipsnis „Vaikų ir paauglių darbas – nuolat inspektorių akirtyje“.

Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniai skyriai nustatyta teisės aktuose tvarka 2008 metais gavo per 312 darbdavių pranešimų apie jaunų asmenų įdarbinimą. Vadovaujantis turima informacija, patikrinta beveik 60 procentų įmonių, įstaigų, organizacijų, kuriose 2008 metais buvo įdarbinti jauni asmenys. Iš atliktų patikrinimų – po 17 procentų – apdirbamoji pramonė ir prekybos įmonės, 14 procentų – žemės ūkio ir miškininkystės srities įmonės, 9 procentai – viešbučiai ir restoranai, 6 procentai – statybos įmonės, kitos įmonės buvo tikrinamos pasirinktinai.

Pagal tikrinimų rezultatus, 13 procentų įmonių nustatyti pažeidimai. Iš jų, 36 procentus sudaro darbo ir poilsio režimų pažeidimai, 18 procentų – darbo sutarties įforminimo pažeidimai. Kitos pažeidimų rūšys nuo bendro pažeidimų skaičiaus sudaro 1,5–2 procentus nustatytų pažeidimų. Darbdaviams yra surašyti reikalavimai, kurių vykdymas kontroliuojamas. Dėl darbuotojų saugos ir sveikatos bei darbo santykius reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų vykdymo pažeidimų 3 įmonių vadovams surašyti Administracinio teisės pažeidimo protokolai ir priimti nutarimai skirti baudą bendrai 4,5 tūkst. litų sumai.

Nuo metų pradžios gauti 5 skundai, susiję su jaunų asmenų darbu.

2008 metais nustatyti 6 nelegalaus darbo atvejai, kurių metu išaiškinti 14 neteisėtai dirbusių jaunų asmenų. Dėl jų surašyti ir perduoti teismui administracinio teisės pažeidimo protokolai.

33 STRAIPSNIS. PIKTNAUDŽIAVIMAS NARKOTINĖMIS IR PSICHOTROPINĖMIS MEDŽIAGOMIS

Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau vadinama – Narkotikų kontrolės departamentas) iniciatyva 2004 metų pabaigoje atliktas Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo Lietuvoje tyrimas. Jo rezultatai parodė, kad narkotikų bent kartą gyvenime yra

bandę 8,2 procento gyventojų (15–64 metų). Jaunesni gyventojai narkotikus yra vartoję dažniau. 15–24 metų amžiaus Lietuvos gyventojai narkotikus vartojo 16,9 procento. Didžiausias vartojimo paplitimas tarp 18–24 metų vyrų siekė iki 29,8 procento.

Tarp 15–18 metų vaikų: bent kartą gyvenime narkotikus vartojusiųjų buvo 12 procentų, marihuanos ir hašišo – 11,3 procentų, ekstazio – 1,2 procento, amfetamino – 1,6 procento. Labiausiai iš narkotikų paplitęs kanapių preparatų vartojimas. Tabaką rūkė bent kartą gyvenime 64,9 procentų 15–18 metų amžiaus vaikų, tarp 15–16 metų amžiaus rūkusiųjų bent kartą gyvenime buvo 56,7 procento. Alkoholio vartojimas tarp 15–18 metų amžiaus respondentų per paskutinius 12 mėn. buvo 70,9 procentų, tarp 15–16 metų vartojusiųjų buvo 59,2 procento.

Narkotikų kontrolės departamento iniciatyva 2006 metų pavasarį buvo atliktas reprezentatyvus Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo savivaldybių ir apskričių vaikų globos namuose tyrimas. Apklausa reprezentavo 15–17 metų vaikus, gyvenančius savivaldybių arba apskričių vaikų globos namuose (buvo atlikta ištisinė tikslinės grupės apklausa, t.y. apklausta 700 respondentų – visi 15–17 metų vaikai, gyvenantys savivaldybių ar apskričių globos namuose).

Tyrimo rezultatai parodė, kad:

- penktadalis (19 procentų) vaikų globos namuose gyvenančių 15–17 metų respondentų nurodė, kad yra bandę bent vieną iš narkotikų nors kartą gyvenime, 12 procentų – yra naudoję nors kartą per paskutinius 12 mėnesių, 8 procentai – per paskutines 30 dienų;

- bet kokį narkotiką bent kartą labiau yra bandę vaikinai (23 procentai vaikinų, 16 procentų merginų), miesto gyventojai (25 procentai mieste įsteigtų vaikų globos namų auklėtinių bandė bent vieną narkotinę medžiagą, kaime – 11 procentų);

- tarp paauglių, gyvenančių vaikų globos namuose daugiausia paplitę narkotikai: marihuana/hašišas, amfetaminas ar metamfetaminas, ekstazi.

Dažniausias pirmą kartą pamėgintas narkotikas - marihuana arba hašišas. Šį narkotiką pirmą kartą pabandė 6 procentai apklaustųjų. Vaikinai dažniau (8 procentai) nei merginos (4 procentai) nurodė, jog pirmą kartą pabandė marihuaną ar hašišą. Daugiau miesto nei kaimo globos namų vaikų pirmą kartą bandė marihuaną ar hašišą bei amfetaminus (marihuaną (hašišą) pirmiausiai mėgino 8 procentus mieste ir 4 procentus kaime, įsikūrusių vaikų globos namų auklėtinių, amfetaminą atitinkamai – 5 procentai ir 1 procentas).

Tyrimo duomenys rodo, kad asmenys, vartojantys psichoaktyvias medžiagas, dažniau nei kiti nelankė mokyklos dėl to, kad pabėgo iš pamokų (50 procentų nuo visų respondentų), bėgo iš globos namų daugiau nei vienai dienai (31 procentas nuo visų respondentų), dalyvavo grupėje, kuri fiziškai sužalojo asmenį (19 procentų nuo visų respondentų), bandė nusižudyti (16 procentų nuo visų respondentų) bei galvojo pakenkti sau (29 procentų nuo visų respondentų), dalyvavo grupėje, kuri pradėjo muštynes su kita grupe (24 procentai nuo visų respondentų).

Kalbant apie psichoaktyviųjų medžiagų rizikingumą, 77 procentai respondentų mano, kad labai rizikuoja tie asmenys, kurie vartoja leidžiamuosius narkotikus reguliariai. Šiek tiek mažiau respondentų nurodė, kad asmenys labai rizikuoja reguliariai vartodami inhaliantus (76 procentai), kokainą, kreką, ekstazi (po 75 procentus). Mažiausias rizikingas dalykas respondentų manymu yra retas rūkymas, ketvirtadalis (25 procentai) respondentų mano, kad retkarčiais rūkyti cigaretes yra labai rizikinga.

Siekiant nustatyti narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą tarp naktinių klubų lankytojų, 2008 m. kovo – gegužės mėnesiais penkiuose didžiausiuose Lietuvos miestuose Narkotikų kontrolės departamento iniciatyva atliktas Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo tarp Lietuvos naktinių klubų lankytojų tyrimas. Pagrindinis šio tyrimo tikslas buvo įvertinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų prieinamumą, šių medžiagų vartojimo paplitimą ir vartojimo įpročius tarp didžiųjų Lietuvos miestų naktinių klubų lankytojų. Rezultatai rodo, kad kas trečias asmuo, besilankantis jaunimo pasilinksminimo vietose, bandė vartoti narkotikus. Klubuose labiausiai paplitusios kanapės – jų bandė 31 procentas apklaustų klubų lankytojų, ekstazio – 17 procentų, amfetamino – 12 procentų, LSD – 10 procentų. Tuo tarpu bendrojoje šalies populiacijoje šie skaičiai kelis kartus mažesni. Naktinių klubų lankytojų apklausa parodė, kad vartojantys narkotikus, dažniausiai šias medžiagas įsigyja iš draugų – nurodė 70 procentų narkotikus vartojančių klubų lankytojų. Kitas nerimą keliantis narkotinių medžiagų šaltinis – 6 procentai minėjo, jog šias medžiagas yra gavę iš klubų darbuotojų. Beveik pusė klubų lankytojų (43 procentai) narkotines medžiagas įsigyja prieš įeidami į klubą, penktadalis (19 procentų) jas gauna besilinksmindami, t.y. būdami klube.

Aiškinant narkotikų vartojimo priežastis, beveik pusė naktinių klubų lankytojų nurodė, jog tai jiems padeda atsipalaiduoti, trečdaliui suteikia malonumą arba tokiu būdu sprendžiamos problemos ir padeda jas užmiršti (apie 20 procentų). Pastebima, jog jaunimas, siekdamas patirti kuo daugiau emocijų, dažnai narkotines medžiagas maišo ir vartoja kartu su alkoholiu (14 procentų).

Minėto tyrimo rezultatai skelbiami Narkotikų kontrolės departamento internetinėje svetainėje www.nkd.lt.

Vertinant jaunimo požiūrį į narkotines ir psichotropines medžiagas, tikslinga išskirti ir studentų grupę. Remiantis Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro rekomenduotu ir pritaikytu standartizuotu klausimynu, Narkotikų kontrolės departamentas 2007 metais atliko tyrimą „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp didžiųjų Lietuvos miestų aukštųjų mokyklų studentų“. Pagrindinis tyrimo tikslas buvo išanalizuoti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimą tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų, ištirti studentų požiūrį į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, įvertinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo skirtumus pagal socialines demografines charakteristikas. Tyrimo metu apklausti 1025 pirmo – ketvirto kurso studentai iš Lietuvos aukštųjų mokyklų. 63 procentai apklaustųjų nė karto nebandė narkotinių medžiagų, atitinkamai 37 procentai studentų nors kartą gyvenime yra jų bandę. Labiausiai tarp studentų paplitusi narkotinė medžiaga – kanapės. Šią

narkotinę medžiagą prisipažino, kada nors gyvenime vartojo maždaug trečdalis apklaustųjų. Beveik pusei studentų kanapės yra lengvai pasiekiamos ir nors kartą gyvenime sulaukė pasiūlymų jų išgyti. Tyrimo rezultatai skelbiami Narkotikų kontrolės departamento internetinėje svetainėje.

Narkotikų kontrolės departamentas, siekdamas, kad Lietuvoje vykdoma psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencija būtų nuosekli, orientuota į rizikos grupes, tikslinės grupės amžių bei poreikius, o įgyvendinamos prevencijos priemonės apimtų ne tik narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą, bet ir kitas psichiką veikiančias medžiagas, o taip pat ir rizikingą elgesį, 2006 metais išskyrė atskiras pirminės narkomanijos prevencijos sritis – bendrąją, atrankinę ir tikslią, remiantis mokslu pagrįstomis rekomendacijomis. Šios prevencijos kryptys išskirtos ir Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 metų programos įgyvendinimo 2007 metų priemonėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 1310, kur be bendrosios psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektų, organizuotas atrankinės ir tikslinės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektų, skirtų rizikos grupės vaikams ir atskiriems asmenims, bei ankstyvosios intervencijos paslaugų teikimas socialinės rizikos vaikams, o ypatingai vaikų socialinės globos namų auklėtiniams, įgyvendinimas.

Narkotikų kontrolės departamentas nuo 2006 metų pradėjo finansuoti atrankinės ir tikslinės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos projektus, o nuo 2007 metų ir ankstyvosios intervencijos projektus.

Plėtojama pagalba vaikams, vartojantiems psichoaktyviasias medžiagas. Konsultacijas bei gydymo paslaugas vaikams dėl psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant psichoaktyviasias medžiagas teikia psichikos sveikatos centrai ir priklausomybės ligų centrai.

Stacionarinio gydymo ir trumpalaikės psichologinės bei socialinės reabilitacijos (1–2 mėn. trukmės) paslaugos vaikams dėl psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant psichoaktyviasias medžiagas teikiamos 4 priklausomybės ligų centruose – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Panevėžio (viso 22 vietos). 2008 metais papildomai trumpalaikės reabilitacijos ir reintegracijos paslaugos vaikams pradėtos teikti Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose, Panevėžio pataisos namuose.

2008 metų pabaigoje Lietuvoje buvo 17 ilgalaikės reabilitacijos įstaigų, jose 312 vietų, iš jų 2 įstaigos vaikams ir jaunimui – 22 vietos. Kauno apskrities priklausomybės ligų centre įsteigtas pirmasis valstybinis vaikų, priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų, ilgalaikės psichologinės ir socialinės reabilitacijos skyrius, kuris pradėjo funkcionuoti 2008 m. kovo mėn.

Nuo 2006 metų kasmet skelbiant Asmenų, priklausomų nuo psichiką veikiančių medžiagų, psichologinės ir socialinės reabilitacijos projektų atrankos konkursus, Narkotikų kontrolės departamentas teikė prioritetą projektams skirtiems vaikams, priklausomiems nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų. Todėl kasmet buvo finansuojami VšĮ „Apsisprendimas“, kuri teikia ilgalaikės psichologinės ir socialinės reabilitacijos paslaugas vaikams, projektai. VšĮ „Gyvybės versmė“ teikia reabilitacijos paslaugas

moterims, priklausomoms nuo psichoaktyviųjų medžiagų, suteikiant joms apgyvendinimo paslaugas kartu su mažamečiais vaikais.

Gydymo bei psichologinės socialinės reabilitacijos paslaugos vaikams dėl psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant psichoaktyvias medžiagas yra nemokamos.

Nuo 2007 m. lapkričio mėn. Narkotikų kontrolės departamento veikiančioje internetinės svetainės www.nkd.lt/visuomene konsultacijų rubrikoje „Specialisto klausk drąsiai“ tiek tėvai, tiek pedagogai, tiek vaikai ir kiti suinteresuoti asmenys gali konsultuotis su 11 prevencijos, gydymo, reabilitacijos ir teisės sričių specialistų. Atsakymai pateikiami per 48 val. ir publikuojami svetainėje, kad kuo daugiau lankytojų susipažintų su šia informacija.

Valstybinės ligonių kasos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos duomenimis, Lietuvoje vaikų (asmenų iki 18 metų) ligotumas narkomanija mažėja: 2004 m. – 54 asm.; 2005 m. – 44 asm.; 2006 m. – 19 asm.; 2007 m. – 11 asm. Naujų atvejų (sergamumas) užregistruojama kasmet irgi vis mažiau: 2004 m. – 16 asm.; 2005 m. – 22 asm.; 2006 m. – 12 asm.; 2007 m. – 6 asm.

Baudžiamojo kodekso 160 straipsnis nustato baudžiamąją atsakomybę už vaiko įtraukimą į vaistų ar kitų kvaišinamųjų priemonių vartojimą, 161 straipsnis – už vaiko įtraukimą į girtavimą, 264 straipsnio 2 dalis – už nepilnamečio lenkimą vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas, 261 straipsnis – už narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimą nepilnamečiams.

Užregistruoti nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui 2004-2008 m.

	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Vaiko įtraukimas vartoti vaistus ar kitas apkvaišinančias priemones (BK 160 str.)	0	1	0	0	0
Vaiko įtraukimas girtauti (BK 161 str.)	11	16	7	10	10
Narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimas nepilnamečiams (BK 261 str.)	4	2	5	8	14
Nepilnamečio lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas (BK 264 str. 2 dalis)	0	4	7	4	7

Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenys

Nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas pakartotinai, būdami neblaivūs, apsvaigę nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų

	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.
Pakartotinai	440	416	323	254
Būdami neblaivūs	696	674	698	672
Apsvaigę nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų	20	6	14	7

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys

Policijos pareigūnai surašė nepilnamečiams protokolų už Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 44 straipsnio pažeidimus: pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 44 straipsnio 1 ir 2 dalį (Neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo) 2005 m. – 75, 2006 m. – 33, 2007 m. – 36. Pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 44 straipsnio 3 dalį (Nepilnamečių nuo keturiolikos iki šešiolikos metų neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais, taip pat narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas be gydytojo paskyrimo) 2005 m. ir 2007 m. – po 6, 2006 m. – 10. 2005 m. 46 nepilnamečiai padarė 33 nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, 2006 m. – 47 ir 55, 2007 m. – 46 ir 49.

Įgyvendindama Nacionalinę narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004–2008 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. balandžio 8 d. nutarimu Nr. IX-2110, Švietimo ir mokslo ministerija nuolat organizuoja mokymus pedagogams ir švietimo pagalbos specialistams, leidžia metodinius leidinius, rengia šios srities teisės aktus, analizuoja padėtį mokyklose. Kasmet organizuojami Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos konkursai, siekiant remti programas, skirtas ugdymo įstaigoms ir mokyklų bendruomenei. Nuo 2004 metų lėšos, skirtos projektams finansuoti, padidėjo beveik 6 kartus (2004 m. – 258 000 litų, 2008 m. – 1500 000 litų). 2006 metais parengtos rekomendacijos paskaitų ciklui 6-8 klasių mokinių tėvams apie alkoholio žalą. Parengti ir išleisti lankstinukai tėvams apie alkoholio žalą. 2006 metais parengtas ir išleistas lankstinukas 5–8 klasių mokiniams apie rūkymo žalą. 2007 metais išleistos metodinės rekomendacijos „Psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencija ir jos efektyvumo vertinimas“ CD formatu (2200 egz.), parengtas ir išleistas lankstinukas „Pagalba sergančiajam priklausomybės ligomis“ (15 000 egz. tiražu), kurio tikslas informuoti vaikus ir jų tėvus (globėjus, rūpintojus) ar kitus šeimos narius apie esamų gydymo ir reabilitacijos įstaigų medicininės, psichologinės, socialinės reabilitacijos galimybes, atliktas šalyje vykdomų kvalifikacijos tobulinimo programų, skirtų socialiniams pedagogams ir psichologams, poreikio tyrimas ir parengtos rekomendacijos, kaip rengti tokias programas. 2007 metais parengtas ankstyvosios intervencijos paslaugų teikimo nurodymų prevencinio darbo grupėms ir specialistams mokyklose projektas ir pirminės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos mokymo programos mokinių tėvams projektas. Taip pat organizuota informacinė kompanija, kurios tikslas formuoti neigiamą jaunimo požiūrį į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą bei suteikti informaciją apie alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos sklaidą.

34 STRAIPSNIS. SEKSUALINIS IŠNAUDOJIMAS IR PRIEVARTA

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 49-osios sesijos metu, 2008 m. rugsėjo 18 d., buvo svarstyta Lietuvos pateikta ataskaita dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo. Ataskaitoje pateikta visa

aktuali informacija apie Lietuvos Respublikos teisės aktus, draudžiančius vaikų pardavimą, jų seksualinį išnaudojimą, jų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje.

35 STRAIPSNIS. VAIKŲ GROBIMAS, PREKYBA IR KONTRABANDA

Lietuvos Respublikos teisės aktai iš esmės atitinka tarptautinių teisės aktų, t. y. Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos, Europos Tarybos ir kitų tarptautinių institucijų, nustatytus prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos reikalavimus. Be to, siekdama stiprinti prekybos žmonėmis aukų socialinės paramos sistemą ir tarptautines pastangas kovoti su prekyba žmonėmis, 2008 m. vasario mėn. Lietuvos Respublika pasirašė 2005 metų Europos Tarybos konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. Pažymėtina, kad kasmet Jungtinių Amerikos Valstijų valstybės departamentas pagal 2000 metų prievartos ir prekybos žmonėmis aukų apsaugos įstatymą pasauliniu mastu vertina užsienio valstybių vyriausybių kovos su prekyba žmonėmis pastangas ir Lietuva jau 5 metus iš eilės patenka į valstybių, kurios ypač stengiasi kovoti su prekyba žmonėmis, grupę.

Baudžiamajame kodekse nustatytos prekybos žmonėmis (147 straipsnis) ir vaiko pirkimo arba pardavimo (157 straipsnis) nusikaltimų sudėtys ir griežtos sankcijos: už prekybą žmonėmis – iki 12 metų, už vaiko pirkimą arba pardavimą – iki 15 metų laisvės atėmimas. Nustatyta ir juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už minėtus nusikaltimus. Tai labai svarbu, kai traukti baudžiamojon atsakomybėn tenka modelių, įdarbinimo ar turistinių agentūrų vadovus, kurie įtariamai prisidėję prie prekybos žmonėmis. Pagal tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų nuostatas, ginančias asmenis nuo vergovės, prekybos žmonėmis ir kitokio ekonominio išnaudojimo, 2005 metais Baudžiamasis kodeksas papildytas nauju 147¹ straipsniu – nustatyta baudžiamoji atsakomybė už išnaudojimą priverstiniam darbui.

Vadovaujantis Baudžiamojo kodekso 157 straipsniu „Vaiko pirkimas arba pardavimas“ (nauja straipsnio redakcija nuo 2005 m. birželio 30 d.) 2008 metais buvo pradėta 18 ikiteisminių tyrimų (2007 m. – 17, 2006 m. – 3, 2005 m. – 0). 2005 metais Administracinių teisės pažeidimų kodekse nustatyta administracinė atsakomybė už atlygintinį naudojimąsi prostitucijos paslaugomis. Administracinė atsakomybė netraukiamas prostitucija vertęsis asmuo, kuris į prostituciją buvo įtrauktas būdamas materialiai, dėl tarnybos ar kitaip priklausomas arba įtrauktas į prostituciją, panaudojant fizinę ar psichinę prievartą ar apgaulę, arba bet koku būdu įtrauktas į prostituciją, būdamas nepilnametis ar (ir) nukentėjęs nuo prekybos žmonėmis ir yra pripažintas nukentėjusiuoju baudžiamajame procese.

2006 metais Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ papildytas 49¹ straipsniu „Leidimo laikinai gyventi išdavimas užsieniečiui, kuris bendradarbiauja su ikiteisminio tyrimo įstaiga arba teismu kovojant su prekyba žmonėmis ar su nusikaltimais, susijusiais su prekyba žmonėmis“, kuriame nustatyta, kad užsieniečiui, dėl kurio tarpininkauja ikiteisminio tyrimo įstaiga arba teismas,

leidimas laikinai gyventi išduodamas 6 mėnesiams. Šis įstatymas taip pat papildytas nuostata, kad užsienietis neišsiunčiamas iš Lietuvos Respublikos arba negražinamas į užsienio valstybę, jeigu jam suteiktas apsisprendimo laikotarpis, per kurį jis, kaip esanti ar buvusi su prekyba žmonėmis susijusių nusikaltimų auka, turi priimti sprendimą, ar bendradarbiauti su ikiteisminio tyrimo įstaiga, ar su teismu (130 straipsnio 4 dalis).

Lietuvos Respublikos Vyriausybė prekybos žmonėmis problemai skiria daug dėmesio. Siekiant toliau dirbti darbus, pradėtus įgyvendinant Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programą, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 62, nuo 2005 metų buvo vykdoma Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 558. 2008 metais pradėta rengti nauja Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės programa. Šioje programoje išskirtinis dėmesys bus skiriamas prekybos vaikais prevencijai ir socialinei paramai vaikams, nukentėjusiems nuo prekybos.

Pagal Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programą Lietuvoje sukurta teisėsaugos institucijų, kovojančių su prekyba žmonėmis, sistema: 2006 metais Lietuvos kriminalinės policijos biure įsteigtas specializuotas Prekybos žmonėmis tyrimo skyrius; generalinio prokuroro įsakymu paskirti 32 specializuoti generalinės, apygardų ir kai kurių apylinkių prokuratūrų prokurorai nusikalstamų veikų dėl prekybos žmonėmis tyrimui koordinuoti, organizuoti ir vadovauti. Stiprinant šią sistemą, 2007 metais 10 aukštesnės pakopos policijos komisariatų įsteigta 10 pareigybių kovos su prekyba žmonėmis funkcijai atlikti. Dėl to darbas prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės klausimais tapo decentralizuotas ir geriau koordinuotas.

Organizuojant specialius kvalifikacijos tobulinimo kursus, stiprinami įvairių sričių specialistų gebėjimai dirbti su asmenimis, nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis. 2007 metais Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras kartu su Generaline prokuratūra parengė ir išleido metodinę priemonę „Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika“, skirtą ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorams, tiriantiems nusikaltimus, susijusius su prekyba žmonėmis.

Įgyvendinant Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programą parengtos rekomendacijos socialiniams pedagogams, klasių auklėtojams, kaip organizuoti paskaitų ciklą 11-12 klasių mokinių tėvams prekybos žmonėmis prevencijos klausimais, parengti ir išleisti lankstinukai abiturientams apie prekybos žmonėmis pavojus ir pagalbą teikiančias organizacijas „Man taip neatsitiks!“ (13 000 egz.), išleisti lankstinukai abiturientams apie prekybos žmonėmis pavojus (50 000 egz. tiražu).

Kasmet Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis remiami valstybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų projektai, skirti socialinei pagalbai prekybos žmonėmis aukoms, jų apsaugai ir gražinimui į visuomenę. 2005 metais Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis paremta 11

projektų, 2006 ir 2007 metais – po 13 projektų. 2008 metais paremta 15 projektų. Iš viso 2002–2007 metais tokiems projektams įgyvendinti iš valstybės biudžeto buvo skirta 2212 tūkst. litų.

Didelis dėmesys skiriamas aukų identifikavimo sistemai, tobulinamas duomenų apie nukentėjusius nuo prekybos žmonėmis asmenis rinkimas. Valstybės institucijų, nevalstybinių ir tarptautinių organizacijų bendro darbo pastangomis sukurta prekybos žmonėmis aukų identifikavimo ir skaičiavimo sistema. Ją sudaro:

1. Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenis apie nukentėjusiuosius nuo nusikalstamų veikų, užregistruotų pagal Baudžiamojo kodekso 147 straipsnį „Prekyba žmonėmis“.

2. Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro depersonalizuotos duomenų bazės duomenys apie prekybos žmonėmis aukas. Šioje duomenų bazėje prekybos žmonėmis auka identifikuojama pagal Jungtinių Tautų Organizacijos Protokolo Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja 3 straipsnį, nepriklausomai nuo aukos dalyvavimo ikiteisminiame tyrime. Duomenų bazė leidžia nevyriausybinėms organizacijoms keistis turima informacija apie prekybos žmonėmis aukas. Statistine ir analitine medžiaga, atnaujinama kas pusę metų, gali naudotis ir valstybės institucijos. Minėtoje duomenų bazėje kaupiami ne tik kiekybiniai duomenys apie prekybos žmonėmis aukų amžių, išsilavinimą, išvežimo valstybę ir panašiai, bet ir kokybiniai duomenys, nurodantys būdus, kuriais aukos verbuotos, taip pat pagalbą, kurią prekybos žmonėmis aukoms suteikė nevyriausybinių organizacijos, ir panašiai. 2006 metais į šią duomenų bazę buvo įvesti duomenys apie 25 asmenis iki 18 metų, 2007 metais – apie 12 tokių asmenų.

3. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys apie prostitucijos, potencialias ir esamas prekybos žmonėmis aukas, kurioms, vykdant nevyriausybinių organizacijų socialinės integracijos ir gražinimo į visuomenę projektus, buvo suteikta valstybės finansuojama socialinė, teisinė, medicinos ir kita pagalba.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos institucijų, nevalstybinių ir tarptautinių organizacijų, konsulinių įstaigų ir diplomatinių atstovybių duomenimis, žinomų prekybos žmonėmis aukų nuo 2002 metų (800–1 000 aukų) iki 2008 metų (50–70 aukų) kasmet mažėja.

36 STRAIPSNIS. KITOS IŠNAUDOJIMO FORMOS

Baudžiamojo kodekso 105 straipsnis nustato baudžiamąją atsakomybę už karo, ginkluoto tarptautinio konflikto, okupacijos ar aneksijos metu vaikų iki 18 metų verbavimą į ginkluotąsias pajėgas arba panaudojimą karo operacijoje, o 159 straipsnis – už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką.

Paminėtina nepilnamečių įtraukimo į nusikalstamą veiką problema. Ši problema ypač opi savivaldybėse, esančiose prie valstybės sienos su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi (Pagėgių, Tauragės ir kt.), kur nepilnamečiai įtraukiami į tabako gaminių kontrabandą iš Rusijos Federacijos

Kaliningrado srities. Pažymėtina, kad šiame pasienio regione sulaikoma daugiausia tabako gaminių kontrabandos. Pagrindinė priežastis – didelis tabako gaminių kainų Rusijos Federacijoje ir Lietuvoje skirtumas. Už nedidelį atlygį nepilnamečiai kontrabandos versle atlieka sargų (žvalgų), informacijos rinkėjų ir jos perdavėjų darbą, veža ir krauna kontrabandinius krovinius. 2007–2008 metais skirta daug dėmesio minėtai problemai spręsti.

Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos, vykdydama prevencines priemones, taikomas, siekiant užkardyti nepilnamečių įtraukimą į teisės pažeidimus, susijusius su kontrabanda, aktyviai bendradarbiauja su vaiko teisių apsaugos tarnybomis, savivaldybėmis, mokslo įstaigomis, vaikų globos namais. 2008 metais buvo vykdomos atvirų durų dienos visose Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos Pagėgių bei Lazdijų rinktinių užkardose. Šių renginių metu buvo kalbama apie neigiamas kontrabandos gabenimo pasekmes, žalingus šios nusikalstamos veikos padarinius vaiko sveikatai, psichinei būklei, visuomenei, šeimai. Siekdami užkirsti kelią nepilnamečių įtraukimui į kontrabandos gabenimą ar kitą neteisėtą veiklą pasienio ruože, rinktinių pareigūnai dalyvauja įvairiuose mokyklų ir kitų institucijų organizuojamuose renginiuose bei varžybose. Visų renginių metu platinamas lankstinukas „Tėvams ir visuomenei – apie vaikų įtraukimą į nusikalstamas grupuotes“.

D. 30 STRAIPSNIS. MAŽUMOMS AR VIETINĖS KILMĖS GYVENTOJŲ GRUPĖMS PRIKLAUSANTYS VAIKAI

Etninėms, religinėms ar kalbinėms mažumoms priklausančių vaikų teisės laiduojamos Lietuvos teisės aktuose, kurių dalis buvo aptarta 2004 metais pateiktoje Lietuvos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje.

Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus Lietuvoje gyvenančioms tautinėms mažumoms garantuojama teisė bendrojo lavinimo ir neformaliojo švietimo mokykloje mokytis tautinės mažumos kalba bei tautinės mažumos kultūros puoselėjimo.

Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, 2007–2008 mokslo metų pradžioje Lietuvoje veikė 63 bendrojo lavinimo mokyklos lenkų mokomąja kalba ir 41 bendrojo lavinimo mokykla rusų mokomąja kalba, dar 35 mokyklose yra klasės, kuriose mokymo procesas vyksta lenkų kalba ir 30 mokyklų yra klasės, kuriose mokymo procesas vyksta rusų kalba. Šiose mokyklose mokosi 36 292 moksleiviai. Taip pat Lietuvoje veikia viena mokykla baltarusių mokamąja kalba, mokykla vokiečių ir lietuvių mokomosiomis kalbomis ir mokykla su žydų kultūros komponentu.

Vadovaujantis Švietimo įstatymo 30 straipsnio 3 dalimi, yra sudarytos teisinės sąlygos tautinių mažumų atstovams mokytis savo gimtosios kalbos visur, kur mokyklos mokomoji kalba skiriasi nuo mokinio gimtosios kalbos. Tai reiškia, kad tautinių mažumų grupėms priklausančias asmenys savo gimtosios kalbos gali mokytis ne tik mokyklose, kur tradiciškai dėstoma lenkų, rusų ar baltarusių kalbomis, bet ir bet kurioje kitoje Lietuvos mokykloje. Tautinių mažumų bendrojo lavinimo mokyklų

mokiniui numatytas 10 procentų didesnis koeficientas dėl to, kad padengtų ugdymo plano išlaidas, susijusias su tautinių mažumų švietimo poreikių tenkinimu (ugdymo plane tautinių mažumų mokykloms numatomas didesnis pamokų skaičius per savaitę, nes vaikai, be tų pačių mokomųjų dalykų, dar mokosi gimtosios kalbos). 10 procentų daugiau lėšų iš krepšelio tenka ir vadovėliams įsigyti. Didėjant mokinio krepšelio lėšoms, atitinkamai daugiau jų tenka ir tautinių mažumų mokyklų ugdymui finansuoti. Nuo 2007 metų Vilniaus apskrities ir Pietryčių Lietuvos mišrioms mokykloms įvedamas atskiras koeficientas, jis didesnis 20 procentų nei tas, kuris skiriamas mokykloms lietuvių mokomąja kalba.

Dabartiniu metu Lietuvoje veikia 43 šeštadieninės ir sekmadieninės mokyklos (armėnų, baltarusių, graikų, karaimų, latvių, lenkų, rumunų, rusų, totorių, ukrainiečių, uzbekų, vokiečių, žydų). Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas organizacinę ir finansinę paramą šioms mokykloms laiko vienu iš savo prioritetu. Departamentas šeštadieninėms ir sekmadieninėms mokykloms 2004 metais skyrė 55,1 tūkst. litų, 2005 metais – 48,4 tūkst. litų, 2006 m. – 56,43 tūkst. litų, 2007m. – 60 tūkst. litų ir 2008 m. – 70 tūkst. litų.

Specifinę etninę grupę Lietuvoje sudaro romai (čigonai). Lietuvoje romų bendruomenė nėra gausi, 2001 metų Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, jų gyvena 2 571, iš kurių 46 procentai – vaikai ir jaunimas iki 20 metų.

73,2 procento romų gimtąja kalba laiko romų kalbą. Romų tautybės mokiniai daugiausia lanko lietuviškas mokyklas, nors tikslaus skaičiaus, kiek romų vaikų reguliariai lanko dėstomąja valstybine kalba mokyklas, nėra. Tautinių mažumų ir išeivijos departamento 2008 metais iš savivaldybių švietimo skyrių surinkta informacija parodė, kad pastaraisiais metais romai vis labiau įsitraukia į mokymo procesą: 2007–2008 mokslo metais Lietuvoje mokyklas lankė 531 romų mokiniai, o 1996–1997 m. – tik 276.

Romų švietimas yra prioritetas naujosios Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008–2010 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. kovo 26 d. nutarimu Nr. 309, uždavinys. Programos projekte yra numatyta 10 priemonių, kurių tikslas skatinti romų įsitraukimą į valstybės švietimo sistemą: organizuoti papildomą romų vaikų ikimokyklinį, priešmokyklinį ir kitą neformalų švietimą; parengti mokomąją medžiagą ir metodines rekomendacijas ikimokyklinio, priešmokyklinio ir mokyklinio amžiaus romų vaikams ugdyti; organizuoti renginius, skatinančius romų vaikų ir jaunimo įsitraukti į neformalųjį ugdymą; organizuoti kvalifikacijos tobulinimo seminarus mokytojams, dirbantiems su romų vaikais; skatinti socialiai remtinus romus toliau mokytis profesinėse ir aukštosiose mokyklose, teikti jiems būtiniausią pagalbą (padėti įsigyti mokomąsias priemones, padengti kelionės išlaidas, skirti vienkartinę pinigines išmokas); organizuoti valstybinės kalbos kursus, organizuoti kompiuterinio raštingumo kursus, steigti mokytojų padėjėjų etatus mokyklose, kuriose mokosi romų vaikai, nemokantys valstybinės kalbos arba turintys vidutinių, didelių ar labai didelių specialiųjų mokymosi poreikių ir kt.

Vilniaus miesto Kirtimų teritorijoje veikiančiame Romų visuomenės centre vyksta priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo pamokėlės, vaikai nemokamai maitinami, organizuojamas vaikų papildomas ugdymas: veikia dailės, šokio, dainavimo būreliai. Paaugliams ir suaugusiems organizuojami kompiuterinio raštingumo (sudaryta galimybė nemokamai naudotis interneto paslaugomis) ir valstybinės kalbos kursai, parengtos specialios metodikos, kalbos mokymo priemonės, padedančios romams lengviau išmokti valstybinę kalbą. 2004 metais paremta romams skirtos kompaktinės plokštelės „Popietė su lietuvių kalba“ leidyba. Romų visuomenės centrui teikiama finansinė parama iš valstybės ir Vilniaus miesto savivaldybės biudžetų. 2005 metais Romų visuomenės centrui iš valstybės biudžeto skirta 215 tūkst. litų, 2006 metais – 218 tūkst. litų, 2007 metais – 235 tūkst. litų, 2008 metais – 304,8 tūkst. litų.

Vilniaus miesto savivaldybės duomenimis, 2005 metais Vilniaus miesto mokyklose mokėsi 117 romų vaikų. Iš Vilniaus miesto savivaldybės biudžeto skirtos lėšos visiems romų vaikams nemokamai aprūpinti vadovėliais. Mokiniamis iš socialiai remtinų šeimų teikiamas nemokamas maitinimas. Mokyklose dirbantys logopedai, psichologai, socialiniai pedagogai romų vaikams teikia būtiną pagalbą. Romų vaikai įtraukiami į popamokinę veiklą (mokyklose, sporto mokyklose, moksleivių sveikatos centre). Skiriami socialinio pedagogo etatai darbui su romų moksleiviais. Jau paskirti socialinio pedagogo etatai Vilniaus miesto Saulėtekio vidurinėje (67 romų vaikai), Senamiesčio vidurinėje (23 romų vaikai) ir Naujininkų vidurinėje (16 romų vaikai) mokyklose (pagal 2005 m. duomenis). Socialiniai pedagogai bendradarbiauja su Romų visuomenės centro specialistais. Buvo organizuotas bendras seminaras „Romų mokinių ugdymosi poreikiai, problemos ir sprendimų paieška“. Naudojamasi užsienio šalių patirtimi dėl darbo su romų vaikais. Nuolat teikiama informacija romų tėvams apie administracinę atsakomybę už vaikų mokyklos nelankymą.

Švietimo ir mokslo ministerija kartu su romų bendruomenės atstovais parengė ir 2004 metais išleido dvikalbį „Romani bukvi“ vadovėlį, kuris padėjo rašytinės romani kalbos Lietuvoje pagrindus. Vadovėlis skirtas ne tik romų vaikams, bet ir tiems, kurie mokosi kartu su romais vienoje klasėje, vienoje mokykloje. Vadovėlyje daug autentiškų dainų, pasakų, patarlių ir priežodžių, šie tekstai pateikiami romų ir lietuvių kalbomis.

Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008–2010 metų programoje yra numatyta sudaryti galimybes romams išsaugoti kalbą, papročius, tradicijas ir sukurtą materialųjį kultūros paveldą. Šiam tikslui įgyvendinti yra numatytos šios priemonės: organizuoti renginius, skirtus romų saviveiklos menui plėtoti ir kultūrai išsaugoti.

Vaikai, priklausantys tautinėms mažumoms aktyviai dalyvauja kultūriniame gyvenime. 2008 metais Lietuvoje veikė apie 100 įvairių žanrų saviveiklinių kolektyvų, iš kurių daugiau kaip 30 procentų vaikų ir jaunimo meno kolektyvai. Šių kolektyvų kūrybos spektras platus: dainų ir šokių ansambliai,

folkloro ansambliai, chorai, kapelos, estradiniai ansambliai, teatrai. Kiekvienais metais rengiami tradiciniai vaikų ir jaunimo festivaliai.

Tautinėms mažumoms priklausantys vaikai ir jaunimas taip pat yra susibūrę į įvairias visuomenines organizacijas. Kiekvienais metais vaikų ir jaunimo visuomeninės organizacijos organizuoja ir dalyvauja daugiau kaip 100 įvairių kultūrinių renginių ir festivalių, skatinančių jaunimą domėtis savo kultūra ir tradicijomis.

Tačiau Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas ne tik finansuoja projektus, bet organizuoja įvairius renginius, skatinančius vaikų ir jaunimo toleranciją ir kultūrų dialogą. Tarptautinei žmogaus teisių dienai paminėti 2006 ir 2007 metais buvo surengti visos Lietuvos moksleivių (8–16 metų) rašinių ir piešimo konkursai, kurių tikslas – ugdyti toleranciją, pagarbą kitai pasaulėžiūrai, kultūrai ir religijai; skatinti domėtis daugiataučių Lietuvos kultūros paveldu.

2006 m. birželio mėn. – 2007 m. rugsėjo mėn. Lietuvos valdžios institucijos, tarp jų ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, aktyviai dalyvavo Europos jaunimo kampanijoje „Visi skirtingi – visi lygūs“. Kampaniją organizavo Europos Taryba kartu su Europos Komisija ir Europos jaunimo forumu. Siekta padrašinti jaunas žmones dalyvauti, kuriant taikias bendruomenes, pagrįstas įvairove ir socialine įtrauktimi, kuriose vyratų pagarba, tolerancija ir savitarpio supratimas.